

SAÜ KADIN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

CİLT / VOLUME : 3 | SAYI / ISSUE : 1 | HAZİRAN / JUNE 2024

Sakarya University
Journal of Women's Studies

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ

Kadın Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

CİLT/VOLUME: 3 SAYI/ISSUE: 1
E-ISSN 2980-0404

HAZİRAN/JUNE 2024
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/saukad>

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
KADIN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

SAKARYA UNIVERSITY
JOURNAL OF WOMEN'S STUDIES

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

The Owner on Behalf of Sakarya University

Sakarya Üniversitesi Adına İmtiyaz Sahibi

Prof. Dr. Hamza Al
Sakarya University, Sakarya-Türkiye

Editor in Chief / Baş Editör

Meryem Küçük
Urban Sociology and Community Studies
Sakarya University
Sakarya-Türkiye
meryemk@sakarya.edu.tr

Assistant Editors/ Editör Yardımcıları

Ayşe Bahar Duyar Akça
Applied and Developmental Psychology
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Banu Demirbaş
Sociology of Gender, Sociology of Migration
Samsun University
Samsun-Türkiye

Editorial Board / Editör Kurulu

Handan Akyiğit
Sociology Department
Sakarya University
Sakarya-Türkiye
hakyigit@sakarya.edu.tr

Aylin Görgün Baran
Sociology Department
Hacettepe University
Ankara-Türkiye
abaran@hacettepe.edu.tr

Barbara Dell'abate Çelebi
Türkiye Department of Western Languages and
Literatures
Istanbul University
Istanbul-Türkiye
barbara.celebi@istanbul.edu.tr

Yasar Suveren
Sociology Department
Sakarya University
Sakarya-Türkiye
ysuveren@sakarya.edu.tr

Zekiye Turan
Nursing Department
Sakarya University
Sakarya-Türkiye
zekiyeturan@sakarya.edu.tr

Fatma Zehra Toçoğlu
Türkiye Department of Middle Eastern Studies
Sakarya University
Sakarya-Türkiye
fztocoglu@sakarya.edu.tr

Hien Vu
Economist
Un Consultant
Vietnam
vumhien28@gmail.com

Farid Sufian Shuaib
Law
International Islamic University
Maleyza
farid@iium.edu.my

Manuscript Editor/ Yazı İşleri Editörü

Melek Çaylak
Sociology
Üsküdar University
Istanbul-Türkiye

Field Editors / Alan Editörleri

Sociology / Sosyoloji

Sevim Atila Demir
Social Exclusion, Poverty Studies, Sociology of Family Social and Cultural Anthropology, Ethnology Sociology and Relationships
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Nurseem Keskin Aksay
Ibn Haldun University
Istanbul-Türkiye

Psychology / Psikoloji

Nergüz Bulut Serin
Guidance And Psychological Counselling
European University of Lefke
Turkish Republic of Northern Cyprus

Fatih Bal
Biological Psychology, Behavioural Neuroscience
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Öznur Göçmen
Social and Personality Psychology
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Esra Savaş
Cognition, Psychotherapy Practice and Research
Health Psychology
Yeditepe University
Istanbul-Türkiye

Political Science and Public Administration

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Elif Madakbas Güleler
Political Movements, Political Theory and Political Philosophy, History of Political Thought
Bursa Uludag University
Bursa -Türkiye

Journalism / Gazetecilik

Yusuf Adigüzel
Communication Studies, Sociology of Migration, Sociology of Communication
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Health Sciences/ Sağlık Bilimleri

Dilek Aygin
Surgical Oncology, Surgical Diseases Nursing
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Gönül Kurt
Health Sciences, Obstetrics and Gynaecology Nursing
University of Health Sciences
Istanbul-Türkiye

Educational Sciences / Eğitim Bilimleri

Betül Düşünceli
Guidance And Psychological Counselling
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Tuğba Seda Çolak Turan
Education, Guidance and Psychological Counselling
Duzce University
Düzce-Türkiye

Hüseyin Çalışkan
Values Education, Social Studies Education
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Business Administration / İşletme

Sima Nart
Consumer Behaviour
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Engineering / Mühendislik

Mahnaz Gümrukçüoğlu Yiğit
Climate Change-Effects And Adaptation, Carbon Sequestration Science
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

History/ Tarih

Dilara Uslu
Press Studies, Women's Studies, History of the Republic of Türkiye
Bilecik Şeyh Edebali University
Bilecik-Türkiye

Law / Hukuk

Irmak Koruculu
Criminal Law
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

International Relations / Uluslararası İlişkiler

Muharrem Doğan
Gender and Politics, Political Sociology, Turkish Foreign Policy
Recep Tayyip Erdogan University
Rize-Türkiye

Secretariat/ Sekreteryä

Kader Koca
Sociology of Change, Underdevelopment and Modernisation
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Preflight Editor/ Ön Kontrol Editörü

Gülistan Ünal
Ottoman Institutions and Civilisation
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Ethics Editor/ Etik Editörü

Sinem Yıldırımölp
Gender and Politics, Social Policy
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Statistics Editor/ İstatistik Editörü

Melek Eriş Büyükkaya
Statistics
Karadeniz Technical University
Trabzon-Türkiye

Turkish Language Editor/ Türkçe Dil Editörü

Zehra Hopyar
Turkish Political Life, Social Exclusion, Political Anthropology
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

English Language Editor/ İngilizce Dil Editörü

Salich Tzampaz
Sociology of Migration, Ethnicity and Multiculturalism, Sociology of Culture
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Technical Editor/ Teknik Editör

Engin Durukan Abdulkakimoğulları
Culture, Representation and Identity, Sociology of Migration, Sociology of Migration, Ethnicity and
Multiculturalism
Gendarmerie And Coast Guard Academy

Layout / Mizanpaj

Mehmet Emin Çolak
Scientific Journals Coordinatorship
Sakarya University
Sakarya-Türkiye
mehmetcolak@sakarya.edu.tr

Yakup Beriş
Scientific Journals Coordinatorship
Sakarya University
Sakarya-Türkiye
yakupberis@sakarya.edu.tr

Indexing

SocINDEX
with Full Text

Contents

Research Article

- 1 Intersecting Realities: Body Dysmorphic Disorder and Substance Abuse in Women – A Holistic Treatment Approach
Metin Çınaroğlu 1-16
- 2 Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarında İletişim: Kadın Hakları Odaklı STK’ların İletişim Düzeyi Üzerine Bir Araştırma
Communication of Non-Governmental Organizations in Türkiye: A Research on the Communication Level of Women’s Rights-Focused NGOs
Filiz Balta Peltekoğlu, Kübra Karapınar Eyvel 17-36
- 3 Toplumsal Cinsiyet Eşit(siz)liğinin Eleştirel Analizi: Kızılçık Şerbeti Örneği
A Critical Analysis of Gender (In)equality: The Example of Kızılçık Şerbeti
Aykut Sığın, Cansu Çakır 37-54
- 4 Türkiye’de Suriyeli Kadın Üniversite Öğrencilerinin Etnik Grup Aidiyet Alguları ve Gündelik Yaşam Pratiklerinin Toplumsal Cinsiyet ile İlişkisi
The Relationship Between Gender and Perceptions of Ethnic Group Belonging and Adaily Life Practices of Syrian Female University Students in Türkiye
Enise Özturba 55-76

Book Review

- 5 Yeni Bir Hayat Kurmak Kadınlar Anlatıyor: Babalık, Evlilik ve Boşanma
Building a New Life Woman Tells: Fatherhood, Marriage and Divorce
Edanur Sağlam 77-82
- 6 Yoksulluk Kısılcında Kadın
Women in the Grip of Poverty
Aylin Öztekin 83-88

Intersecting Realities: Body Dysmorphic Disorder and Substance Abuse in Women – A Holistic Treatment Approach

Metin Çınaroğlu

Istanbul Nişantaşı University,
Department of Psychology, İstanbul,
Türkiye, metincinaroglu@gmail.com

Abstract: The intersection of Body Dysmorphic Disorder (BDD) and substance abuse in women presents a clinical tableau rich with complexity and challenges. This review explores the intricate relationship between BDD—a disorder characterized by an obsessive preoccupation with perceived physical flaws—and substance abuse, where women may turn to drugs or alcohol as a maladaptive coping mechanism to alleviate the distress associated with BDD. A literature-focused methodology was employed in the study. In this context, databases such as PubMed, DergiPark, WoS, and ScienceDirect were utilized to explore the relevant literature. The analysis delves into the unique manifestation of BDD in women, influenced by societal, cultural, and psychological factors that often impose stringent beauty standards and exacerbate body image concerns. Patterns of substance abuse among women are discussed, highlighting the rapid progression from usage to dependency, known as telescoping, and the impact of societal stigma that compounds the struggles of women with addiction. Risk factors for both conditions are examined, with a focus on shared contributors such as trauma, mental health comorbidities, and societal pressures. Current treatment approaches are reviewed, advocating for an integrated model that combines psychotherapy, pharmacotherapy, and holistic or alternative interventions. The review emphasizes the importance of Cognitive Behavioral Therapy for BDD and Medication-Assisted Treatment for substance abuse, as well as the inclusion of mindfulness, meditation, and gender-specific, trauma-informed care that understands and addresses the complex interplay between BDD and substance abuse in women. This comprehensive approach promises more effective support and a hopeful pathway to recovery for women entangled in the web of these co-occurring disorders.

Keywords: Body Dysmorphic Disorder, Substance Abuse in Women, BDD and Addiction Correlation

Received: 14.02.2024
Accepted: 30.05.2024
Available Online: 28.06.2024

1. Introduction

In the intricate landscape of mental health, certain conditions stealthily intertwine, creating complex challenges that often go unrecognized in clinical settings. BDD and substance abuse (Phillips & Susser, 2023a) are two such conditions that, when converged, particularly among women, present a tapestry of psychological distress warranting comprehensive understanding and nuanced care. This review article seeks to shed light on the intersectionality of BDD and substance abuse in women, underscoring the multifaceted nature of their coexistence and the critical need for gender-specific research and therapeutic interventions.

Body Dysmorphic Disorder is a pervasive and often debilitating condition characterized by an excessive preoccupation with one or more perceived defects or flaws in physical appearance, which are not observable or appear slight to others (Phillips & Susser, 2023b). In women, this condition frequently incubates within a sociocultural milieu saturated with unattainable beauty standards, leading to a pervasive sense of inadequacy and self-criticism. While BDD affects both men and women, the expression and implications of the disorder can be significantly different in women, influenced by gendered experiences and societal expectations.

Concurrently, substance abuse, which encompasses the harmful or hazardous use of psychoactive substances, including alcohol and illicit drugs, presents its own spectrum of health challenges (Cormier,

Cite as (APA 7): Çınaroğlu M. (2024). Intersecting realities: Body dysmorphic disorder and substance abuse in women – A holistic treatment approach. *Sakarya Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 1-16. <https://doi.org/10.61158/saukad.1437131>

Dell & Poole, 2004a). Women contending with substance abuse often face a distinct set of societal stigmas and biological susceptibilities, which can aggravate their mental health struggles (Wyshak, 2000).

The confluence of BDD and substance abuse in women has not been extensively explored, yet the available literature indicates a concerning correlation. Women grappling with the relentless demands of BDD may turn to substance use as a coping mechanism to alleviate their psychological pain, only to find themselves ensnared in the cyclical trap of addiction. This interrelation not only exacerbates the severity of each condition but also complicates the recovery process, necessitating a tailored approach to treatment that addresses the intricate dynamics at play.

This review aims to navigate the contours of BDD and substance abuse among women, examining the prevalence, potential causal linkages, and the psychological impact of these intertwined conditions. It will also evaluate the effectiveness of current treatment modalities and propose directions for future research. By comprehending the complexities of this dual diagnosis, we can move towards a more empathetic and effective framework for supporting the mental health of women across the globe.

1.1. Body dysmorphic disorder

BDD is a distressing mental health condition where an individual has a pervasive preoccupation with one or more perceived defects in their appearance. These perceived flaws are typically minor or completely imperceptible to others. However, to those suffering from BDD, these concerns are intensely real and can be debilitating (Ray et al., 2012).

Women with BDD face unique challenges, often rooted in the intersection of societal, cultural, and psychological factors. Societal and cultural influences, such as media representations of beauty and the value placed on physical appearance, can exacerbate the focus on perceived imperfections. These external pressures often compound internal psychological struggles, such as low self-esteem or perfectionistic tendencies, that can be particularly pronounced in women (Bjornsson et al., 2010).

Psychologically, BDD can lead to significant distress and can impact various areas of life, including personal relationships, social interactions, and professional performance. The constant rumination over perceived flaws can lead to severe anxiety, depression, and even suicidal thoughts (Phillips & Crino, 2001). Women may engage in repetitive behaviors, such as mirror checking or excessive grooming, and may avoid social situations for fear of being judged or scrutinized. These behaviors, while meant to alleviate distress, can instead lead to a cycle of increased preoccupation and avoidance.

1.1.1. Symptoms of BDD in women

Body Dysmorphic Disorder (BDD) is a complex and often debilitating condition that significantly affects an individual's perception of their physical appearance. Understanding the symptoms in depth can help in identifying and treating BDD, especially in women who may face unique societal pressures regarding beauty standards.

Preoccupation with physical appearance and extreme self-consciousness manifest as constant rumination and worry over one's looks, which might be perceived as defective or unattractive. This preoccupation goes beyond normal appearance concerns; it is intrusive and often leads to significant distress or impairment in social, occupational, or other important areas of functioning (Phillips & Diaz, 1997). Women with BDD may spend hours obsessing over what they consider flaws, which might not be noticeable to others.

Frequent checking in the mirror or avoidance of mirrors altogether is another symptom that represents the polarized behaviors associated with BDD. Some individuals may engage in compulsive mirror-

checking (Veale & Riley, 2001), seeking to find reassurance about their appearance, while others may avoid mirrors completely (Phillips 2005) due to distress from seeing their reflection. This avoidance can also extend to any reflective surfaces, including windows or screens, due to the fear of confronting their perceived flaws.

Excessive grooming behaviors or cosmetic procedures can be indicative of BDD, with sufferers going to great lengths to alter or hide what they believe to be defects. This might include excessive makeup application (Phillips et al., 2006), hair styling (Phillips, 2009), skin care routines (Castle et al. 2004), or even seeking out multiple cosmetic surgeries. These behaviors are often time-consuming and may not provide the individual with any lasting sense of satisfaction or relief from their concerns.

Seeking reassurance about physical appearance (Perkins, 2019) is common in individuals with BDD. They may frequently ask others for feedback on their looks or seek validation that their perceived flaws are not noticeable. This reassurance seeking is typically repetitive and becomes a significant part of the individual's interaction with others, often to the point of straining relationships.

Avoidance of social situations due to feelings of self-consciousness about appearance is a symptom that can lead to isolation (Phillips, 1991). Individuals with BDD might avoid parties, meetings, or any public settings for fear of being judged or scrutinized. This can have a profound impact on their social life and can exacerbate feelings of loneliness and depression, further entrenching the cycle of BDD.

Each of these symptoms can be severe and persistent, often requiring professional intervention. Treatment may involve cognitive-behavioral therapy to address the distorted beliefs about appearance and to develop healthier coping mechanisms. In some cases, medication may also be prescribed to help manage the symptoms of BDD.

1.1.2. Diagnostic criteria

Criterion A - Preoccupation with Perceived Defects: According to the DSM-5 (APA, 2013), the individual must have a preoccupation with one or more perceived defects or flaws in physical appearance that are not observable or appear slight to others. This preoccupation goes beyond a general concern with attractiveness; it is characterized by frequent obsessive thoughts that can be invasive and unwanted. The individual often engages in behaviors to hide or improve these flaws, even though these flaws are not perceived by others.

Criterion B - Repetitive Behaviors or Mental Acts: This criterion involves engagement in repetitive behaviors (e.g., mirror checking, excessive grooming, skin picking) or mental acts (e.g., comparing one's appearance with that of others). These behaviors or mental acts are performed in response to the appearance concerns and are intended to reduce distress or address the perceived defects. However, these behaviors are either not effective or they are excessive.

Criterion C - Clinically Significant Distress or Impairment: The preoccupation must cause clinically significant distress or impairment in social, occupational, or other important areas of functioning. This means that the preoccupation with the perceived defects has a notable impact on the individual's quality of life, hindering their ability to maintain relationships, function at work or school, or engage in social activities.

Manifestation in Women: BDD in women often focuses on skin, hair, breasts, thighs, or other body parts that are culturally associated with femininity and attractiveness. The prevalence of BDD may be higher in women (Phillips & Susser, 2023c), likely due to greater societal pressure to conform to certain standards of beauty. Media portrayal of idealized body images can exacerbate the condition, leading to a constant comparison with these unrealistic standards.

Societal Factors: Society plays a significant role (Laughter et al., 2023) in the development and perpetuation of BDD in women. Cultural narratives around beauty, often disseminated through media, advertising, and social networks, can create and reinforce unattainable beauty ideals. This societal emphasis on appearance can fuel dissatisfaction and preoccupation with perceived flaws.

Cultural Factors: Cultural influences also shape (Ng, 2023) the manifestation of BDD. Different cultures have varying standards of beauty, and individuals may experience BDD symptoms on these specific cultural norms. In some cultures, lighter skin or a certain body shape might be idealized, which can influence the focus of BDD symptoms.

Psychological Factors: Psychological factors, including low self-esteem, perfectionism, and a tendency toward comparison with others (Feusner et al., 2010), are also significant contributors to BDD. These factors can be particularly salient for women, who may feel increased pressure to meet certain standards of beauty and femininity. Anxiety and depression are common comorbidities that can further complicate the clinical picture of BDD in women.

In conclusion, BDD is a multifaceted disorder with a unique presentation in women, influenced by a confluence of societal pressures, cultural norms, and psychological predispositions. Understanding these factors is crucial for effective diagnosis and treatment, and for fostering a more supportive environment for women struggling with BDD.

1.2. Body dysmorphic disorder and substance abuse

Substance abuse in women is a critical public health issue that encompasses the misuse of a variety of substances, including alcohol, prescription medications, and illegal drugs. The patterns and implications of substance abuse can differ significantly between genders due to biological, psychological, and sociocultural factors.

Patterns of Substance Abuse Among Women: Women may progress more quickly from using an addictive substance to dependence, a phenomenon known as "telescoping." This can result in women experiencing the adverse health effects of substance abuse sooner than men, despite possibly starting to use substances later or consuming less over time (Prabhu & Goyal, 2023).

Risk Factors: Risk factors for substance abuse in women often include:

History of Trauma or Abuse: Women with a history of trauma or abuse, including physical, sexual, or emotional abuse, are at a heightened risk for substance abuse. The experience of trauma can lead to psychological distress and may contribute to the development of post-traumatic stress disorder (PTSD), among other mental health conditions. Substances may be used as a coping mechanism to manage the intense emotions and symptoms that arise from such experiences. The self-medication theory suggests that women may use drugs or alcohol to numb the pain of traumatic memories, to reduce anxiety, or to temporarily escape from their reality (Gallagher & Brunelle, 2023).

Mental Health Conditions: Co-occurring mental health conditions such as anxiety, depression, or eating disorders are prevalent in women and can influence the likelihood of substance abuse (Firth-Cozens 2023). These disorders may share common risk factors with substance abuse, such as genetic vulnerabilities, brain chemistry, and life stressors. For instance, women with depression may turn to alcohol or drugs to lift their mood or escape from feelings of sadness or hopelessness (Nesse, 2023). Similarly, those with eating disorders might abuse substances to control weight or appetite or to cope with poor self-image.

Relationship Issues: Substance use in women can also be influenced by relationship dynamics. This can include using substances to fit in with a partner's social circle, to cope with an abusive relationship

(Chung et al., 2023), or to self-medicate feelings of loneliness or inadequacy within a relationship. Peer pressure and the desire to bond with a partner may lead to the initiation or escalation of substance use. In some cases, substance use can become a shared activity that reinforces the behavior and makes cessation more challenging.

Stress Related to Societal Roles: The stress associated with societal roles, particularly around caregiving and the expectation to balance work and family life, can be a risk factor for substance abuse in women (Wood & Tirone, 2013). The pressure to fulfil multiple roles – such as mother, spouse, caregiver, and employee – can lead to significant stress and may push some women towards substance use as a form of relief or escape. Alcohol or drugs might be used to manage stress, to cope with the demands of juggling multiple responsibilities, or to provide a temporary respite from the expectations placed upon them.

Each of these risk factors interacts with individual vulnerabilities and life circumstances to influence the development of substance abuse disorders in women. Recognizing these factors is crucial for targeted prevention strategies and for developing gender-specific treatment programs that address the unique challenges faced by women.

Types of Substances Commonly Abused: Women may be more likely to abuse prescription medications, especially those for anxiety, panic disorders, and sleep. This can include benzodiazepines and sedative-hypnotics (Wesson et al., 2008). Opioid misuse is also a concern, particularly given the potential for prescription opioids to lead to addiction. Alcohol abuse is another significant issue, with unique health consequences for women, who metabolize alcohol differently than men, leading to quicker impairment and heightened risk of liver damage and certain cancers.

Impact of Societal Attitudes: Societal attitudes towards women with addiction are often marked by stigma and judgment (Cormier et al. 2004), which can be more severe than those faced by men. Women may be labelled as morally deficient or irresponsible, especially if they are mothers. This stigma can be a barrier to seeking treatment due to fear of social repercussions, loss of child custody, or judgment from healthcare providers.

The intersection of these factors can affect the presentation and progression of substance abuse disorders in women and highlights the necessity for gender-specific approaches to prevention, treatment, and recovery support. Understanding and addressing the unique experiences of women with substance abuse disorders is essential for effective intervention and fostering a more compassionate societal response to this complex condition.

1.3. Intersection of BDD and substance abuse

The intersection of BDD and substance abuse represents a nexus of psychological vulnerability, where the coping mechanisms for one condition may inadvertently exacerbate the other (Bendelow, 2009). Literature examining this co-occurrence, though not abundant, provides valuable insights into the complexities of dual diagnosis and the intricate web of causation and maintenance factors involved.

Co-occurrence of BDD and Substance Abuse: Substance use may temporarily provide relief from the constant scrutiny and negative thoughts associated with BDD (Simmons and Phillips, 2017). However, this relief is often short-lived and can lead to a cyclical pattern of abuse as the effects of the substances wear off. Moreover, substances may initially seem to enhance one's appearance or reduce anxiety in social situations, but over time, they can exacerbate BDD symptoms and lead to additional health problems, including the development of a substance use disorder.

The co-occurrence of BDD and substance abuse can also complicate the course and treatment of both conditions. Individuals with BDD may be less likely to seek or adhere to treatment if they are using

substances to cope with their symptoms (Schulte et al., 2020). Substance abuse can also interfere with the effectiveness of psychotherapeutic interventions for BDD, such as cognitive-behavioral therapy, as well as pharmacological treatments. Furthermore, the shame and stigma associated with both BDD and substance abuse can lead to increased secrecy and isolation, making it harder for these individuals to reach out for help.

Given the high prevalence of substance abuse among individuals with BDD, it is critical for healthcare providers to screen for both conditions. Integrative treatment approaches (Cororve & Gleaves, 2022) that address the symptoms of BDD and the challenges of substance abuse concurrently may offer the most effective means of helping individuals struggling with these comorbid conditions. This may include combining psychological therapies aimed at improving body image and self-esteem with support for substance abuse recovery, such as addiction counseling and support groups.

Self-Medication Theory: One of the prominent theories explaining the co-occurrence of BDD and substance abuse is the self-medication hypothesis (Bizzarri et al., 2009). According to this theory, individuals with BDD may turn to alcohol or drugs in an attempt to self-soothe and mitigate the intense anxiety, depression, and social phobia that often accompany BDD. Substances may temporarily dull the acute self-awareness and negative body image, but chronic use can lead to dependency and a host of other health issues, potentially worsening BDD symptoms over time.

Coping Mechanisms: Substance abuse often emerges as an unhealthy coping mechanism in the context of Body Dysmorphic Disorder (BDD). Individuals grappling with BDD are typically entangled in a persistent battle with their self-image, experiencing significant emotional pain due to their intense preoccupation with perceived body defects. The distress can be so overwhelming that substances like alcohol, prescription drugs, or illicit drugs may be used (Houchins et al., 2019) to achieve temporary solace. This relief, however, is fleeting and deceptive. While substances may momentarily dull the emotional anguish and provide an escape from the pervasive self-criticism, they do not offer a sustainable solution to the core issues of BDD.

Moreover, substance use as a coping strategy often becomes a double-edged sword. Initially, it may seem effective in mitigating the symptoms of BDD, such as social anxiety or the depressive moods that accompany it. Yet, this respite is illusory, and the cycle of use quickly becomes problematic. As tolerance to the effects of the substances builds, individuals may find themselves using more frequently or in greater quantities to achieve the same numbing effect (Craggs-Hinton, 2012). This escalation can lead to a host of new problems, including physical dependency, withdrawal symptoms, and additional mental health issues, such as substance-induced mood or anxiety disorders.

Furthermore, the use of substances can lead to a psychological reliance, where the individual feels incapable of facing daily life or BDD symptoms without the substance (Fetting, 2015). This reliance not only perpetuates the cycle of abuse but also detracts from the opportunity to develop healthy coping mechanisms. In the long term, the substance abuse can aggravate the symptoms of BDD, as substances can alter mood, cognition, and perception, potentially heightening the preoccupation with appearance and impeding the individual's ability to engage in effective treatment for BDD.

Addressing substance abuse in the context of BDD requires a nuanced understanding of both conditions. Effective treatment plans should incorporate strategies to help individuals develop healthier coping mechanisms, such as cognitive-behavioral techniques (Rasmussen et al., 2017), stress management skills (Claiborne & Pedrick, 2002), and supportive therapies that focus on building self-esteem and body acceptance. By fostering resilience and teaching adaptive coping strategies, individuals can begin to break the cycle of substance abuse and confront BDD with more sustainable and healthful approaches.

Shared Risk Factors: Both BDD and substance abuse may share common risk factors, such as genetic predispositions (Weiffenbach & Kundu, 2015), neurobiological vulnerabilities (Li et al. 2013), and environmental influences (Çelik et al., 2011). For example, early life trauma and low self-esteem are risk factors for many mental health conditions and could predispose an individual to both BDD and substance abuse. Additionally, personality traits such as perfectionism and impulsivity may also play a role in the development of both disorders.

Impact on Treatment and Recovery: The co-occurrence of BDD and substance abuse complicates treatment, as the two conditions can interact and impact each other. For instance, the use of substances can impair cognitive functioning (Jefferies-Sewell et al. 2017), making it more challenging for individuals to engage in the cognitive-behavioral strategies (Buhlmann et al., 2008) often employed to treat BDD. Conversely, the failure to address BDD in substance abuse treatment can lead to relapse if body image distress triggers substance use as a form of self-medication.

In conclusion, while the intersection of BDD and substance abuse requires further research, existing literature underscores the need for integrated treatment approaches that address both conditions simultaneously. This integration is crucial for breaking the cyclical pattern of substance use as a coping mechanism for BDD and for establishing long-term recovery and improved quality of life for affected individuals.

1.4. Treatment and Interventions

Treatment and intervention strategies for Body Dysmorphic Disorder (BDD) and substance abuse, particularly when these conditions co-occur, require a multifaceted approach that is sensitive to the unique experiences of women. The treatment of BDD and substance abuse often involves a combination of psychotherapy, pharmacotherapy, and holistic or alternative methods.

1.4.1. Psychotherapy

Cognitive Behavioral Therapy (CBT): Cognitive Behavioral Therapy (CBT) is widely recognized as one of the most effective treatments for BDD. This therapeutic approach is grounded in the understanding that distorted thinking patterns and beliefs about one's appearance are central to BDD, and that by altering these cognitive processes (Wilhelm et al. 2012), one can influence emotions and behaviors. CBT for BDD involves a series of structured steps that guide patients to identify irrational beliefs and negative thought patterns that contribute to their disorder.

During CBT, patients engage in exercises to confront and challenge the accuracy of their beliefs about their perceived flaws. For example, they might be asked to consider the evidence for and against their beliefs, to explore the origins of these beliefs, or to assess the probability of the feared outcomes they anticipate due to their perceived appearance defects. Therapists also teach patients cognitive restructuring techniques to develop more balanced and less critical ways of thinking about their bodies.

Behavioral experiments are another key component of CBT for BDD. Patients are encouraged to gradually face situations they usually avoid due to their preoccupation with their appearance. This could involve gradually reducing mirror-checking or going out in public without concealing perceived flaws. These behavioral experiments help patients learn that the feared consequences of not engaging in their safety behaviors are often not as severe or likely as they anticipate.

For women, CBT protocols can be particularly tailored to address the unique aspects of their experience with BDD. This might involve a focus on issues of self-esteem that are impacted by societal and cultural expectations of beauty. Women are often bombarded with messages about how they should look (Wester 2003), and this can form a backdrop to the development of BDD. CBT can help women dissect

and challenge these societal messages, reinforcing a more positive and self-accepting attitude towards their bodies.

Furthermore, CBT for women with BDD may incorporate modules that address issues such as comparison with others, the impact of social media on body image, and the pressures of ageing in a society that often values youth. By addressing these specific issues, CBT can help women develop a more resilient and compassionate view of themselves, reducing the reliance on appearance as a measure of self-worth.

Overall, CBT's structured approach provides a solid framework for women with BDD to understand and change their thought patterns and behaviors, leading to a significant reduction in the symptoms of BDD and improvements in quality of life.

Motivational Interviewing (MI): Engaging the client's own drive for transformation lies at the heart of Motivational Interviewing (MI), a counseling method that nurtures a person's inherent motivation to evolve their behavior (Phillips, 2015). This approach is characterized by its cooperative nature and focus on setting clear objectives, paying close attention to the discourse that fosters change. Its purpose is to amplify an individual's drive and pledge to a distinct ambition, by prompting and examining their personal justifications for transformation, within a realm of empathy and understanding.

The success of MI in addressing substance dependence is substantiated by empirical evidence (Cushing et al., 2014). It tactfully navigates the prevalent dilemma of indecision regarding transformation, aiding clients in picturing an improved future and bolstering their drive to realize it. MI shifts away from instructing clients to adhere to a rigid procedure. Instead, it acknowledges that the individual harbors the authentic capacity for change. Utilizing strategies like probing questions, empathic reflection, and validation, therapists employing MI assist clients in voicing their intrinsic aspirations for behavioral change, which often holds more sway than external guidance or pressure.

In the sphere of substance dependence treatment, MI proves especially beneficial during initial phases, where denial and uncertainty about the issue prevail. A practitioner might, for instance, assist a client in evaluating the advantages and disadvantages of substance consumption, guiding the client towards recognizing the value of abstinence in their own existence. This is achieved through a supportive and non-adversarial dialogue, which grants the client the space to contemplate varying viewpoints without the sensation of being judged or pressured.

Moreover, MI includes acknowledging and celebrating the client's milestones, fostering self-assurance and endorsing a self-image aligned with the ability to change. This affirming tactic is pivotal for individuals who might doubt their capacity to surmount substance dependence or who have encountered recurrent setbacks in their efforts to alter their behavior.

When integrated into the management of substance misuse within the context of BDD, MI also aids clients in navigating the intricate emotional states and actions intertwining the two afflictions. By resolving ambivalence, clients may find a renewed dedication to partake in the rigorous endeavor of confronting their BDD symptoms and lessening their dependency on substances for coping.

Dialectical Behavior Therapy (DBT): Dialectical Behavior Therapy (DBT) is a form of cognitive-behavioral therapy that emphasizes the psychosocial aspects of treatment (Lungu & Linehan 2017). DBT focuses on helping individuals develop new skills to manage painful emotions and decrease conflict in relationships. While it was initially designed to treat borderline personality disorder, its principles are applicable to a broad range of issues, including those found in individuals with BDD who struggle with emotion regulation.

The mindfulness component of DBT is particularly beneficial for individuals with BDD, as it encourages an increased awareness and acceptance of the present moment. This can be especially helpful for those who are preoccupied with perceived bodily defects, as mindfulness fosters a non-judgmental understanding of one's thoughts and feelings, reducing the compulsion to engage in negative thought cycles about one's appearance.

Distress tolerance is another key aspect of DBT that can aid those with BDD. It teaches strategies to endure and survive emotional crises without resorting to self-destructive behaviors such as substance abuse. This skill is crucial for individuals with BDD who may experience intense emotional distress related to their body image.

Emotion regulation skills provided by DBT are essential for individuals with BDD, as they often deal with severe emotional fluctuations. DBT offers tools to identify and label emotions, increase positive emotional events, and decrease vulnerability to emotion mind. Learning to regulate emotions can reduce the overwhelming emotional response to negative body image and decrease the urge to use substances as a coping mechanism.

Interpersonal effectiveness, another cornerstone of DBT, can help individuals with BDD improve their relationships, which are often impacted by the disorder. Effective communication, assertiveness, and the ability to say no are important skills that can improve a patient's social interactions and relationships, reducing the feelings of isolation that can accompany BDD.

In sum, DBT provides a multi-faceted approach that can be tailored to address the specific challenges faced by individuals with BDD, particularly when complicated by substance abuse. By learning to manage their emotions, distress, and interpersonal relationships more effectively, individuals with BDD can gain greater control over their lives and reduce the need to engage in substance abuse as a form of self-medication.

1.4.2. Pharmacotherapy

Selective Serotonin Reuptake Inhibitors (SSRIs): Selective Serotonin Reuptake Inhibitors (SSRIs) are commonly prescribed as a pharmacological treatment for BDD (Hong et al., 2019). SSRIs work by increasing the levels of serotonin, a neurotransmitter in the brain that is believed to influence mood, social behavior, appetite, digestion, sleep, memory, and sexual desire and function. By modulating serotonin, SSRIs can help alleviate the obsessive-compulsive symptoms and improve mood in individuals with BDD. They are particularly beneficial for BDD patients who also suffer from co-occurring anxiety and depression, conditions that frequently accompany substance abuse. The use of SSRIs can lead to a reduction in the anxiety and depressive symptoms that often drive the substance abuse behavior, thereby addressing multiple aspects of a patient's mental health.

Medication-Assisted Treatment: Medication-Assisted Treatment (MAT) is a holistic approach to treating substance abuse disorders (Roman et al., 2011), which combines pharmacological interventions with counselling and behavioral therapies. This comprehensive approach is grounded in the understanding that substance abuse is a multifaceted condition requiring an integrated treatment plan. Medications such as naltrexone and buprenorphine are used to manage withdrawal symptoms and cravings in opioid use disorders, making it easier for individuals to engage in and benefit from other forms of therapy. Similarly, medications like disulfiram and acamprosate are used to support the treatment of alcohol dependence, helping to maintain sobriety. MAT has been shown to improve patient survival, increase retention in treatment, and decrease illicit opiate use and other criminal activity among people with substance use disorders. For individuals with BDD, MAT can be especially helpful as it can directly reduce the substance use that may be exacerbating their BDD symptoms, thereby allowing more focused and effective treatment of the underlying disorder.

1.4.3. Holistic or alternative approaches

Mindfulness and Meditation: Mindfulness and meditation are practices that focus on bringing attention to the present moment in a non-judgmental way. These practices can be particularly helpful for individuals with BDD as they can help reduce the hyper-focus on perceived body flaws and decrease the intensity of obsessive thoughts (Gu and Zhu, 2023). By learning to observe their thoughts without getting caught up in them, individuals with BDD can gain greater control over their reactions to negative body image. Additionally, mindfulness and meditation can be powerful tools in the treatment of substance abuse (Zgierska et al., 2009), serving as core components of relapse prevention strategies. They help individuals recognize the triggers and cravings that lead to substance use and develop healthier responses to these cues.

Yoga and Physical Fitness: Yoga and physical fitness activities offer numerous benefits for both the mind and body (Frayeh, 2015). For those struggling with BDD, yoga can be particularly therapeutic. It emphasizes bodily awareness and acceptance, which can foster a more positive body image and help break the cycle of negative thoughts about one's appearance. Physical fitness routines can also release endorphins (Benson 2017), which are natural mood lifters, and can reduce stress, ultimately supporting both mental health and sobriety. Regular engagement in physical activities can provide structure and a sense of accomplishment, which are beneficial for those in recovery from substance abuse and those managing BDD.

Nutritional Counseling: Nutritional counseling is another integral component that can support the recovery process from substance abuse and aid in the management of BDD (Parsons, 2021). Substance abuse can often lead to nutritional deficiencies and poor eating habits, which can exacerbate health problems and affect one's appearance, potentially triggering BDD symptoms. A nutritional counsellor can provide education on proper nutrition, which is an important aspect of overall well-being and can significantly impact mental health (Grant et al., 2004). For individuals with BDD, understanding and implementing a balanced diet can improve physical health, which may help to improve body image and reduce preoccupation with perceived physical flaws.

Gender-Specific Treatments: Gender-specific treatments acknowledge the unique challenges and needs that women face in the context of substance abuse (Greenfield & Pirard, 2009). These programs are designed with an understanding of the biological, psychological, and social factors that can influence women's experiences with substance use and recovery. For example, women may progress more quickly from using an addictive substance to dependence, a phenomenon known as "telescoping." They may also have different emotional and relational issues related to substance use, which can be better addressed in a treatment program tailored specifically for women. Women-specific treatment programs for substance abuse are designed to address the particular biological, psychological, and social needs of women. These programs often include:

Trauma-Informed Care: Trauma-informed care is an approach that recognizes the prevalence and impact of trauma in the lives of women seeking treatment for substance use disorders (Levenson, Willis and Prescott 2017). Many women with substance abuse histories have experienced trauma, such as physical or sexual abuse (Wilsnack et al., 1997) which can play a significant role in the initiation and continuation of substance use. Trauma-informed care involves creating a treatment environment that is aware of, and sensitive to, trauma-related issues. This approach can help ensure that therapy does not inadvertently re-traumatize individuals and is instead supportive and healing.

Parenting Support and Childcare: Parenting support and childcare services within substance abuse treatment programs can be crucial for women (Cosden & Cortez-Ison, 1999). These services allow mothers to engage in treatment without the added worry of childcare, which can be a significant barrier to seeking help. Parenting support can also help women improve their parenting skills and manage the

stress associated with balancing recovery and motherhood, ultimately leading to better outcomes for both the women and their children.

Group Therapy with a Gender-Specific Focus: Group therapy with a gender-specific focus provides a safe space for women to discuss issues that may be unique to their experiences (Greenfield et al. 2014). Women may feel more comfortable sharing and discussing sensitive topics such as body image, sexual abuse, or parenting challenges in a single-gender environment. Such groups can offer mutual support and understanding, which can be empowering and validating, and can contribute to more effective treatment outcomes.

Integrated Treatment Programs: For individuals with co-occurring BDD and substance abuse, integrated treatment programs (Milligan et al., 2010) that address both conditions simultaneously are crucial. These programs provide comprehensive care that can reduce the risk of treating one condition while neglecting the other, which could potentially lead to relapse.

In conclusion, effective treatment of BDD and substance abuse in women requires a personalized approach that considers the interplay between body image, psychological distress, and substance use. Interventions should be flexible and adaptable to meet the changing needs of women throughout the course of treatment.

2. Conclusion

The convergence of Body Dysmorphic Disorder (BDD) and substance abuse in women constitutes a nuanced clinical challenge that demands an integrated and empathetic approach to treatment. The review has highlighted the multifaceted nature of BDD—a condition deeply rooted in the psychological distress caused by perceived physical imperfections, which is often exacerbated by societal pressures and cultural beauty standards. When coupled with substance abuse, the intricacy of care required is compounded, underscoring the necessity for treatments that address the symbiotic relationship between these disorders.

Key takeaways from the review include the recognition that women with BDD are more susceptible to substance abuse as a form of self-medication, seeking temporary solace for their intense body-related anxiety and depression. Treatment modalities such as Cognitive Behavioral Therapy, which is effective for BDD, must be thoughtfully integrated with substance abuse interventions like Medication-Assisted Treatment to ensure a comprehensive care plan. Furthermore, gender-specific treatments that account for the unique societal, biological, and psychological experiences of women are paramount in fostering a therapeutic environment conducive to recovery.

Holistic and alternative approaches, including mindfulness, meditation, yoga, and nutritional counseling, have been identified as beneficial adjuncts to traditional therapies, offering women tools for self-empowerment and management of distress beyond the clinical setting. The incorporation of these methods can promote a more profound healing process, addressing the whole person rather than isolated conditions.

Finally, this review underscores the critical importance of sensitivity and specificity in the treatment of BDD and substance abuse among women. It is not enough to treat the symptoms alone; healthcare providers must endeavor to understand the underlying causes, cultural implications, and gender-specific issues that influence these conditions. Only through a comprehensive, integrative approach that acknowledges the complex realities of women's lives can we hope to provide effective support and pave the way for sustained recovery and improved quality of life for women grappling with the dual challenges of BDD and substance abuse.

References

- American Psychiatric Association, D. S. M. T. F., & American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5* (Vol. 5, No. 5). Washington, DC: American psychiatric association. <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596>
- Bendelow, G. (2009). *Health, emotion and the body*. Polity.
- Benson, K. (2017). The effects of exercise on mental health: A research review.
- Bizzarri, J. V., Rucci, P., Sbrana, A., Miniati, M., Raimondi, F., Ravani, L., ... & Cassano, G. B. (2009). Substance use in severe mental illness: Self-medication and vulnerability factors. *Psychiatry research*, 165(1-2), 88-95. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2007.10.009>
- Bjornsson, A. S., Didie, E. R., & Phillips, K. A. (2010). Body dysmorphic disorder. *Dialogues in clinical neuroscience*, 12(2), 221-232. <https://doi.org/10.31887/DCNS.2010.12.2/abjornsson>
- Buhlmann, U., Reese, H. E., Renaud, S., & Wilhelm, S. (2008). Clinical considerations for the treatment of body dysmorphic disorder with cognitive-behavioral therapy. *Body Image*, 5(1), 39-49. <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2007.12.002>
- Castle, D. J., Phillips, K. A., & Dufresne Jr, R. G. (2004). Body dysmorphic disorder and cosmetic dermatology: More than skin deep. *Journal of cosmetic dermatology*, 3(2), 99-103. <https://doi.org/10.1111/j.1473-2130.2004.00105.x>
- Çelik, S., Fidan, E., Evren, C., Can, Y., Danişmant, B. S., Çavaş, Ş., & Erten, E. (2011). Body dysmorphic disorder and substance dependence: A case report. *Dusunen Adam Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 24(1), 75. <https://doi.org/10.5350/DAJPN2011240110>
- Chung, C. H., Lin, I. J., Huang, Y. C., Sun, C. A., Chien, W. C., & Tzeng, N. S. (2023). The association between abused adults and substance abuse in Taiwan, 2000–2015. *BMC psychiatry*, 23(1), 123. <https://doi.org/10.1186/s12888-023-04608-z>
- Claiborne, J., & Pedrick, C. (2002). *The BDD Workbook: Overcome Body Dysmorphic Disorder and End Body Image Obsessions with Worksheet*. New Harbinger Publications.
- Cormier, R. A., Dell, C. A., & Poole, N. (2004). Women and substance abuse problems. *BMC women's health*, 4, 1-10. <https://doi.org/10.1186/1472-6874-4-S1-S8>
- Cororve, M. B., & Gleaves, D. H. (2022). Body dysmorphic disorder: A review of conceptualizations, assessment, and treatment strategies. *Obsessive-Compulsive Disorder and Tourette's Syndrome*, 13-34. <https://doi.org/10.4324/9780203822937>
- Cosden, M., & Cortez-Ison, E. (1999). Sexual abuse, parental bonding, social support, and program retention for women in substance abuse treatment. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 16(2), 149-155. [https://doi.org/10.1016/S0740-5472\(98\)00043-9](https://doi.org/10.1016/S0740-5472(98)00043-9)
- Craggs-Hinton, C. (2012). *Coping with Eating Disorders and Body Image*. Hachette UK.
- Cushing, C. C., Jensen, C. D., Miller, M. B., & Leffingwell, T. R. (2014). Meta-analysis of motivational interviewing for adolescent health behavior: Efficacy beyond substance use. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 82(6), 1212. <https://doi.org/10.1037/a0036912>
- Fetting, M. (2015). *Perspectives on Substance Use, Disorders, and Addiction: With Clinical Cases*. SAGE Publications.

- Feusner, J. D., Neziroglu, F., Wilhelm, S., Mancusi, L., & Bohon, C. (2010). What causes BDD: Research findings and a proposed model. *Psychiatric annals, 40*(7), 349-355. <https://doi.org/10.3928/00485713-20100701-08>
- Firth-Cozens, J. (2023). A perspective on stress and depression. In *Understanding doctors' performance* (pp. 22-37). CRC Press. <https://doi.org/10.1201/9781846197062>
- Frayeh, A. L. (2015). *The Effect of Mirrors on Women's Body Image and Affective Responses to Yoga*. University of Minnesota.
- Gallagher, C., & Brunelle, C. (2023). Heterogeneity in women's trauma histories: Impact on substance use disorder severity. *Journal of Trauma & Dissociation, 24*(3), 395-409. <https://doi.org/10.1080/15299732.2023.2181476>
- Grant, L. P., Haughton, B., & Sachan, D. S. (2004). Nutrition education is positively associated with substance abuse treatment program outcomes. *Journal of the American Dietetic Association, 104*(4), 604-610. <https://doi.org/10.1016/j.jada.2004.01.008>
- Greenfield, S. F., & Pirard, S. (2009). Gender-specific treatment for women with substance use disorders. *Women and addiction: A comprehensive handbook, 289-306*.
- Greenfield, S. F., Sugarman, D. E., Freid, C. M., Bailey, G. L., Crisafulli, M. A., Kaufman, J. S., ... & Fitzmaurice, G. M. (2014). Group therapy for women with substance use disorders: Results from the Women's Recovery Group Study. *Drug and alcohol dependence, 142*, 245-253. <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2014.06.035>
- Gu, Y. Q., & Zhu, Y. (2023). A randomized controlled trial of mindfulness-based cognitive therapy for body dysmorphic disorder: Impact on core symptoms, emotion dysregulation, and executive functioning. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry, 81*, 101869. <https://doi.org/10.1016/j.jbtep.2023.101869>
- Hong, K., Nezgovorova, V., Uzunova, G., Schlüssel, D., & Hollander, E. (2019). Pharmacological treatment of body dysmorphic disorder. *Current Neuropharmacology, 17*(8), 697-702. <https://doi.org/10.2174/1570159X16666180426153940>
- Houchins, J. R., Kelly, M. M., & Phillips, K. A. (2019). Motives for illicit drug use among individuals with body dysmorphic disorder. *Journal of Psychiatric Practice®, 25*(6), 427-436. <https://doi.org/10.1097/PRA.0000000000000428>
- Jefferies-Sewell, K., Chamberlain, S. R., Fineberg, N. A., & Laws, K. R. (2017). Cognitive dysfunction in body dysmorphic disorder: New implications for nosological systems and neurobiological models. *CNS spectrums, 22*(1), 51-60. <https://doi.org/10.1017/S1092852916000468>
- Laughter, M. R., Anderson, J. B., Maymone, M. B., & Kroumpouzou, G. (2023). Psychology of aesthetics: Beauty, social media, and body dysmorphic disorder. *Clinics in Dermatology, 41*(1), 28-32. <https://doi.org/10.1016/j.clindermatol.2023.03.002>
- Levenson, J. S., & Willis, G. M. (2019). Implementing trauma-informed care in correctional treatment and supervision. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma, 28*(4), 481-501. <https://doi.org/10.1080/10926771.2018.1531959>
- Li, W., Arienzo, D., & Feusner, J. D. (2013). Body dysmorphic disorder: Neurobiological features and an updated model. *Zeitschrift Für Klinische Psychologie Und Psychotherapie*. <https://doi.org/10.1026/1616-3443/a000213>

- Hofmann, S. G., & Asmundson, G. J. (Eds.). (2017). *The science of cognitive behavioral therapy*. Academic Press.
- Milligan, K., Niccols, A., Sword, W., Thabane, L., Henderson, J., Smith, A., & Liu, J. (2010). Maternal substance use and integrated treatment programs for women with substance abuse issues and their children: A meta-analysis. *Substance abuse treatment, prevention, and policy*, 5, 1-14. <https://doi.org/10.1186/1747-597X-5-21>
- Nesse, R. M. (2023). Evolutionary psychiatry: Foundations, progress and challenges. *World Psychiatry*, 22(2), 177-202. <https://doi.org/10.1002/wps.21072>
- Ng, J. P. (2023). *Associations between socio-demographic factors and body dysmorphic disorder (BDD) among UTAR Kampar undergraduate students* (Doctoral dissertation, UTAR).
- Parsons, A. (2021). *A Nutrition Counseling Guide to Address Body Image and Body Function among Adolescents with Eating Disorders*. California State University, Long Beach.
- Perkins, A. (2019). Body dysmorphic disorder: The drive for perfection. *Nursing made Incredibly Easy*, 17(1), 32-38. <https://doi.org/10.1097/01.NME.0000549614.97772.88>
- Phillips, K. A. (1991). Body dysmorphic disorder: The distress of imagined ugliness. *Am J Psychiatry*, 148(9), 1138-1149.
- Phillips, K. A. (2005). *The broken mirror: Understanding and treating body dysmorphic disorder*. Oxford University Press, USA.
- Phillips, K. A. (2009). *Understanding body dysmorphic disorder*. Oxford University Press.
- Phillips, K. A. (2015). Body dysmorphic disorder: Clinical aspects and relationship to obsessive-compulsive disorder. *Focus*, 13(2), 162-174. <https://doi.org/10.1176/appi.focus.130205>
- Phillips, K. A., & Crino, R. D. (2001). Body dysmorphic disorder. *Current opinion in psychiatry*, 14(2), 113-118.
- Phillips, K. A., & Diaz, S. F. (1997). Gender differences in body dysmorphic disorder. *The Journal of nervous and mental disease*, 185(9), 570-577.
- Phillips, K. A., Menard, W., & Fay, C. (2006). Gender similarities and differences in 200 individuals with body dysmorphic disorder. *Comprehensive psychiatry*, 47(2), 77-87. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2005.07.002>
- Phillips, K. A., & Susser, L. C. (2023a). Body Dysmorphic Disorder in Women. *Psychiatric Clinics*, 46(3), 505-525. <https://doi.org/10.1016/j.psc.2023.04.007>
- Phillips, K. A., & Susser, L. C. (2023b). Body Dysmorphic Disorder in Women. *Psychiatric Clinics*, 46(3), 505-525. <https://doi.org/10.1016/j.psc.2023.04.007>
- Phillips, K. A., & Susser, L. C. (2023c). Body Dysmorphic Disorder in Women. *Psychiatric Clinics*, 46(3), 505-525. <https://doi.org/10.1016/j.psc.2023.04.007>
- Prabhu, S. S., & Goyal, S. (2023). The Primary Psychiatric Conditions: Clinical Characteristics. *Clinical Dermatology Review*, 7(4), 319-326. https://doi.org/10.4103/cdr.cdr_7_22
- Rasmussen, J., Gómez, A. F., Wilhelm, S., & Phillips, K. A. (2017). Cognitive-behavioral therapy for body dysmorphic disorder. *Body dysmorphic disorder: Advances in research and clinical practice*, 43720-026. <https://doi.org/10.5455/cap.20120432>

- Roman, P. M., Abraham, A. J., & Knudsen, H. K. (2011). Using medication-assisted treatment for substance use disorders: Evidence of barriers and facilitators of implementation. *Addictive behaviors, 36*(6), 584-589. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2011.01.032>
- Schulte, J., Schulz, C., Wilhelm, S., & Buhlmann, U. (2020). Treatment utilization and treatment barriers in individuals with body dysmorphic disorder. *BMC psychiatry, 20*, 1-11. <https://doi.org/10.1186/s12888-020-02489-0>
- Simmons, R. A., & Phillips, K. A. (2017). Core clinical features of body dysmorphic disorder: Appearance preoccupations, negative emotions, core beliefs, and repetitive and avoidance behaviors. *Body dysmorphic disorder: Advances in research and clinical practice*, 61-80.
- Veale, D., & Riley, S. (2001). Mirror, mirror on the wall, who is the ugliest of them all? The psychopathology of mirror gazing in body dysmorphic disorder. *Behaviour research and therapy, 39*(12), 1381-1393. [https://doi.org/10.1016/S0005-7967\(00\)00102-9](https://doi.org/10.1016/S0005-7967(00)00102-9)
- Weiffenbach, A., & Kundu, R. V. (2015). Body dysmorphic disorder: Etiology and pathophysiology. *Beauty and Body Dysmorphic Disorder: A Clinician's Guide*, 115-125. https://doi.org/10.1007/978-3-319-17867-7_8
- Wesson, D. R., Smith, D. E., Ling, W., & Sabnani, S. (2008). Substance abuse: Sedative, hypnotic, or anxiolytic use disorders. *Psychiatry, 1186-1200*. <https://doi.org/10.1002/9780470515167.ch64>
- Wester, K. L. (2003). *Body image and body dysmorphic disorder: The role of media messages and gender identity*. Kent State University.
- Wilhelm, S., Phillips, K. A., & Steketee, G. (2012). *Cognitive-behavioral therapy for body dysmorphic disorder: A treatment manual*. Guilford Press.
- Wilsnack, S. C., Vogeltanz, N. D., Klassen, A. D., & Harris, T. R. (1997). Childhood sexual abuse and women's substance abuse: National survey findings. *Journal of studies on alcohol, 58*(3), 264-271. <https://doi.org/10.15288/jsa.1997.58.264>
- Wood, S., & Tirone, S. (2013). The leisure of women caring for people harmfully involved with alcohol, drugs, and gambling. *Journal of Leisure Research, 45*(5), 583-601. <https://doi.org/10.18666/jlr-2013-v45-i5-4364>
- Wyshak, G. (2000). Violence, mental health, substance abuse-problems for women worldwide. *Health care for women international, 21*(7), 631-639. <https://doi.org/10.1080/07399330050151860>
- Zgierska, A., Rabago, D., Chawla, N., Kushner, K., Koehler, R., & Marlatt, A. (2009). Mindfulness meditation for substance use disorders: A systematic review. *Substance Abuse, 30*(4), 266-294. <https://doi.org/10.1080/08897070903250019>

Article Information Form

Author's Approve: The article has a single author. The author has read and approved the final version of the article.

Conflict of Interest Disclosure: No potential conflict of interest was declared by the author.

Copyright Statement: The author owns the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.

Supporting/Supporting Organizations: No grants were received from any public, private or non-profit organizations for this research.

Ethical Approval and Participant Consent: It is declared that during the preparation process of this study, scientific and ethical principles were followed and all the studies benefited from are stated in the bibliography.

Plagiarism Statement: This article has been scanned by iThenticate.

Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarında İletişim: Kadın Hakları Odaklı STK’ların İletişim Düzeyi Üzerine Bir Araştırma

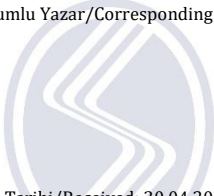
Communication of Non-Governmental Organizations in Türkiye: A Research on the Communication Level of Women's Rights-Focused NGOs

Filiz Balta Peltekoğlu¹
Kübra Karapınar Eyvel^{2*}

¹ Marmara Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, İstanbul, Türkiye
filiz@marmara.edu.tr

² İstanbul Kültür Üniversitesi, İletişim Sanatları Bölümü, İstanbul, Türkiye
k.karapinar@iku.edu.tr

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Geliş Tarihi/Received: 30.04.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 22.06.2024
Yayınlanma Tarihi/ Available Online: 28.06.2024

Öz: Günümüz dünyasında iletişim hızla gelişmekte ve çeşitlenmektedir, bu da kurumlar için etkili iletişim faaliyetlerini hem fırsat hem de zorunluluk haline getirmektedir. Kurumlar, paydaşlarıyla uzun vadeli güven ilişkileri kurmak için interneti ve sunduğu olanakları etkin bir şekilde kullanmaktadır. Bu platformlar, kurumların misyonlarını ve hizmetlerini halka aktarırken, kamuoyunun da taleplerini ve beklentilerini iletmesine olanak tanır. Özellikle sivil toplum kuruluşları, etkili ve verimli iletişim için güncel, dinamik ve şeffaf bir strateji izlemelidir. Bu çalışmada, Türkiye’de faaliyet gösteren kadın hakları odaklı sivil toplum kuruluşlarının web siteleri, Diyalojik İletişim kriterlerine göre incelenmiştir. Araştırma, bu STK’ların iletişim düzeylerinin beklenen düzeyde olmadığı görülmüştür. "Ziyaretçileri sitede tutma", "Arayüz kolaylığı" ve "Medyaya yönelik bilgilerin kullanılabilirliği" kriterlerinde ortalamanın biraz üstünde değerler elde edilirken, "Diyalojik iletişim", "Üyeler" ve "Yeniden ziyareti sağlama" kriterlerinde ortalamanın altında kaldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum Kuruluşları, Kadın hakları, İletişim

Abstract: In today's world, communication is rapidly evolving and diversifying, which makes effective communication activities both an opportunity and a necessity for organizations. Organizations effectively use the Internet and its offerings to establish long-term trust-based relationships with their stakeholders. These platforms allow organizations to convey their missions and services to the public, while also enabling the public to communicate their demands and expectations. Particularly, non-governmental organizations should follow a current, dynamic, and transparent communication strategy. In this study, the websites of women's rights-focused NGOs operating in Türkiye were analyzed based on the Dialogic Communication criteria (Kent & Taylor, 1998). The research revealed that the communication levels of these NGOs were not at the expected level. While the criteria for "keeping visitors on the site," "interface ease," and "usability of information for the media" scored slightly above average, the "dialogic communication," "members," and "revisiting" criteria were below average.

Keywords: Non-Governmental Organizations, Women's rights, Communication

Extended Abstract

With the process of globalization, rapid developments in information, data, and communication technologies have directly affected people's lives. Traditional media has given way to more interactive and participatory Web 2.0 technologies and social media. This shift has become an inevitable necessity for institutions and organizations. Nowadays, organizations prefer communication tools that offer faster and less costly interaction opportunities, eliminating temporal and spatial boundaries. Communication via the Internet has become one of the preferred communication channels for organizations, facilitating the rapid flow of information and appealing to multiple senses.

Moreover, with the development of Web 2.0 technologies and the emergence of social media, the number of Internet users has increased. This new media provides individuals with interaction opportunities and enables organizations to directly communicate with their target audiences and receive feedback. Non-governmental organizations, which have become more prominent since the 1990s, utilize public relations activities to introduce themselves, announce their activities, garner public

support and assistance, and increase the number of volunteers. Thanks to the widespread access to the Internet, non-governmental organizations can present their activities without temporal and spatial constraints and with a limited budget.

Given these opportunities, it is observed that non-governmental organizations attach more importance to new communication technologies and prefer them more in communicating with their target audiences. In this context, the theoretical framework of the study is based on the dialogic communication theory developed by Kent and Taylor, advocating that interactive communication with the target audience can occur based on certain criteria in the online environment. The Symmetrical Public Relations Model, which is advocated as the most suitable model for ideal public relations, emphasizes dialogue to establish long-term and realistic relationships in public relations. Dialogic communication contributes to the development of positive relationships both internally and externally within organizations, promotes ethical behavior, and serves as an important tool for shaping corporate policies.

The focus of this study is to examine the digital communication of non-governmental organizations focused on women's rights in Türkiye. With the increase/diversification of problems directed towards women, the rise in women's education levels, and the increase in societal awareness, women's non-governmental organizations have both increased and diversified their missions. However, the communication efforts of women's rights-focused NGOs are not at the desired level. As a result of this study, observations and recommendations regarding the digital communication of women's rights-focused NGOs are presented.

All corporate websites of women's rights-focused NGOs operating in Türkiye were examined in the study. As a result of the preliminary research and classification, it was determined that out of 189 NGOs for which corporate website information was accessed, only 93 had access to a website. Subsequently, these websites were examined in the context of Kent and Taylor's Dialogic Communication criteria, and it was found that they exhibited above-average performance in terms of "Keeping Visitors on the Page," "Ease of Interface Use," and "Usefulness of Media Information" criteria. However, they received very weak values in terms of "Dialogic Communication," "Members," and "Encouraging Repeat Visits" criteria.

As a result of the research, recommendations were made to promote Dialogic communication, including interactive elements, informative resources for members, regular updates of content to encourage frequent visits, announcements via email newsletters or social media platforms, a simple and understandable navigation structure for user-friendly interfaces, and continuous evaluation and improvement of website performance using visitor analytics. Effective communication strategies adopted by women's rights-focused non-governmental organizations can lead to significant changes in various areas of society. Firstly, these organizations can increase awareness and consciousness regarding women's rights through effective communication channels. Informed individuals can recognize violations of women's rights and speak out on these issues. Additionally, the use of effective communication by women's rights-focused non-governmental organizations can support women's entry into and advancement within the workforce. By providing accurate information and inspiration to the community, they can increase women's participation in the labor force and ensure greater representation in leadership positions. This contributes to the strengthening of gender equality and the empowerment of women economically and socially. Furthermore, effective communication strategies by these organizations can promote broader transformations in societal gender equality. By reaching various segments of society, they can combat gender roles and stereotypes, fostering a more just and equitable society. Finally, effective communication strategies can raise awareness about and spur action against violence and homicide targeting women. By contributing to the establishment of stronger legal and societal support mechanisms to combat violence, these strategies can help secure women's lives. In

this context, effective communication strategies of women's rights-focused non-governmental organizations can serve as crucial tools for advocating women's rights, promoting gender equality, and preventing violence against women. These organizations can influence public policies, thus contributing to the construction of a fairer and more equitable society.

1. Giriş

Sivil toplum örgütlenmeleri, 1990'lardan itibaren toplumun temel bir unsuru olarak ön plana çıkmıştır. Günümüzde bu kuruluşlar, halkla ilişkiler faaliyetleriyle tanınırlığını artırmak, gönüllü sayısını çoğaltmak ve halk desteği kazanmak için internetin geniş erişim olanaklarından faydalanmaktadır. İnternet, düşük btçeyle ve zamansal-mekânsal kısıtlamalar olmadan faaliyetlerini geniş kitlelere sunma olanağı sağlamaktadır. Geleneksel medya yerini, etkileşim ve katılımı artıran Web 2.0 teknolojilerine bırakmıştır. Bu teknolojiler, kurumlara daha hızlı, maliyeti düşük, sınırsız iletişim araçları sunarak, sosyal medyanın yükselişiyle birlikte internet kullanımını artırmış ve örgütlere hedef kitleleriyle doğrudan iletişim ve geri bildirim alma olanağı vermiştir (Ryan, 2017).

Bu olanaklar göz önüne alındığında, sivil toplum kuruluşlarının yeni iletişim teknolojilerine eskisinden daha fazla önem verdikleri ve hedef kitleleriyle iletişim kurmada daha fazla tercih ettikleri gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın teorik çerçevesini, internet ortamında, hedef kitle ile etkileşimli iletişim kurmanın belli kriterlere bağlı olarak gerçekleşebileceğini savunan Kent ve Taylor tarafından geliştirilen diyalojik iletişim kuramı oluşturmaktadır (Kent & Taylor, 2002). İdeal halkla ilişkiler için en uygun model olduğu savunulan Simetrik halkla ilişkiler modeli, halkla ilişkilerde uzun vadeli ve gerçekçi ilişkiler kurmayı amaçlayarak diyalogu ön plana çıkarmaktadır (Grunig, Dozier, & Grunig, 2002). Diyalojik iletişim, kurum içi ve dışında olumlu ilişkilerin gelişimine ve etik davranışlara katkıda bulunur, ayrıca geri bildirimlerle kurumsal politikaların şekillenmesine yardımcı olmakta önemli bir araçtır (Balta Peltekoğlu & İlbasmış, 2020).

Türkiye'de 2019-2023 yıllarını kapsayan 11. Kalkınma Planı, geniş kalkınma hedefleri ile dijitalleşme politikalarına odaklanmıştır. İçişleri Bakanlığı ve Hacettepe niversitesi iş birliğiyle yürütülen 'Sivil Toplum Araştırmaları Projesi'nde STK'ların dijitalleşme sürecine dair önemli bulgular sunulmuştur. Bu bulgular, dijital okuryazarlık, dijital altyapı yatırımları ve STK'ların dijitalleşmedeki zayıf noktalarını kapsamaktadır. Bu bağlamda bu araştırma da özellikle Türkiye'deki kadın hakları odaklı STK'ların dijital iletişim stratejilerini incelerken, bu kuruluşların web sayfalarında kullanılan iletişim yöntemleri ve diyalog kurma kapasiteleri ele alınmıştır. Çalışma, dijital platformların kadın hakları mücadelesinde nasıl etkili kullanılabileceğini ortaya koyarken, aynı zamanda STK'ların toplumsal etki yaratma kapasitelerini artırmak için stratejik öneriler sunmaktadır.

2. Sivil Toplum Kavramı ve Türkiye'de Kadın Hakları Odaklı STK'lar

2.1. Sivil toplum kavramı ve STK'lar

Sivil toplum kavramının kökenlerine dair çeşitli düşünceler bulunmaktadır. Ehrenberg'a göre (2022), kavramın ortaya çıkışı, insan ilişkileri, yetkinlikler ve iş bölümü gibi faktörlerin birbirleriyle ilişkili olarak ele alınmasıyla başlamıştır. Günümüzde, ağdaş sivil toplum anlayışı, demokratik değerler etrafında şekillenir. Bireylerin ve kuruluşların devletten bağımsız, özgürce katılım sağladığı, farklı görüş ve ihtiyaçların barışçıl bir şekilde ifade edildiği bir alanı vurgular. Bu anlayış, sadece siyasi alanla sınırlı kalmaz, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda da faaliyet göstermektedir (Ehrenberg, 2022).

Sivil toplum kavramı neticesinde bireylerin örgütlenmesi ile ortaya çıkan sivil toplum kuruluşları (STK'lar), toplumsal, siyasi ve ekonomik hayatta önemli roller oynayan ve devlet dışı aktörler olan bir dizi kuruluş olarak tanımlanabilir. Bu kuruluşlar, kâr amacı gütmeyen, gönüllülük esasına dayalı ve genellikle kamu yararına hizmet eden yapılar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. STK'ların temel işlevleri

arasında hizmet sağlama, bilgi yayma, farkındalık oluşturma ve savunuculuk yapma gibi faaliyetler yer almaktadır.

Habermas, sivil toplumu demokratik tartışmaların gerçekleştiği kamusal alanın önemli bir parçası olarak tanımlar. Bireyler ve toplumsal gruplar, devlet ve piyasa dışında bu alanda örgütlenerek demokratik katılım ve tartışmalara katılırlar. Müzakereci demokrasi modelinde, sivil toplum demokratik karar alma süreçlerinin merkezinde yer alır ve bireylerin eşit ve özgür şekilde tartışmalara katılımını sağlar. Bu yaklaşımla, Habermas'ın iletişimsel eylem teorisi, sivil toplum aktörlerinin iletişimi üzerinden demokratik süreçlerin nasıl işlediğini anlamak için kritik bir çerçeve sunduğu söylenebilmektedir (Habermas, 2022).

Arendt ise bu kavramı bireylerin vicdani sorumluluklarını yerine getirerek toplumsal değişim yaratma çabası olarak tanımlar. Arendt'e göre, sivil itaatsizlik (veya sivil toplum) kolektif ve kamusal bir hareket olup, toplumsal sözleşmeleri yeniden değerlendirir ve demokratik süreçleri canlandırır. Bu hareket, geniş toplumsal destek arayışında olup, meşru bir değişim aracı olarak görülür. Ayrıca, yasaları ve politikaları sorgulayarak hukukun üstünlüğünü güçlendirir ve demokratik toplumlarda denge unsuru olarak işlev görür (Arendt, 2001).

Mills, bireylerin toplumsal yapıları ve tarihsel bağlamları anlamalarının demokratik süreçler için kritik olduğunu vurgular ve bilinçli katılım ile eleştirel düşünmenin önemini savunur. Ayrıca, sivil toplumun vatandaşların toplumsal sorunları anlaması ve çözüm üretmesi için elzem olduğunu belirtir ve bireylerin kişisel sorunlarını toplumsal bağlamlarla ilişkilendirerek daha geniş bir perspektif kazanmaları gerektiğini önerir (Mills C. W., 2022). Bununla birlikte, elitlerin toplumdan izole hareket ederek karar süreçlerini domine ettiğini ve bu dengesizliği sivil toplumun güçlü katılımıyla telafi etmenin gerekliliğini vurgular. Bireylerin toplumsal yapıları ve tarihsel bağlamları anlamalarının, eleştirel düşünmenin ve bilinçli katılımın demokratik süreçler için önemine değinir. Mills, sivil toplumun toplumsal sorunları anlama ve çözüm üretme kapasitesinin altını çizer ve bireylerin kişisel sorunları toplumsal bağlamlarla ilişkilendirmeleri gerektiğini belirtir (Mills C. W., 2017).

Keane'e göre ise, sivil toplum devlet dışı faaliyetlerle oluşan ve kendi kimliğini koruyan kurumların bir bütünüdür; bu kurumlar ekonomik, kültürel üretim, ev yaşamı ve gönüllü birlikler aracılığıyla devlet üzerinde baskı ve denetim uygularlar. Sivil toplum ayrıca yasal olarak korunan ve kendi kendini yöneten birçok kamusal alanı, üretim birimlerini, ev yaşamını, gönüllü örgütlenmeleri ve topluluk hizmetlerini içerir. Bu tanım, sivil toplumun devletten bağımsız olarak çeşitli faaliyetlerin ve kurumların etkileşimiyle oluştuğunu ve aynı zamanda devletin gücüne karşı bir denge unsuru olduğunu vurgular (Keane, 1993).

Günümüze gelirken, 1990'ların başlarında, çeşitli uluslararası zirve toplantılarında, sivil toplum kuruluşlarının (STK'lar) önemi giderek artmıştır. Bu dönemde, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından düzenlenen çeşitli konferanslarda STK'ların katılımcı demokrasideki kritik rolü vurgulanmıştır (Ecevit, 2001). Günümüze gelindiğinde ise, Birleşmiş Milletler Türkiye, kuruluş tarihçesinde "Kilometre Taşları" başlığı altında, ilk sırada şu ifadeye yer vererek sivil toplum kuruluşlarının önemini bir kez daha vurgulamıştır; "Teşkilatımız 50 yılı aşkın bir süredir Türkiye'de Hükümet, özel sektör, medya, kadın sivil toplum kuruluşları, STK'lar, üniversiteler ve sivil toplumun diğer temsilcileri ile birlikte ulusal vizyon ve önceliklerin uygulanması için çalışıyor." (Birleşmiş Milletler Türkiye, 2024).

STK'lar buldukları ülkelere göre farklılıklar gösterse de tüm coğrafyalarda demokrasinin güçlendirilmesi ve sivil katılımın teşvik edilmesi açısından kritik öneme sahiptir. Bu kuruluşlar, devlet ile bireyler arasında bir köprü görevi görerek, toplumun çeşitli kesimlerinin seslerinin duyulmasına yardımcı olur ve toplumsal sorunlara yenilikçi çözümler sunabilirler.

2.2. Türkiye’de Kadın Hareketleri ve Kadın Hakları Odaklı STK’lar

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ataerkil ideolojinin etkileri görülmeye başlamıştır. Cumhuriyetin ilanından sonraki dönemlerde, kadın hareketleri bu etkilere karşılık olarak, kadınların eşit insan haklarına sahip bireyler olarak kabul edilmeleri gerektiğini savunmuştur. 'Hanımlara Mahsus Gazete' gibi yayınlar ve Fatma Aliye gibi yazarlar, erken dönem Osmanlı Kadın Hareketi'nin, kadınların insan olarak kabul edilmesi ve toplum yaşamına aktif katılımlarını sağlama hedeflerini belirlemiştir (Sancar, 2020) . Osmanlı ve Türk dünyasında önde gelen kadın figürleri olan Şair Nigâr, Fatma Aliye, Halide Edip, Nezihe Muhittin ve Emine Semiye, özgürlük düşüncelerinden etkilenerek kadınların insan olarak özgürlüklerden yararlanması gerektiğini savunmuşlardır. Bu kadınlar, yazıları ve konuşmalarıyla II. Meşrutiyet'e doğru giden sürece önemli katkılarda bulunmuşlar ve II. Meşrutiyet döneminde, kadınların özgürlük ve hak taleplerini dile getirmeleri artmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan 'kadın hakları manzumesi' talepleri arasında, eğitim, kamusal katılım, giyim özgürlüğü, çok eşlilik ve boşanma gibi konularda yasal düzenlemeler yer almaktadır (Zihnioğlu, 2003).

Cumhuriyetin ilanı sonrası Türkiye’de, kadınlara yönelik sorunlar ve hak talepleri artarak devam etmiş, ancak tek parti döneminde gerçekleştirilen modernleşme reformlarıyla kadınlara sosyal ve politik haklar kazandırılmıştır. Eğitim, giyim-kuşam ve medeni hukuk alanındaki reformlar, kadınların toplumdaki statülerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Ancak, bu dönemde kadınlara kendi taleplerini ifade etme konusunda fazla alan tanınmamıştır. Cumhuriyetin sağladığı yeni statünün avantajlarından yararlanan, eğitim bakımından elit konumda bulunan bu kadınlar için "Kemalizm" ve "feminizm" işlev görmüştür. Bu dönemde, kadınlar ile devlet arasında özel bir ilişki oluşmuş ve kadınlar, diğer sosyal gruplar gibi, durumlarını değiştiren ve kazanılmış haklarını devam ettiren devletin yasalarına güvenmişlerdir (Durakbaşı, 2021).

1990'lara gelindiğinde, Türkiye’de kadınlara ilişkin sorunlar ve gündemler "toplumsal cinsiyet eşitliği" kavramı altında tartışılmaya başlanmıştır. Bu dönemde, feminist kadın hareketi öncülüğünde, kadınların karşılaştığı günlük eşitsizlikler ve hak ihlallerine karşı protesto amacıyla sokak gösterileri, oturma eylemleri ve toplumsal kampanyalar düzenlenmiştir. Ayrıca, hukuki belgelerde yer alan bazı hükümler, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirdiği için eleştirilmiştir (Dedeoğlu & Elveren, 2017).

Türkiye'nin toplumsal cinsiyet eşitliğini izlemeyi amaçlayan ve ülke genelinde oluşturulan "81 İilde Türkiye'nin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi" raporu, siyaset ve ekonomide temsil edilme, üretim faaliyetlerine katılım ve eğitime katılım gibi alanları kapsamaktadır. Endeksin sonuçlarına göre, cinsiyet eşitsizliğinin en fazla görüldüğü temel alan, kadınların üretim faaliyetlerine katılımı olarak belirlenmiştir. İkinci sırada ise siyaset ve ekonomide temsil edilme gelmektedir. Üçüncü olarak ise eğitime katılım alt endeksi, cinsiyetler arası farkın en az olduğu alan olarak öne çıkmaktadır (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), 2020). Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan "2023-2024 İnsani Gelişme Raporu"nda da ülkemizin toplumsal cinsiyet eşitliği alanında Suudi Arabistan ve Slovakya'dan sonra, 45. Sırada yer aldığı görülmektedir (United Nations Development Programme, 2024).

Onbirinci Kalkınma Planı, özel ihtisas komisyon raporundaki analizler, Türkiye’de kadınların yaşamlarını olumlu yönde etkileyen çeşitli faktörlerin olduğunu ortaya koymaktadır. Bu faktörler arasında kadınların eğitim seviyeleri, evlilik yaşları, erken doğurganlık düzeyi, doğum oranları, ortalama doğum aralıkları, çocukların sağlık ve eğitim olanakları, iş gücüne katılım ve kazançların kullanımı gibi unsurlar bulunmaktadır. Rapor ayrıca, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin ve erken yaşta ve zorla gerçekleştirilen evliliklerin Türkiye için öncelikli konular olduğunu vurgulamaktadır. Bu tespitler, kadınların sosyo-ekonomik ve kültürel yaşamlarını iyileştirmek için politika ve program geliştirme sürecinde dikkate alınması gereken önemli bilgiler sunmaktadır (Çakır, 2021).

Ülkemizde kadınlara ilişkin en önemli sorunlardan biri de kadına yönelik şiddet ve kadın cinayetleridir. 2008 yılında bu konuya yönelik olarak kurulan “Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu” her yıl kadın cinayetlerine ilişkin verileri kayıt altına almakta ve raporlamaktadır. 2023 yılı raporunda ise şu ifadelerle yer vermişlerdir;

“Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu olarak 2008 yılından itibaren kadın cinayeti verisini kayıt altına alıyoruz. Geçen bu 15 yılda kadın cinayetlerinin azaldığı tek yıl İstanbul Sözleşmesi’ne imzanın atıldığı 2011 yılıdır. İstanbul Sözleşmesi hakkında tartışmalar başladığından bu yana kadın cinayetleri ve şüpheli ölümlerde artış yaşandı. İstanbul Sözleşmesiz geçirdiğimiz bu yılda da kadın cinayetleri ve şüpheli kadın ölümlerinde büyük bir artış gerçekleşti. İstanbul Sözleşmesi etkin olarak uygulandığında birçok kadının hayatta kaldığı bu kadar açıkken siyasi iktidar İstanbul Sözleşmesinden imza çekti.” (Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, 2024).

Türkiye’deki kadın hakları odaklı sivil toplum kuruluşları, kadınların iş yaşamına katılımı, toplumsal cinsiyet rolleri ve eşitsizlikleri, kadına yönelik şiddet ve cinayet gibi çeşitli sorunlara çözüm üretme konusunda katkı sağlamaktadırlar. Bu STK’lar, toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmek, kadına yönelik şiddeti önlemek ve bu konularda farkındalık yaratmak için faaliyetler yürütmektedirler. Ayrıca, kadın sorunlarıyla ilgili kamu politikalarına etki ederek çözüm önerileri geliştirmekte ve daha adil, eşitlikçi bir toplumun oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır.

Türkiye’de kadınların sivil toplum örgütlenmeleriyle ilgili tarih 1950’lere kadar uzanmaktadır. Dönemin politik partilerinden bağımsız olarak ortaya çıkan kadın dernekleri ve aktiviteleri incelendiğinde, Türk Kadınlar Birliği ve Kadınları Koruma Derneği öne çıkmaktadır. Bu zaman diliminde kurulan kadın sivil toplum örgütleri arasında; Türk-Amerikan Kadınlar Derneği, İstanbul Kız Lisesi Mezunları Cemiyeti, Kadınları Koruma Derneği, Ebeler Derneği, Üniversiteli Kadınlar Derneği, Kadınlar Dayanışma Birliği, Kadın Haklarını Koruma Derneği, Türk Anneler Derneği, Türk Kadınlar Birliği, ZONTA, Soroptimistler, Türk-Amerikan Üniversiteler-Kadınlar Grubu gibi kuruluşlar yer almaktadır (Sancar, 2020).

Kadınlara yönelik sorunların artması ve çeşitlenmesi, eğitim düzeyinin yükselmesi ve toplumsal bilincin artması ile Türkiye’de kadınların sivil toplum örgütlenmeleri artmış ve bu örgütlerin misyonları çeşitlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü’nün verilerine göre, ülke genelinde 81 ilde toplam 811 adet ‘Kadın Hakları Odaklı’ sivil toplum kuruluşu faaliyet göstermektedir. Söz konusu STK’lar şu şekilde gruplandırılabilir (Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2024) :

- Kadın Hakları Odaklı Kuruluşlar: Kadınların eşit haklara erişimini sağlamak, toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemek, ayrımcılığı önlemek amacıyla yasal düzenlemeler için çalışan kuruluşlar.
- Eğitim ve Bilinçlendirme Odaklı Kuruluşlar: Kadınların eğitim seviyelerini yükseltmek, toplumsal rolleri hakkında farkındalık yaratmak amacıyla seminerler ve bilgilendirme kampanyaları düzenleyen kuruluşlar.
- Sosyal Yardım ve Destek Kuruluşları: Ekonomik zorluklarla mücadele eden ve şiddet mağduru kadınlara destek, sığınma ve danışmanlık hizmetleri sunan kuruluşlar.
- Kültürel ve Sanatsal Faaliyetler Yürüten Kuruluşlar: Kadınların kültür-sanat alanlarında aktif olmalarını teşvik eden, sanatsal ifadelerle toplumsal sorunlara dikkat çeken etkinlikler düzenleyen kuruluşlar.
- Sağlık ve Refah Kuruluşları: Kadınların sağlık hizmetlerine erişimini artıran, cinsel ve üreme sağlığını destekleyen ve genel refahını iyileştiren faaliyetler yürüten kuruluşlar.

Bununla birlikte kadın hakları odaklı STK’ların kadın sorunlarının çözümüne katkı sağlayabilmesi, bir başka deyişle, sorunlar hakkında farkındalık yaratabilmesi, sorunlara geliştirdiği çözüm önerileri

konusunda sesini duyurabilmesi, kamu politikaları üzerinde etkili olabilmesi vb. nedenlerle iletişim açısından güçlü olması gerekmektedir.

3. Sivil Toplum Kuruluşlarında İletişim ve Diyalojik İletişim Yaklaşımı

3.1. Sivil toplum kuruluşlarında iletişim

Sivil toplum kuruluşlarında iletişim, kuruluşların amaçlarını hedef kitlelerine ulaştırmak, kaynak yaratmak, medya ilişkilerini geliştirmek, iş birlikleri oluşturmak ve gönüllü sayısını artırmak için hayati önem taşımaktadır. Etkili iletişim, güven inşası, birlik duygusu ve etki yaratma, tutum değişiklikleri sağlama ve kuruluşların faaliyetlerinin bilinirliğini artırma gibi amaçlar için gereklidir. Dolayısıyla, iletişim faaliyetlerinin etkin bir şekilde planlanması ve uygulanması, STK'ların başarısında oldukça önemlidir.

Kurumsal web sayfaları, STK'ların çalışmalarını halkla paylaşımları ve imajlarını güçlendirmeleri için önemli bir araçtır. Bu platformlar, geniş kitlelere ulaşarak faaliyetlerini tanıtmaya ve destek arama imkânı sunar. Profesyonel ve etkileyici bir web sayfası, STK'nın güvenilirliğini ve ciddiyetini yansıtarak imajını güçlendirir. Kurumsal iletişimde, bir kurumun imajı, dış dünyadaki algılanışını ve hedef kitlelerin kurum hakkındaki genel izlenimini ifade etmektedir. Bu izlenim, kurumun iletişim stratejileri, hedef kitlenin deneyimleri ve medya yansımalarıyla şekillenir (Peltekoğlu, 2021). STK'ların varlık amaçlarını, çalışmalarını, projelerini aktarmak ve imajlarını güçlendirmek için kullanabilecekleri en önemli iletişim araçlarından biri kurumsal web sayfalarıdır.

2019-2023 yıllarını kapsayan 11. Kalkınma Planı, Türkiye'nin gelecek vizyonunu şekillendiren kapsamlı kalkınma hedefleri ve politika tedbirlerini içermekte ve özellikle dijitalleşme politikalarına önem vermektedir. Bu çerçevede, Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, Hacettepe Üniversitesi ile iş birliği yaparak STK'ların dijital yetkinliklerini artırmayı ve işlemlerini elektronik ortama taşıyarak hizmet kalitesini yükseltmeyi hedefleyen 'Sivil Toplum Dijitalleşmesi Projesi'ni başlatmıştır. 2022'de yayınlanan raporda, bu projenin sonuçlarına dair önemli bulgular paylaşılmıştır (Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2022).

Rapor kapsamında STK'ların dijitalleşmesine ilişkin aktarılan önemli noktalar şu şekilde özetlenebilir;

- **Avantajlar:** Toplumun artan dijital okuryazarlığı, genç nüfusun dijital araçlara olan yatkınlığı ve STK'ları destekleyen ulusal ve uluslararası kuruluşların varlığı, STK'lar için büyük fırsatlar sunmaktadır.
- **Zayıf Noktalar:** STK'ların dijitalleşme sürecinde karşılaştıkları zorluklar arasında düşük dijital okuryazarlık seviyeleri, teknolojik adaptasyon eksiklikleri, yetersiz dijital dönüşüm stratejileri, profesyonellikten yoksunluk, çevrimiçi gelir ve bağış toplama konusunda düşük farkındalık ve proje yönetimi bilgisindeki eksiklikler bulunmaktadır.
- **Fırsatlar:** Türkiye'deki dijital altyapı yatırımları ve dijital araçların artışı, STK'lara gönüllüler ve hedef kitlelere daha kolay ulaşım sağlamak ve hizmetlerini çeşitli dijital cihazlar üzerinden sunma olanağı vermektedir.

3.2. Diyalojik iletişim yaklaşımı

Diyalog kelimesinin kökeni antik dönem Yunan düşünürlerine kadar uzanmaktadır (Kent M. L., 2013). Sokrates'e göre, bir diyalogun nitelikli olabilmesi için, iletişim içeriğinin karşılıklı olarak tasarlanmış olması gerekmektedir (Kvernbeek, 2012). Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre ise, diyalog terimi "karşılıklı konuşma" ve "anlaşma, uyum sağlama veya bu yolda çalışma" gibi anlamlara gelmektedir (Türk Dil Kurumu, 2024).

Diyalog kavramını ilk kez iletişim alanına alarak inceleyen Johannesen, diyalogun, dürüstlük, alıcı veya alıcıları önemseme, gerçekçilik, açık fikirlilik, empati kurma, manipülasyondan kaçınma ve özgür

düşünme gibi kavramlarla yakından ilişkili olduğunu belirtmektedir (Johannesen, 2009). Kent ve Taylor'a göre ise, diyalog bir yönelimi temsil eder ve bu yönelim içerisinde karşılıklılık, yakınlık, empati, risk alma ve bağlılık gibi beş özelliği barındırır (Kent & Taylor, 2002).

Kent ve Taylor, kurumların hedef kitleleriyle etkileşimde bulunabilmek için web sitelerinin tasarımında etkileşim sağlayan platformlara ihtiyaç duyulduğunu belirtmişlerdir. Bu bağlamda, etkili bilgi alışverişi ve iletişim için rehberlik edici altı prensip belirlemişlerdir: "diyalojik iletişim", "üyeler", "medyaya yönelik bilgilerin kullanılabilirliği", "yeniden ziyaretin sağlanması", "arayüz kullanım kolaylığı" ve "ziyaretçileri sitede tutma". Bu prensipler, kuruluşların hedef kitleleriyle iki yönlü, iletişimsel bir ilişki kurmalarına yardımcı olan bir pusula niteliği taşımaktadır. Bu çalışmada, Kent ve Taylor'ın prensiplerinden yola çıkılarak oluşturulan iletişimsel ölçek kullanılmıştır (Kent & Taylor, 1998).

Kent ve Taylor tarafından geliştirilen "diyalojik iletişim" kriterlerini kurumsal web sayfalarında başarıyla kullanmak, kadın hakları odaklı sivil toplum kuruluşlarına çeşitli katkılar sağlayabilir:

- **Katılımcılık:** Diyalojik iletişim kriterleri, web sayfalarının kullanıcılarla etkileşimi teşvik ederek; kadın hakları odaklı sivil toplum kuruluşlarının hedef kitleleriyle daha aktif bir şekilde iletişim kurmasını ve katılımı artırmasını sağlayabilmektedir.
- **Anlayış:** Diyalojik iletişim, karşılıklı anlayış ve empatiye dayalı bir iletişim tarzını teşvik etmektedir. Bu, kuruluşların destekçileriyle daha derin ve anlamlı ilişkiler kurmasına ve onların ihtiyaçlarını daha iyi anlamasına olanak tanıyabilmektedir.
- **Güven:** Diyalojik iletişim, şeffaflık ve açıklık prensiplerine dayanmaktadır. Dolayısıyla, kurumsal web sayfalarında bu ilkelere uygun iletişim sürdürmek, kuruluşların güvenilirliklerini artırmakta ve hedef kitesinin kuruluşa olan güvenini pekiştirmektedir.
- **Daha Etkili İletişim Olanakları:** Diyalojik iletişim, iki yönlü bir iletişim sürecini vurgulamaktadır. Kuruluşlar, destekçileriyle etkileşim halinde olarak onların ihtiyaçlarını ve endişelerini daha iyi anlayabilmekte ve iletişimlerini buna göre şekillendirmektedirler.
- **Toplumsal Dönüşüme Katkı:** Diyalojik iletişim, toplumsal değişimi teşvik etmektedir. Kadın hakları odaklı sivil toplum kuruluşları, destekçileriyle etkileşim halinde olarak toplumda bilinçlenmeyi artırabilir, kadın hakları konusunda farkındalık yaratabilir ve değişim için harekete geçmelerini sağlayabilirler.

Bu bağlamda, Kent ve Taylor'ın diyalojik iletişim kriterlerini kurumsal web sayfalarında kullanmak, kadın hakları odaklı sivil toplum kuruluşlarının katılımcılığı artırmasına, güven oluşturmaya, daha etkili iletişim sağlamasına ve toplumsal dönüşüme katkıda bulunmasına olanak tanıyacağı söylenebilir. Bu durum ise kuruluşların misyonlarına daha etkili bir şekilde hizmet etmelerini sağlayabilmektedir.

4. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Türkçe literatürde sivil toplum kuruluşlarının iletişim çalışmaları ile ilgili çalışmalar bulunmaktadır. Bu araştırmalar sivil toplum kuruluşları ve gerçekleştirdikleri iletişim faaliyetlerini ele almaktadır (Demirel, 2022); (Karayel Bilbil & Polat, 2021); (Büber, 2019); (Güngör, 2019); (Özmutaf & Çelikli, 2010). Bu çalışmalarda sivil toplum kuruluşlarının iletişim biçimleri, iletişim faaliyetlerini gerçekleştirirken ulaşmak istedikleri amaçlar üzerinde durulmuştur. Genel olarak, çalışmaların sonucunda, sivil toplum kuruluşlarının iletişim faaliyetlerinin çok etkili olmadığı, çoğunlukla tek yönlü ve bilgilendirici biçimde iletişim faaliyetleri gerçekleştirdikleri ortaya çıkmıştır.

Sivil toplum kuruluşlarının gerçekleştirdiği halkla ilişkiler faaliyetlerini inceleyen araştırmalar da benzer sonuçları ortaya koymaktadır (Salepcigil, 2022); (Aliiefendioğlu, 2018); (Yaman, 2016). Bu çalışmaların sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde; sivil toplum kuruluşlarının bir halkla ilişkiler veya iletişim departmanına sahip olmadığı, kurumlarda iletişim çalışmalarını gerçekleştiren kişilerin

halkla ilişkiler veya iletişim alanında akademik eğitime sahip olmadıklarını, gerçekleştirilen faaliyetlerin kurumların amaçlarına uygun olduğunu ancak tanıtım konusunda ve güncel iletişim mecralarını kullanımı açısından yeterli düzeyde olmadıkları görülmektedir.

Türkiye'de faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının bilinirlik oranlarının yüksek ancak tanınırılığının ve buna bağlı olarak hedef kitlesi tarafından algılanma, güven duyulma düzeylerinin az olduğunu gösteren bu çalışmalar, kamuoyunun sivil toplum kuruluşlarına güvenmediğini ve saygı duymadığının sonucunu ortaya koymuştur. Bununla birlikte, sivil toplum kuruluşlarının iletişim çalışmalarını uzman kişiler aracılığıyla gerçekleştirmesi, kurumsal itibar konusunu önemsemeleri, sosyal sorumluluk uygulamalarını yaygınlaştırarak; toplumun beklentilerine, taleplerine daha duyarlı bir yaklaşım içinde olmalarının kurumların saygınlık, güvenilirlik ve bunların sonucunda itibarlarının güçlenmesini sağlayacağı belirtilmektedir.

Değinilen tüm çalışmalar sivil toplum kuruluşlarının gerçekleştirdiği iletişim faaliyetlerini, halkla ilişkiler çalışmalarını ayrı ayrı ele almaktadır. Bu araştırmanın önemi ise, kadın hakları odaklı sivil toplum kuruluşlarının iletişim stratejilerinin genel bir değerlendirilmesini sunmaktır. Bu amaçla, Türkiye'deki kadın haklarına yönelik faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının tümü incelemeye tabi tutulmuş, bu kuruluşların kullanmış olduğu iletişim kanalları analiz edilmiştir.

Bu alışmada, Türkiye'de faaliyet gösteren kadın hakları odaklı sivil toplum kuruluşlarının web sitelerinin diyalojik iletişim kriterleri çerçevesinde nasıl kullanıldıkları içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. İçerik analizi, incelenen metinlerle ilgili sistematik ve tarafsız bilgiler sunmayı amaçlayan bir araştırma yöntemi olarak kullanılmaktadır (Koçak & Arun, 2006). Bu araştırmanın amacı, kadın hakları odaklı sivil toplum kuruluşlarının iletişim düzeylerini diyalojik iletişim kriterleri bağlamında incelemektir. Bu bağlamda, Türkiye'de "Kadın Hakları Odaklı" kategorisinde faaliyet gösteren tüm STK'lar araştırma kapsamında ele alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün resmî web sitesinden, ülkede faaliyet gösteren kadın hakları odaklı sivil toplum kuruluşları hakkında bilgiler toplanmıştır. Bu kuruluşlar, Kent ve Taylor'ın "*Building Dialogic Relationships Through the World Wide Web*" başlıklı çalışmalarında önerdikleri diyalojik iletişim kriterleri işığında sınıflandırılmış ve analiz edilmiştir (Kent & Taylor, 1998).

Kadın haklarına yönelik faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları hakkındaki veriler, Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı'na bağlı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün resmî web portalından elde edilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2023). İlgili Genel Müdürlüğü'nün internet sitesindeki 'İstatistikler' sekmesi altında bulunan 'Derneklere İlişkin İstatistikler', 'İllere ve Faaliyet Alanlarına Göre Dernekler', 'Faaliyet Alanı: Hak ve Savunuculuk Dernekleri', ve 'Detaylı Faaliyet Alanı: Kadın Hakları' kategorileri kullanılarak, Türkiye genelindeki 81 ilde aktif olarak faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları taramadan geçirilmemiştir. Taramadan geçirilen STK'lardan bazılarının resmî web sayfası bilgilerinin bulunmaması veya resmî web sayfası bilgisi bulunmasına karşın bu sayfalara erişimin olmaması araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

4.1. Bulgular ve Tartışma

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı'na bağlı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün resmî web sayfasından elde edilen veriler kapsamında, Türkiye'de faal durumda olan toplam 811 kadın hakları odaklı sivil toplum kuruluşu tespit edilmiştir. Bu kuruluşların resmî web sayfalarının varlığına yönelik yapılan analitik inceleme sonucunda elde edilen veriler, çalışmanın 'Tablo 1' kısmında 'Türkiye'de Kadın Hakları Odaklı Sivil Toplum Kuruluşlarının Resmî Web Sayfalarının Varlığına İlişkin Veriler' başlığı altında sunulmuştur.

Tablo 1*Kadın Hakları Odaklı Sivil Toplum Kuruluşlarının Resmî Web Sayfalarına İlişkin Veriler*

	n	%
Web Sayfası Bilgisi Bulunan Sivil Toplum Kuruluşları	385	47,47225647
Web Sayfası Bilgisi Bulunmayan Sivil Toplum Kuruluşları	426	52,52774353
Toplam	811	

Araştırmanın ilerleyen aşamalarında, web sayfalarının varlığı belirlenen kadın haklarına odaklı sivil toplum kuruluşlarının sayısal verileri, şubeleri olan ve ortak bir web platformu kullanan kuruluşlar dikkate alınarak yeniden düzenlenmiştir. Bu yeniden sınıflandırma işlemi neticesinde, toplamda 189 ayrı web sayfası olduğu belirlenmiştir.

Bu 189 web sayfası içerisinde, sadece 93'ünün erişilebilir durumda olduğu araştırma bulguları arasında yer almaktadır. Diyalojik iletişim ilkelerine göre erişime açık olan 93 sivil toplum kuruluşunun resmî web sayfaları, belirlenen kriterlere göre incelenmiştir.

Bu kriterler içerisinde incelenen ilk ölçüt, "Ziyaretçilerin Site İçinde Tutulması" olmuştur. Çalışmanın 'Tablo 2' bölümünde, kadın hakları odaklı sivil toplum kuruluşlarının web sayfalarının, ziyaretçileri site içinde tutma ölçütüne göre elde edilen veriler derlenmiştir.

Tablo 2*Kadın Hakları Odaklı STK'ların Web Sayfalarının Ziyaretçileri Sitede Tutma Kriteri Verileri*

Kriter 1. Ziyaretçileri Sitede Tutma	n	Ort.
Sayfanın 4 saniyeden kısa sürede yüklenmesi	89	0.957
Görsel/İşitsel Medya İçeriği	73	0.785
Ana sayfada önemli bilgilerin yer alması	87	0.935
Son güncelleme tarihi	1	0.108

Tablo 2, kadın haklarına odaklanan sivil toplum kuruluşlarının (STK'ların) web sayfalarının, ziyaretçileri sitede tutma kriteri açısından performansını göstermektedir. Bu kriterlere göre, 89 STK'nın web sayfası 4 saniyeden kısa sürede yüklenmekte ve bu, 0.957 ortalama bir rakamla en yüksek performansı sergileyen faktördür. Görsel veya işitsel medya içeriği içeren STK web sayfalarının sayısı 73'tür ve bu kriter için ortalama değer 0.785'tir. Ana sayfada önemli bilgilerin yer almasını sağlayan STK sayısı 87'dir ve bu durum 0.935'lik bir ortalama değere işaret etmektedir. Son güncelleme tarihi olan sadece 1 STK web sayfası bulunmakta ve bu, 0.108 gibi düşük bir ortalama değeriyle en az rastlanan özelliktir. Bu veriler, STK'ların web sayfalarının kullanıcıları sitede tutma kapasitesini ve bu alandaki etkinliklerinin ölçümünü yansıtmaktadır.

STK'lar için ziyaretçileri sitede tutma, bilgilendirici ve ilgi çekici içeriklerle sağlanabilir. Bu, potansiyel destekçilerin ve gönüllülerin organizasyon hakkında daha fazla bilgi edinmelerini ve katkıda bulunmalarını teşvik eder. Uzun süre siteyi ziyaret eden kullanıcılar, STK'nın faaliyetleri, kampanyaları ve başarıları hakkında daha fazla bilgi sahibi olurlar, bu da bağış yapma veya gönüllü olma olasılıklarını artırır (Kent & Taylor, 1998).

Tablo 3'te kadın hakları odaklı sivil toplum kuruluşlarına ait web sayfalarının "Arayüz Kullanım Kolaylığı" kriteri bağlamında elde edilen verileri sunulmuştur.

Tablo 3*Kadın Hakları Odaklı STK'ların Web Sayfalarının Arayüz Kullanım Kolaylığı Kriteri Verileri*

Kriter 2. Arayüz Kullanım Kolaylığı	n	Ort.
Anasayfa Linki	84	0.903
Mobil Cihazlara Uygunluk	89	0.957
Menü Çubuğu	87	0.935
Hiyerarşik Başlıklar	79	0.849
Dil Seçimi	28	0.301
Site Haritası	3	0.323

Tablo 3, "Kadın Hakları Odaklı STK'ların Web Sayfalarının Arayüz Kullanım Kolaylığı Kriteri Verileri" başlığını taşıyor ve kadın haklarına odaklanan sivil toplum kuruluşlarının (STK) web sayfalarının kullanıcı dostu olup olmadığını değerlendiriyor. Tabloda yer alan veriler, altı farklı kritere göre değerlendirilmiştir. Bu kriterler ve onların ortalama kolaylığı değerleri şu şekilde:

"Anasayfa Linki" kriteri, 84 STK'nın web sayfasında değerlendirilmiş ve 0.903 ortalama değer almış.

"Mobil Cihazlara Uygunluk" kriteri, 89 STK'nın web sayfasında değerlendirilmiş ve 0.957 ortalama değer ile en yüksek kullanım kolaylığına işaret etmektedir.

"Menü Çubuğu" kriteri, 87 STK'nın web sayfasında değerlendirilmiş ve 0.935 ortalama değer almıştır.

"Hiyerarşik Başlıklar", yani başlıkların net bir şekilde düzenlenmiş olması, 79 STK'nın web sayfasında değerlendirilmiş ve 0.849 ortalama değer almıştır.

"Dil Seçimi" kriteri, en düşük kullanım kolaylığına sahip olup, 28 STK'nın web sayfasında değerlendirilmiş ve yalnızca 0.301 ortalama değer almıştır.

"Site Haritası" kriteri, sadece 3 STK'nın web sayfasında değerlendirilmiş ve 0.323 ortalama skor ile "Dil Seçimi"nden biraz daha yüksek bir değer elde etmiştir.

Bu veriler, kadın haklarına odaklanan STK'ların web sayfalarının çoğunun mobil cihaz uyumluluğu ve menü çubuğu kullanım kolaylığı gibi alanlarda oldukça iyi performans gösterdiğini, ancak dil seçimi ve site haritası gibi diğer önemli kullanım kolaylığı özelliklerinin göz ardı edildiğini göstermektedir.

Kent ve Taylor (1998), kullanım kolaylığı kriterinin, kurumların web sitelerinin kullanıcı dostu olmasını sağladığını belirtmektedir. Basit ve anlaşılır bir arayüz, kullanıcıların aradıkları bilgilere hızlı ve kolay bir şekilde ulaşmalarını sağlar. Bu, ziyaretçilerin siteyi terk etme olasılığını azaltır ve kullanıcı memnuniyetini artırır. Kolay navigasyon, STK'nın mesajlarını etkili bir şekilde iletmesine ve kullanıcıların sitenin sunduğu kaynaklardan tam olarak faydalanmasına olanak tanır.

Tablo 4'te kadın hakları odaklı sivil toplum kuruluşlarına ait web sayfalarının "Medyaya Yönelik Bilgilerin Kullanışlılığı" kriterine yönelik elde edilen verileri sunulmuştur.

Tablo 4*Kadın Hakları Odaklı STK'ların Web Sayfalarının Medyaya Yönelik Bilgilerin Kullanışlılığı Kriteri Verileri*

Kriter 3. Medyaya Yönelik Bilgilerin Kullanışlılığı	n	Ort.
İletişim Bilgileri	84	0.903
Haberler	76	0.817
Medya içeriklerinin indirilebilirliği	34	0.365
Basın Odası	45	0.483
Duyurular	65	0.698

Tablo 4, "Kadın Hakları Odaklı STK'ların Web Sayfalarının Medyaya Yönelik Bilgilerin Kullanışlılığı Kriteri Verileri"ni sunmaktadır ve bu tablo, belirli kriterlere göre değerlendirilen medyaya yönelik bilgilerin erişilebilirliğini ve kullanılabilirliğini değerlendirmektedir.

"İletişim Bilgileri" kriteri, 84 STK web sayfasında değerlendirilmiş ve 0.903 gibi oldukça yüksek bir ortalama değer elde etmiştir, bu da STK'ların iletişim bilgilerini etkili bir şekilde sunduklarını göstermektedir.

"Haberler" kriteri, 76 STK'nın web sayfasında değerlendirilmiştir ve 0.817 ortalama sahiptir, bu da haberlerin çoğunlukla kullanışlı olduğunu göstermektedir.

"Medya içeriklerinin indirilebilirliği", 34 STK web sayfasında değerlendirilmiş ve düşük bir ortalama olan 0.365 ile, medya içeriklerinin indirilmesinin genellikle kullanışlı olmadığına işaret etmektedir.

"Basın Odası", 45 STK web sayfasında değerlendirilmiş ve 0.483 ortalama sahiptir, bu da medya profesyonellerinin ihtiyaçlarına yönelik bilgilerin yeterince kullanışlı olmadığını gösteriyor.

Son olarak, "Duyurular" kriteri, 65 STK web sayfasında değerlendirilmiş ve 0.698 ortalama değer elde etmiştir, bu da genel olarak STK'ların duyurularını kullanıcılara ulaşması ve açısından kullanışlı olduklarını göstermektedir.

Bu veriler genel olarak, kadın haklarına odaklanan STK'ların web sayfalarındaki medyaya yönelik bilgilerin bazı alanlarda iyi bir kullanılabilirlik seviyesine sahip olduğunu, ancak medya içeriklerinin indirilebilirliğini ve basın odası gibi diğer alanlarda iyileştirmeye ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.

Medyaya yönelik bilgilerin kullanılabilirliği, STK'ların mesajlarının medya tarafından doğru ve etkin bir şekilde yayılmasını sağlar. Basın bültenleri, medya kitleri ve yüksek çözünürlüklü görseller gibi kaynaklar, medya profesyonellerinin STK hakkında kapsamlı ve doğru bilgiye ulaşmalarını kolaylaştırır. Bu da STK'nın kamuoyunda görünürlüğünü ve itibarını artırır.

Tablo 5'te kadın hakları odaklı sivil toplum kuruluşlarının web sayfalarının, "Diyalojik İletişim" ölçütüne göre elde edilen veriler derlenmiştir.

Tablo 5

Kadın Hakları Odaklı STK'ların Web Sayfalarının Diyalojik İletişim Kriteri Verileri

Kriter 4. Diyalojik İletişim	n	Ort.
Sosyal Medya Takip Linkleri	75	0.806
İçeriği direkt paylaşma seçeneği	29	0.311
Geri bildirim kanalları	33	0.354
Etkinliklere davet	43	0.462
İçeriğe yorum yapma imkânı	13	0.139
Bilgi Taleplerine Karşılık Verecek Kişi Bilgisi	1	0.108
Çevrimiçi Bilgi Edinme Seçeneği	3	0.323
Anket	2	0.215

Tablo 5, "Kadın Hakları Odaklı STK'ların Web Sayfalarının Diyalojik İletişim Kriteri Verileri"ni içeriyor ve bu tablo, STK'ların web sayfalarındaki diyalojik iletişim araçlarının kullanılabilirliğini değerlendirmek için oluşturulmuştur.

"Sosyal Medya Takip Linkleri" kriteri, 75 STK web sayfasında değerlendirilmiş ve 0.806 gibi oldukça yüksek bir ortalama değer elde etmiştir, bu da bu sitelerin çoğunun sosyal medyada takip edilmek için kolay erişim sağladığını gösteriyor.

"İçeriği direkt paylaşma seçeneği" ise, 29 STK web sayfasında değerlendirilmiş ve 0.311 gibi düşük bir ortalama ile bu özelliğin çok fazla kullanışlı olmadığına işaret etmektedir.

"Geri bildirim kanalları", 33 STK web sayfasında değerlendirilmiş ve 0.354 ortalama ile bu kanalların varlığının ortalamanın altında olduğunu göstermektedir.

"Etkinliklere davet", 43 STK web sayfasında değerlendirilmiş ve 0.462 ortalama ile bu sitelerin etkinliklere katılım için kullanıcıları davet etme konusunda ortalama bir performans sergilediğini göstermektedir.

"İçeriğe yorum yapma imkânı", 13 STK web sayfasında değerlendirilmiş ve 0.139 gibi çok düşük bir ortalama ile kullanıcıların içerik hakkında yorum yapmalarının pek mümkün olmadığını göstermektedir.

"Bilgi Taleplerine Karşılık Verecek Kişi Bilgisi", sadece 1 STK web sayfasında değerlendirilmiş ve 0.108 gibi çok düşük bir ortalama ile bu bilginin neredeyse hiç sağlanmadığını göstermektedir.

"Çevrimiçi Bilgi Edinme Seçeneği", 3 STK web sayfasında değerlendirilmiş ve 0.323 ortalama ile bu özelliğin yeterince kullanışlı olmadığına işaret etmiştir.

Son olarak, "Anket" kriteri, sadece 2 STK web sayfasında değerlendirilmiş ve 0.215 ortalama ile anketlerin bu sitelerde kullanımının oldukça sınırlı olduğunu göstermektedir.

Bu veriler, kadın haklarına odaklanan STK'ların web sayfalarında sosyal medya takip linkleri gibi bazı diyalojik iletişim araçlarının kullanışlılık düzeyinin nispeten yüksek olduğunu ancak içerik paylaşma, geri bildirim kanalları ve kullanıcı katılımı sağlama gibi diğer araçların kullanışlılığının düşük olduğunu göstermektedir.

Diyalojik döngü (Kent & Taylor, 1998), STK'ların hedef kitleleriyle sürekli ve geri dönüşlü iletişim kurmalarını sağlar. Kullanıcıların geri bildirimlerine yanıt verme ve onlarla sürekli iletişim halinde olma kapasitesi, güven inşa eder ve STK'nın faaliyetlerinin toplumun ihtiyaçlarına ve beklentilerine uygun olmasını sağlar. Bu, toplumsal etkisini artırır ve STK'nın misyonunu gerçekleştirmesine yardımcı olur.

Tablo 6'da kadın hakları odaklı sivil toplum kuruluşlarının web sayfalarının, "Üyeler" ölçütüne göre elde edilen veriler derlenmiştir.

Tablo 6

Kadın Hakları Odaklı STK'ların Web Sayfalarının Üyeler Kriteri Verileri

Kriter 5. Üyelere Yönelik Bilgilendirmeler	n	Ort.
Üyelik imkânı sunması	27	0.290
Üyelik ödemesi veya bağış bilgileri	24	0.258
Banka hesap bilgileri	24	0.258

Tablo 6, "Kadın Hakları Odaklı STK'ların Web Sayfalarının Üyeler Kriteri Verileri" başlığını taşıyor ve STK web sayfalarında üyelere yönelik bilgilendirme hizmetlerinin kullanışlılığını değerlendirmekte ve üç ayrı alt kriteri içermektedir.

"Üyelik imkânı sunması" kriteri, 27 STK web sayfasında değerlendirilmiş ve 0.290 gibi oldukça düşük bir ortalama değer almıştır. Bu, STK web sayfalarının çoğunun üyelik için net bilgi veya bir katılım yöntemi sunmada yetersiz kaldığını göstermektedir.

"Üyelik ödemesi veya bağış bilgileri", 24 STK web sayfasında değerlendirilmiş ve yine düşük bir ortalama olan 0.258 değer elde etmiştir. Bu, üyelik veya bağış yapmak isteyen kişiler için gerekli bilgilerin web sayfalarında etkin bir şekilde sunulmadığını işaret etmektedir.

Aynı şekilde, "Banka hesap bilgileri" kriteri de 24 STK web sayfasında değerlendirilmiş ve 0.258 ortalama değer ile, bağış yapmak isteyenler için banka bilgilerinin yeterince açık veya erişilebilir olmadığını göstermektedir.

Bu veriler genel olarak, kadın haklarına odaklanan STK'ların web sayfalarında, üyelik imkanları, üyelik ödeme veya bağış yapma ve banka hesap bilgileri gibi üyelere yönelik önemli bilgilerin kullanıcı dostu bir şekilde sunulmada eksiklikler olduğunu ortaya koymaktadır.

Üye yönetimi ve topluluk etkileşimi, STK'ların gönüllü ve destekçileriyle güçlü ilişkiler kurmasını sağlar. Üye kayıt işlemleri, özel içerikler ve topluluk etkileşimleri, üyelerin STK'ya daha bağlı hissetmelerini ve aktif katılım sağlamalarını teşvik eder. Bu, STK'nın sürdürülebilirliğini ve etkinliğini artırır.

Tablo 7'de kadın hakları odaklı sivil toplum kuruluşlarının web sayfalarının, "Yeniden Ziyareti Sağlama" ölçütüne göre elde edilen veriler derlenmiştir.

Tablo 7

Kadın Hakları Odaklı STK'ların Web Sayfalarının Yeniden Ziyareti Sağlama Kriteri Verileri

Kriter 6. Yeniden Ziyareti Sağlama	n	Ort.
Güncel Haberler	44	0.473
İlgili Diğer Web Sayfası Bağlantıları	29	0.311
Etkinlik Takvimi	28	0.301
İndirilebilir Dosyalar	42	0.451
Güncel web bloğu	38	0.408
Video/podcast	33	0.354
Sıkça sorulan sorular bölümü	4	0.430
Açılış sayfasını "Sık Kullanılanlar"a ekleme seçeneği	0	0.000
Ziyaretçileri tekrar siteye girmeye davet etme	0	0.000

Tablo 7, "Kadın Hakları Odaklı STK'ların Web Sayfalarının Yeniden Ziyareti Sağlama Kriteri Verileri"ni içermektedir ve bu tablo, kullanıcıların web sayfasını tekrar ziyaret etmelerini teşvik eden özelliklerin ne kadar etkili olduğunu gösteren bir dizi kriteri değerlendirmektedir.

"Güncel Haberler" kriteri, 44 STK web sayfasında değerlendirilmiş ve 0.473 ortalama değerle, sitelerin kullanıcıları güncel olaylar konusunda bilgilendirmede orta derecede etkili olduğunu göstermektedir.

"İlgili Diğer Web Sayfası Bağlantıları", 29 STK web sayfasında değerlendirilmiş ve 0.311 ortalama skorla, bu tür bağlantıların yeterince kullanışlı olmadığını göstermektedir.

"Etkinlik Takvimi" kriteri, 28 STK web sayfasında değerlendirilmiş ve 0.301 ortalama değerle, etkinlik bilgilerinin genellikle yeterince güncel veya kullanışlı olmadığını işaret etmektedir.

"İndirilebilir Dosyalar" kriteri, 42 STK web sayfasında değerlendirilmiş ve 0.451 ortalama değer alarak, bu özelliğin biraz daha kullanışlı olduğunu göstermektedir.

"Güncel web bloğu", 38 STK web sayfasında değerlendirilmiş ve 0.408 ortalama değer ile sitelerin, kullanıcıları bilgilendirmede ve ilgilerini çekmede ortalama bir performans sergilediğini ortaya koymaktadır.

"Video/podcast" kriteri, 33 STK web sayfasında değerlendirilmiş ve 0.354 ortalama değer ile, bu tür içeriklerin kullanışlılığının orta seviyede olduğunu belirtmektedir.

"Sıkça sorulan sorular bölümü" sadece 4 STK web sayfasında değerlendirilmiş ve 0.430 ortalama değer ile, bu özelliğin neredeyse hiç kullanılmadığını göstermektedir.

"Açılış sayfasını 'Sık Kullanılanlar'a ekleme seçeneği" ve "Ziyaretçileri tekrar siteye girmeye davet etme" kriterleri herhangi bir STK web sayfasında bulunamamış ve bu yüzden 0.000 gibi bir ortalama değer almaktadırlar.

Bu veriler, kadın haklarına odaklanan STK'ların web sayfalarında ziyaretçilerin tekrar siteyi ziyaret etmesini sağlamak için kullanılan çeşitli özelliklerin genel olarak orta seviyede kullanılabilirliğini gösterdiğini ancak, "Sık Kullanılanlar'a ekleme" ve "ziyaretçi davetiye" gibi önemli iki özelliğin hiç kullanılmadığını göstermektedir.

Yeniden ziyareti sağlama, STK'ların web sitelerine düzenli olarak güncellenen içerikler ve kullanıcıların ilgisini çeken bilgiler eklemeleriyle başarılabilir. Ziyaretçilerin siteye tekrar gelmelerini teşvik eden bu tür unsurlar, STK'nın sürekli bir etkileşim ve destekçi tabanı oluşturmasını sağlar. Bu, uzun vadeli bağışçı ilişkileri ve gönüllü katılımı için kritik öneme sahiptir.

Tablo 8'de kadın hakları odaklı sivil toplum kuruluşlarının web sayfalarının, genel olarak tüm kriterlere göre elde edilen verilerin ortalama değerleri derlenmiştir.

Tablo 8

Kadın Hakları Odaklı STK'ların Web Sayfalarının Genel Değerlendirmesi

Kriter	Ort.
Kriter 1. Ziyaretçileri Sitede Tutma	0.67
Kriter 2. Arayüz Kolaylığı	0.66
Kriter 3. Medyaya Yönelik Bilgilerin Kullanılabilirliği	0.65
Kriter 4. Diyalojik İletişim	0.27
Kriter 5. Üyeler	0.27
Kriter 6. Yeniden Ziyareti Sağlama	0.26

Tablo 8, kadın haklarına odaklanan sivil toplum kuruluşlarının (STK) web sayfalarının genel bir değerlendirmesini yaparak, farklı kriterler bazında elde edilen ortalama değerleri sunmaktadır. Bu kriterler ve onlara ait ortalama değerler şu şekildedir:

Kriter 1, "Ziyaretçileri Sitede Tutma", ortalama olarak 0.67 değer almıştır ve bu değer, STK web sayfalarının ziyaretçilerin ilgisini çekme ve onları sayfada tutma konusunda nispeten başarılı olduğunu gösterir.

Kriter 2, "Arayüz Kolaylığı", ortalama olarak 0.66 puan almıştır ve bu değer, kullanıcıların STK sitelerinde gezinirken genel olarak iyi bir deneyim yaşadıkları ancak iyileştirme alanları olabileceği anlamına gelmektedir.

Kriter 3, "Medyaya Yönelik Bilgilerin Kullanılabilirliği", ortalama 0.65 puan almıştır ve bu değer, medyaya yönelik içeriğin kullanıcılar için nispeten yararlı olduğunu ancak daha iyi olabileceğini göstermektedir.

Kriter 4, "Diyalojik İletişim", oldukça düşük bir ortalama olan 0.27 değer almıştır. Bu, STK web sayfalarının kullanıcılarla etkileşim ve diyalogu teşvik etme konusunda oldukça zayıf olduğunu göstermektedir.

Kriter 5, "Üyeler", yine düşük bir ortalama olan 0.27 değer almıştır. Bu, üyelere yönelik bilgilendirme ve kaynakların yetersiz olduğunu göstermektedir.

Kriter 6, "Yeniden Ziyareti Sağlama", en düşük ortalama olan 0.26 değerle, STK sitelerinin kullanıcıları tekrar siteyi ziyaret etmeye teşvik etme konusunda çok zayıf bir performans sergilediğini belirtmektedir.

Bu veriler, kadın haklarına odaklanan STK'ların web sayfalarında ziyaretçi ilgisini çekme ve arayüz kullanım kolaylığı gibi alanlarda makul düzeyde başarılı olduğunu ancak diyalojik iletişim, üyelere

yönelik bilgilendirme ve siteyi tekrar ziyaret etme teşvikinde ciddi iyileştirmeler yapılması gerektiğini göstermektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Sivil toplum kuruluşları, demokrasi ve devlet arasında önemli bir denge unsuru olarak işlev görür. Demokrasi, seçimler ve temsiliyetin ötesinde, katılımcı ve müzakereci süreçler aracılığıyla anlam kazanır. Bu kuruluşlar, bireylerin ve toplumsal grupların devlet ve piyasa dışında örgütlenerek kamusal tartışmalara katılmalarını sağlar, kamu politikalarını etkiler ve demokratik süreçlere katkıda bulunur. Sivil toplum, devletin denetlenmesi ve iktidarın dengelenmesi için kritik bir role sahiptir. Güçlü bir sivil toplum, demokratik değerlerin korunması ve genişletilmesi için vazgeçilmezdir. Bu kuruluşlar, vatandaşların toplumsal sorunları anlamaları, eleştirel düşünme yetilerini geliştirmeleri ve çözüm üretmeleri için gerekli platformları sunar. Dolayısıyla, sivil toplum kuruluşlarının etkinliği, demokratik süreçlerin şeffaflığı ve devletin hesap verebilirliği açısından hayati önem taşır.

Bu çalışma, Türkiye'deki kadın hakları odaklı sivil toplum kuruluşlarının iletişim stratejilerini değerlendirerek, bu stratejilerin kamuoyu nezdindeki etkisine dair bir çerçeve sunmaktadır. Kurumların iletişim faaliyetleri, amaçlarını, değerlerini ve faaliyetlerini hedef kitlelerine aktarmanın ötesinde, itibar yönetimi ve toplumla etkileşimi de içerir. İletişim, kurumların iç ve dış paydaşlarıyla etkili bir şekilde iletişim kurmalarına, çalışanlar arasında iş birliğini ve birlikte çalışma kültürünü güçlendirmelerine olanak sağlar. Ayrıca, kurumların toplumla sürekli etkileşimde olmalarını, hedef kitlelerinin beklentilerini anlamalarını ve bu beklentilere uygun hareket etmelerini kolaylaştırır. Bu nedenle, iletişim faaliyetleri, başarılı bir kurumsal yönetim ve sürdürülebilir bir varlık için kritik öneme sahiptir.

Dijitalleşme ve internetin sağladığı olanaklara önem vermek, kurumların çağın gereksinimlerine uyum sağlaması ve etkili iletişim stratejileri geliştirmesi açısından zorunludur. İnternet ve sosyal medya gibi dijital platformlar, doğrudan hedef kitlelerle etkileşim kurmanın ve geniş bir kitleye ulaşmanın yanı sıra, içeriklerin kolaylıkla paylaşılabilmesi ve yayılmasını sağlar, böylece kurumların mesajlarını daha geniş bir kitleye ulaştırmasına olanak tanır.

Kadın hakları odaklı sivil toplum kuruluşlarının etkili iletişim faaliyetleri, kadın hakları konusunda farkındalığı artırmak, savunuculuk yapmak ve geniş kitlelere ulaşmak için hayati öneme sahiptir. Bu tür iletişim, toplumda kadınların yaşadığı sorunlara dikkat çeker ve politika yapıcılarını harekete geçirir. Özellikle dijital iletişim, web siteleri ve e-posta bültenleri gibi araçlarla hızlı ve etkili mesaj yayılımı sağlar, toplumsal değişimi teşvik eder. Dijital platformlar, geniş kitlelere ulaşmayı, etkileşim kurmayı ve destekçileri mobilize etmeyi kolaylaştırır. Bu nedenle, kadın hakları odaklı kuruluşların dijital iletişim araçlarını etkin kullanmaları, etki alanlarını genişletmeleri ve hedeflerine ulaşmaları açısından kritik öneme sahiptir.

Araştırmanın başında, Türkiye'de kadın hakları odaklı sivil toplum kuruluşlarından web sayfası bilgisi bulunan 189 STK'dan yalnızca 93'ünün web sayfasına erişim bulunması bile önemli bir veri olarak değerlendirilmektedir. Günümüzde kurumsal web sayfası her kurumun güncel ve etkili bir biçimde kullanması gereken bir araç konumundadır. Araştırma, Türkiye'de kadın haklarına odaklanan STK'ların web sitelerinin performansını çeşitli kriterler üzerinden değerlendirmekte ve iyileştirilmesi gereken alanları ortaya koymaktadır.

İncelemeye göre, STK'lar ziyaretçileri sitede tutma, arayüz kolaylığı ve medyaya yönelik bilgiler sunma konularında başarılı olmakla birlikte, diyalojik iletişim, üyelere yönelik bilgilendirme ve tekrar ziyaret teşviki gibi alanlarda ciddi iyileştirmelere ihtiyaç duymaktadır. Kullanıcı etkileşimi ve siteyi tekrar ziyaret etmeyi teşvik etme konusunda düşük performans gösterildiği belirtilmiştir.

STK'lar, diyalojik iletişim bağlamında web siteleriyle daha etkili iletişim kurabilmek adına şu adımları atabilirler:

1. Diyalojik iletişimi artıracak interaktif öğeler ekleyerek kullanıcıların yorum ve geri bildirim yapmalarını kolaylaştırabilirler.
2. Üyelere yönelik daha fazla bilgilendirme ve kaynak sunarak, ihtiyaç duydukları bilgilere erişimlerini sağlayabilirler.

3. Düzenli güncellenen içerikler ve etkinlik duyurularıyla kullanıcıları siteyi tekrar ziyaret etmeye teŖvik edebilirler.
4. Kullanıcı dostu bir arayüz ve çekici tasarım sunarak kullanıcı deneyimini iyileŖtirebilirler.
5. Ziyaretçi analitiği ve geri bildirimlerden yararlanarak, web sitesinin performansını sürekli değerlendirip iyileŖtirebilirler.

Sonuç olarak, kadın haklarına odaklanan STK'lar, diyalojik iletiŖim kriterlerini benimseyerek toplumsal değerimde nc rol oynayabilir ve kadın sorunlarına çözüm üretmede etkili olabilirler. Bu stratejiler, STK'ların farkındalık yaratma, politika etkileme ve genel olarak kadın haklarının savunuculuğunda daha geniŖ kitlelere ulaŖmalarını sağlayacaktır.

Kaynakça

- Aliefendioğlu, M. E. (2018). *Sivil toplum örgütlerindeki halkla ilişkiler çalışmalarının, kamuoyundaki bilinirliği ve toplumsal farkındalık üzerindeki etkisi bir örnek: Türkiye omurilik felçlileri derneği*. [Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Arendt, H. (2001). *Kamu vicdanına çağrı sivil itaatsizlik* (Cilt 2. Baskı). Y. Coşar (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Büber, O. (2019). *Kadın sivil toplum kuruluşlarının sosyal medya kullanma biçimleri: Kadın cinayetlerini durduracağız platformu'nun twitter kullanımı*. [Yüksek Lisans Tezi. Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Balta Peltekoğlu, F., & İlbasmış, S. (2020). Halkla ilişkilerde diyalog ve katılımcı süreç araçları. 4. I. Humanities (Dü.), *Halkla ilişkilerde diyalog ve katılımcı süreç araçları* içinde (s. 305-323). Ankara: ISPEC.
- Birleşmiş Milletler Türkiye. (2024, 10 Mart). *Birleşmiş Milletler Türkiye resmi web sayfası*. <https://turkiye.un.org/tr/>: <https://turkiye.un.org/tr/about/about-the-un> adresinden alındı
- Dedeoğlu, S., & Elveren, A. Y. (2017). *Türkiye'de refah devleti ve kadın* (Cilt 2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirel, Ç. (2022, Mart). Pandemi döneminde sivil toplum kuruluşlarında iletişim ve halkla ilişkiler; TTB'nin twitter hesabına yönelik bir içerik analizi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 10(1), 304-325.
- Durakbaşa, A. (2021). *Halide Edip: Türk modernleşmesi ve feminizm* (Cilt 8. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çakır, Ö. (2021). Kadın istihdamına ilişkin sorunlar, tehditler ve fırsatlar. A. Altay, & E. Aslanpay Özdemir (Ed.) içinde, *Türkiye'de ve Dünya'da kadın araştırmaları* (Cilt 1. Baskı). Ankara: Efil Yayınevi.
- Ecevit, Y. (2001). Yerel yönetimler ile kadın örgütleri ilişkisine eleştirel bir yaklaşım. A. İlyasoğlu, & N. Akgökçe (Ed.) içinde, *Yerli bir feminizme doğru*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Ehrenberg, J. (2022). *Sivil toplum: Bir fikrin eleştirel tarihi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Güngör, F. S. (2019). Diyalojik iletişim ve sivil toplum örgütlerinin web siteleri: Cumhuriyetin ilk sivil toplum kuruluşu "Türkiye yardım sevenler derneği" web sitesi değerlendirmesi. *Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 25-43.
- Grunig, J., Dozier, D., & Grunig, L. (2002). *Excellent public relations and effective organizations: A Study of communication management in three countries*. Oxfordshire: Routledge.
- Habermas, J. (2022). *Kamusal yaşamın yeni bir yapısal dönüşümü ve müzakereci demokrasi* (Cilt 1. Basım). İletişim Yayınları.
- Johannesen, R. L. (2009). The Emerging concept of communication as dialogue. *Quarterly Journal of Speech*, 57(4), 373-382.
- Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu. (2024, 10 Mart). *2023 Yıllık Veri Raporu*. Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu resmi web sayfası: <https://kadincinayetleriniurduracagiz.net/veriler/3088/2023-yillik-veri-raporu> adresinden alındı

- Karayel Bilbil, E., & Polat, A. F. (2021). Kadın odaklı sivil toplum kuruluşlarında gerçekleştirilen iletişim faaliyetleri. *Selçuk İletişim Dergisi*, 14(1), 336-362. doi:10.18094
- Keane, J. (1993). *Sivil toplum ve devlet*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kent, M. L. (2013). Using social media dialogically: Public relations role in reviving democracy. *Public Relations Review*, 39(4), 337-345.
- Kent, M. L., & Taylor, M. (1998). Building dialogic relationships through the world wide web. *Public Relations Review*, 24(3), 321-334.
- Kent, M. L., & Taylor, M. (2002). Toward a dialogic theory of public relations. *Public Relations Review*, 28(1), 21-37.
- Koçak, A., & Arun, Ö. (2006). İçerik analizi çalışmalarında örneklem sorunu. *Selçuk İletişim*, 4(3), 21-28. <https://doi.org/10.18094/si.51496>
- Kvernbekk, T. (2012). Revisiting dialogues and monologues. *Educational Philosophy and Theory*, 44(9), 966-978.
- Mills, C. W. (2017). *İktidar seçkinleri* (Cilt 1. Basım). Ü. Oskay (Çev.). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Mills, C. W. (2022). *Sosyolojik tahayyül* (Cilt 3. Baskı). Ö. Küçük (Çev.). İstanbul: Hil Yayınları.
- Özmutaf, N. M., & Çelikli, S. (2010). Sivil toplum kuruluşlarında iletişim kalitesini etkileyen boyutlar: Ampirik bir yaklaşım. *Journal of Yasar University*, 5(17), 2842-2858.
- Peltekoğlu, F. B. (2021). *Halkla ilişkiler nedir?* (Cilt 12. Basım). İstanbul: Beta Basım.
- Ryan, D. (2017). *Dijital pazarlama*. M.M. Kemaloğlu (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Salepcigil, S. (2022). *Halkla ilişkilerin sivil toplum örgütleri tarafından kullanımı: Çevre alanında faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin halkla ilişkiler çalışmalarının Grunig'in mükemmellik modeline göre incelenmesi*. [Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Sancar, S. (2020). *Türk moderleşmesinin cinsiyeti*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü. (2022, Nisan). *Sivil toplum dijitalleşmesi raporu*. Mart 2024 tarihinde <https://www.siviltoplum.gov.tr/>: https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/Haberler/2022/dijitallesme2022/ONAYLANAN-25022022-STDR_kontrol_GELEN_pdf
- Türk Dil Kurumu. (2024, Mart). *Türk Dil Kurumu Resmi Web Sayfası*. <https://sozluk.gov.tr/>: <https://sozluk.gov.tr/>
- Türkiye Cumhuriyeti İşçileri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü. (2024, Mart). *Türkiye cumhuriyeti işçileri bakanlığı sivil toplumla ilişkiler genel müdürlüğü resmi web sayfası*. <https://www.siviltoplum.gov.tr/>: <https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarına-gore-dernekler>
- Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü. (2023, Temmuz 6). *Türkiye cumhuriyeti içişleri bakanlığı sivil toplumla ilişkiler genel müdürlüğü resmî web sayfası*. Temmuz 2023 tarihinde www.siviltoplum.gov.tr: <https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarına-gore-dernekler>
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV). (2020, Ağustos). *81 ilde Türkiye'nin toplumsal cinsiyet eşitliği karnesi*. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı:

https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2020/haberler/tobb_tskb_tepav_81_ilde_turkiyenin_toplumsal_cinsiyet_esitligi_karnesi.pdf

United Nations Development Programme. (2024, Mart). *İnsani gelişme raporu 2023/2024*. The 2023/2024 Human Development Report: <https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/human-development-report-2023>

Yaman, N. (2016). *Sivil toplum kuruluşlarında halkla ilişkiler: Tema vakfı örneği*. [Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].

Zihnioğlu, Y. (2003). *Kadınsız inkılap: Nezihe Muhiddin, kadınlar halk fırkası, kadın Birliği*. İstanbul: Metis Yayınevi.

Makale Bilgi Formu

Yazarların Katkıları: Bu makalenin yazımına tüm yazarlar eşit katkıda bulunmuştur. Tüm yazarlar son metni okumuş ve onaylamıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Çıkar çatışması yoktur.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunmaktadır.

İntihal Beyanı: Bu makale intihal.net tarafından taranmıştır.

Toplumsal Cinsiyet Eşit(siz)liğinin Eleştirel Analizi: Kızılılık Şerbeti Örneği

A Critical Analysis of Gender (In)equality: The Example of Kızılılık Şerbeti

Aykut Sığın¹
Cansu Çakır^{2*}

¹ Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi,
Sosyoloji Bölümü, Aksaray, Türkiye,
aykutsn@gmail.com

² Serbest Araştırmacı,
cansucakir1208@gmail.com

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Geliş Tarihi/Received: 27.03.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 22.06.2024
Yayınlanma Tarihi/ Available Online:
28.06.2024

Öz: Toplumsal cinsiyet eşitsizliği toplumsal yaşamın bütün katmanlarında gözlemlenebilen bir olgudur. Televizyonda yayınlanan medya ürünleri de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve ataerkil ideolojinin yeniden üretilmesi noktasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türk televizyonlarında yüksek reyting oranlarıyla yayınlanan ve geleneksel/muhafazakâr ve seküler/modernist aile dikotomisini üzerinden iki farklı toplumsallaşmayı yansıtan Kızılılık Şerbeti dizisinin toplumsal cinsiyet eşit(siz)liği bağlamında incelenmesidir. Bu doğrultuda yöntem olarak eleştirel söylem analizi seçilmiş ve dizinin dört tema altında toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ve ataerkil ideolojiyi yeniden ürettiği anlaşılmıştır. Dizi üzerinden geleneksel/muhafazakâr toplumsallığın kadını ikincil, erkeği ise birincil cins olarak algıladığına; seküler/modernist toplumsallaşmanın ise toplumsal cinsiyet eşitliğine daha fazla vurgu yaptığına yönelik bir anlatının topluma iletildiği görülmüştür. Çalışma, Türk toplumunun büyük bölümüne hızlı şekilde toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ve ataerkil ideolojiye yönelik anlatılar sunan Kızılılık Şerbeti'nin bilinen ilk eleştirel söylem analizini gerçekleştirmiştir.

Anahtar Kelimeler: İletişim Çalışmaları, Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, Medya ve Toplumsal Cinsiyet, Kızılılık Şerbeti

Abstract: Gender inequality is a phenomenon that can be observed in all layers of social life. Media products broadcast on television also play an important role in the reproduction of gender inequality and patriarchal ideology. This study aims to examine the Turkish television series Kızılılık Şerbeti, which has high ratings and reflects two different socializations through the traditional/conservative and secular/modernist family dichotomy, in the context of gender (in)equality. A critical discourse analysis of the series was conducted and it was understood that the series reproduces gender inequality and patriarchal ideology under four themes. It was observed that the series conveys the narrative that traditional/conservative socialization perceives women as the secondary and men as the primary gender, while secular/modernist socialization emphasizes gender equality more. The study conducted the first known critical discourse analysis of Kızılılık Şerbeti, which presents narratives of gender inequality and patriarchal ideology to a large part of the Turkish society in a fast manner.

Keywords: Communication Studies, Gender Studies, Gender Inequality, Media and Gender, Kızılılık Şerbeti

Extended Abstract

The media is one of the social institutions where the concept of gender is intensively analyzed. According to the feminist perspective, the roles and portrayals of women and men in traditional media reproduce traditional gender roles in a status quoist manner, ensuring the continuity of patriarchal ideology. Men are often represented as the "breadwinning" gender active in the public/professional sphere whereas women are portrayed as the "homemaking" gender found in the private sphere.

This study critically analyzed the Turkish Kızılılık Şerbeti series through the concept of gender (in)equality. An analysis was carried out through the traditional/conservative and secular/modernist dichotomy towards women and men. Critical discourse analysis (CDA) was used to reveal how the series reproduces gender inequality.

29 episodes of the first season of Kızılılık Şerbeti were watched with a critical perspective on the official YouTube channel. The episodes are 130-140 minutes long on average and all episodes can be accessed

Cite as (APA 7): Sığın A., & Çakır C. (2024). Toplumsal cinsiyet eşit(siz)liğinin eleştirel analizi: Kızılılık şerbeti örneği, *Sakarya Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 37-54. <https://doi.org/10.61158/saukad.1460089>

on the series' official YouTube channel. The first episode of the series aired on Show TV channel in 2022, and the series had its first season finale on the same channel in 2023. The episodes of the series were broadcast on Fridays between 20.00 and 00.00. Based on the assumption that the series reproduces gender inequality and patriarchal ideology, the discourses in each episode were analyzed and categorized under relevant themes.

Television creates a significant amount of social impact by presenting messages to large audiences in a short time. Through the discourses produced in the series, it was understood that women are constructed as the secondary sex in the portrayal of women/men, the institution of marriage is used as a means of domination over both men and women, the concept of honor is associated with women, women are confined to the private sphere, gender roles are presented with a sharp sexist approach and cooking is presented as a gender role. It was also understood that the discourses produced in the series regarding the use of the institution of marriage as a tool of domination are comprehensive, covering the premarital period, the marriage process, and the post-divorce period. In light of these themes, it became clear that the discourses produced by the characters in *Kızılıcak Şerbeti* contribute to and legitimize gender inequality and the patriarchal status quo.

Additionally, another narrative that continues at the macro level in the series is the narrative that gender inequality runs parallel to tradition. In this respect, the series conveys the narrative that the traditional/conservative worldview sees women as secondary and men as the primary gender. When it comes to the secular/modernist worldview, it is understood that more emphasis is placed on gender equality. Therefore, it can be stated that there is a black/white or good/bad approach in the *Kızılıcak Şerbeti* TV series.

As a result, the series reproduces patriarchal ideology and gender inequality through the traditional/conservative characters, which is important in terms of its effect on the perception of social reality by the masses in line with the propositions of Gerbner's Cultivation Theory. Considering that gender inequality opens the door to hate crimes, especially femicides, careful measures should be taken in the preparation process of such productions. Thus, sensitivity must be shown to gender equality rather than showing a gender category as superior, as is the case in patriarchal ideology.

1. Giriş

Feminist alanyazında biyolojik cinsiyet kavramının karşısına yerleştirilen ve biyolojik determinist bir yaklaşımdan ziyade, sosyokültürel bir inşa sürecine işaret eden toplumsal cinsiyet kavramı, sosyal bilimciler tarafından çeşitli açılardan incelenmektedir. Geniş kitlelere kısa sürede ulaşmanın en pratik yollarından biri olan medya da toplumsal cinsiyet kavramının yoğun bir şekilde incelendiği toplumsal kurumlardandır. Medya, bir toplumun aileden sonra sahip olduğu en önemli sosyalizasyon araçlarından biri olarak görülebilir. Bunun nedeni, çocuğun içine doğduğu toplumun üyesi hâline gelme sürecinde ailesinden öğrendiklerini kitle iletişim araçlarından yayılan iletiler aracılığıyla pekiştirmesi, dahası zaman zaman ailede gözlemlediklerinden farklı rol ve davranışlara maruz kalmasıdır. Feminist bakış açısına göre, geleneksel medyada kadına ve erkeğe uygun görülen roller ve bunların tasvirleri statükocu bir şekilde geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üretir ve bu durum da ataerkil ideolojinin devamlılığını sağlar.

John Berger tarafından 1972 yılında kullanılan "male gaze" (eril bakış) kavramı, kadınların heteroseksüel erkek izleyiciler için pasif cinsel objeler olarak görülmesini ifade etmektedir (Bell, 2017). Feminist çalışmalar kadının medyada yalnızca cinsel birer obje olarak sunulmasını pasif bir konuma getirilmediğini, ataerkil ideolojinin daha "gizil" yollarla işlediğini ortaya koymaktadır (Mulvey, 1975). Örneğin, kadının medyada geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uygun bir şekilde çocuğa bakım veren, eşine hizmet eden ve ev işleriyle ilgilenen; bunun karşısında kamusal alanda az yer edinen, profesyonel yaşamda hiç yer almayan veya alt pozisyonlarda yer alan cinsiyet olarak sunumu ataerkil ideolojiye

verilen örtük destek olarak yorumlanabilir. Bunun aksine erkek sıklıkla kamusal/profesyonel alanda aktif varlık gösteren cinsiyet olarak temsil edilir. Buradan hareketle, medyanın ürettiği ürünlerin toplumsal cinsiyet eşit(siz)liği kavramı üzerinden eleştirel bir değerlendirmesinin yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Mevcut çalışmada Türk televizyonlarında yayınlanan ve kadın-erkek rollerine ilişkin tartışmaları beraberinde getiren Kızılıcak Şerbeti dizisi toplumsal cinsiyet eşitsizliği kavramı üzerinden eleştirel bir çerçevede incelenmektedir. Çalışmada, dizide geleneksel/muhafazakâr ve seküler/modernist olarak iki farklı şekilde gösterilen toplumsallıkların kadına ve erkeğe yönelik yaklaşımdan hareketle bir analiz yürütülmektedir. Bu doğrultuda, nitel araştırma tekniklerinden biri olan eleştirel söylem analizi (ESA) kullanılarak dizinin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini nasıl yeniden ürettiği ortaya konulmaktadır. Çalışmanın, dizinin toplumsal cinsiyet eşitliği açısından bilinen ilk ESA'ni yürüttüğü için alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Kuramsal ve Kavramsal Çerçeve

2.1. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği

Cinsiyet, bireyin biyolojik cinsiyetine dayalı olarak belirlenen demografik bir kategoridir. Toplumsal cinsiyet ise toplumun ve kültürün kadın ya da erkeğe yüklediği anlam ve beklentileri ifade eder (Dökmen, 2022 s. 20). Toplumsal cinsiyet, cinsiyetlere yönelik algılara bağlı olarak üretilen rol, görev ve beklentileri kapsayan sosyokültürel bir inşadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı; karar verme, seçme, fırsatları kullanma ve hizmetlerden yararlanma süreçlerinde cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılmamasını ifade eder (Üner, 2008, s. 6-7). Toplumsal cinsiyet eşitliği, bireylerin toplumdaki tüm olanak ve haklardan dünyaya geldiği biyolojik cinsiyete bakılmaksızın eşit oranda ve aynı zamanda faydalanmalarıdır. Bu bağlamda, kadın-erkek arasındaki hiyerarşik bir düzlemin varlığı ön kabulünden hareket eden ataerkil ideolojinin ve toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının birbirleriyle çatıştığını söylemek mümkündür.

Ataerkil ideoloji geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri üzerine kurulmuş ve onları yeniden üreten bir ideolojidir. Bu ideolojiye göre kadın; duygusal, kırılgan, düşünceli, bakım verici, daha çok özel alanda zaman geçiren vb. niteliklere sahipken erkek; akılcı, mücadeleci, vurdumduymaz, maddi kazanç sağlayan, daha çok kamusal alanda zaman geçiren vb. niteliklere sahiptir (Çiçekli, 2019, s. 1). Toplumsal cinsiyet eşitliği hem kadının hem de erkeğin potansiyellerinin ortaya çıkmasına eşit imkân tanıyan ve kamusal alan ile özel alanın eşit paylaşımına olanak sağlayan bir yaklaşımdır (Seyyar, 2010, s. 1; Turan & Şen, 2014, s. 56). Eril kodların baskın olduğu toplumlarda ise fırsatlara erişimin erkekler için daha kolay, kadınlar için ise daha zor olduğu söylenebilir. Toplumsal cinsiyet eşitliği, "cinsiyetlerin ayrınlığı" anlamına gelmez; söz konusu olan, kadın ve erkeğin insanlık onuru ve haklar açısından eşit olmasıdır (Gözütok vd., 2017, s. 1038).

Kadınların denetlenmesi, kullanılması ve onlara baskı uygulanması toplumsal cinsiyet eşitliğinin sabote edildiği anlamını taşır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet baskısı kadınların, erkeklerin baskısı ve egemenliği altında yer alması sonucunda ortaya çıkar. Toplumsal cinsiyet baskısı toplumsal örgütlenmelerin çoğunda gözlemlenmekle birlikte, en yaygın olarak ataerkil toplumsal örgütlenmede görülür (Ritzer & Stepnisky, 2018, s. 462). Toplumsal cinsiyet eşitliği ise cinsiyete dayalı hiyerarşik örgütlenmenin olmadığı bir yapıyı ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın-erkek eşitliğinden daha fazlasıdır ancak çalışmanın konusu bağlamında ele alınacak Kızılıcak Şerbeti dizisinde görülen eşitsizlik biçimi eril tahakküm şeklinde ortaya çıkmaktadır.

2.2. Eşitsizlik üreten bir toplumsal kurum olarak medya

Medya, çeşitli ideolojilerin üretilmesine, yeniden üretilmesine ve değiştirilmesine katkı sağlayan ve belirli bir toplumsal algı oluşturarak toplumu biçimlendiren bir kurumdur (Fryberg vd., 2012). Bu

bağlamda medya, toplumsal bilişleri şekillendirmede etkin rol oynamaktadır (Van Dijk, 1993). Geleneksel kitle iletişim araçlarından olan televizyon aracılığıyla geniş kitlelere hızlı bir şekilde iletiler aktarılabilen, toplumsal yaşam üzerinde pratik bir şekilde etki sağlanabilmektedir. Genel olarak herkese açık olan televizyonu günümüzde her türlü sosyoekonomik statüden birey takip etmektedir (Soydan & Küçükşen, 2022, s. 19).

Türkiye’de RTÜK örneğinde olduğu gibi televizyon yayınlarının üzerinde düzenleyici otoriteler var olsalar da medya altyapılarının temelini oluşturan bilgi ağları ve iletişim protokolleri özel kuruluşlar tarafından tasarlanır ve işletilir. Kapitalist toplumsal düzenin doğasına uygun olarak televizyon kanallarının birincil önceliği kâr sağlamasıdır. Bu amaca yönelik olarak daha fazla reyting elde etmeye çalışan televizyon kanalları, toplumda daha “çekici” olduğu düşünülen içerikler üretir. Bu bağlamda, televizyon toplumsal eşitsizliklerin üretilerek kitlelere mesaj olarak aktarıldığı bir kitle iletişim aracı olarak işlev görebilmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında, televizyon içeriklerinde kadınlar genellikle anne, fedakâr eş olmanın yanı sıra sakin, yapıcı ve eşini telkin eden rollerle temsiliyet sürecine dâhil edilmekte; bu temsil biçimi ise geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uygun kadınlık anlatılarını pekiştirmektedir. Bu anlatıların dışında kalan kadınlar ise cinsellik üzerinden öne çıkarılırlar (Söğüt, 2019, s. 217; Soydan & Küçükşen, 2022, s. 19). Televizyon dizilerinde kadınlar çoğunlukla yeteneklerine göre değil, eril bakışa hizmet edecek şekilde fiziksel çekiciliklerine referansla sunulurlar (Mulvey, 1975). Bunun yanı sıra, toplumsal bir sınıf olarak kadın, harcama yapan ve tüketen konumunda gösterilirken erkek, ekonomik kazanç sağlayan ve toplumsal artı değer üreten konumda gösterilir. Televizyon dizileri kadınları daha çok özel alanda, erkekleri ise kamusal alanda gösterir ve bu anlatıların “olması gereken toplumsal normlar” şeklinde kitlelere ulaşmasını sağlar. George Gerbner, Yetiştirme Kuramında kitlelerin televizyon programlarından gelen iletilere ne kadar çok maruz kalırlarsa sosyal gerçekliği o iletiler doğrultusunda yorumlama eğilimlerinin o kadar yüksek olacağını öne sürer (Shanahan & Morgan, 2009). Böylelikle ataerkil ideoloji ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği televizyonda “normal olan” olarak sunulur ve kitleler tarafından böyle algılanabilir.

Türk medya ürünleri söz konusu olduğunda da ataerkillik ve toplumsal cinsiyet eşit(siz)liği ekseninde yürütülen tartışmalara sıkça rastlandığı görülmektedir (Sığın, 2018; Akçalı & İncelioğlu, 2020; Kendir Gök, 2023). Yeni medyanın yaygınlık kazanmasından sonra da Türkiye’de geleneksel medyanın ataerkil ideolojiyi yeniden üreten bir kurum olarak işlev göstermeye devam ettiği görülmektedir (Sığın, 2020). Öyle ki, Türkiye’deki reklamlarda kadın bedeninin konuşturulduğu ancak kadının suskun bırakıldığı, haberlerde kadının ya ezilen konumunda var olduğu ya da hiç olmadığı, filmlerde kadının “çözülmesi gereken bir mesele” (s. 205) olarak değerlendirildiği ve dizilerde de “arkası yarın kurbanlar” (s. 199) olarak temsil edildiği anlaşılmaktadır. Bu noktadan hareketle, Türk medyasının ürettiği ürünlerin toplumsal cinsiyet eşitliği üzerinden eleştirel bir değerlendirmesinin yapılması gerektiği düşünülmektedir.

3. Yöntem

Çalışmada ESA yöntem olarak belirlenmiştir. Roger Fowler ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmalar sonucunda eleştirel dilbilim yaklaşımından doğan ESA, dili bir tür toplumsal eylem olarak gören bir söylem araştırması yöntemidir. ESA’yı bir yöntem olarak kullanan araştırmacılar, toplumsal güç ilişkilerinin dil kullanımıyla oluşturulup sağlaştırıldığını savunurlar (Van Dijk, 2008). Fairclough (1989) ESA’nın “iktidar”, “ideoloji” ve “toplumsal eylem” gibi öne çıkan kavramlarını detaylandırılmış ve iktidarı elinde bulunduranların dil aracılığıyla nasıl kendi ideolojilerini destekleyen argümanları dolaşıma sokarak toplumsal eyleme yön verdiklerini tartışmıştır. Belli söylemleri sürekli olarak üretilen geniş kitlelere ulaştıran televizyon yapımları egemen ideolojilerin devamlılığını sağlayarak statükonun korunması noktasında önemli bir işleve sahiptir. Toplumsal meselelerin eleştirel bir bakış açısıyla

incelenmesini konu alan ESA, genelde toplumsal sınıflar, kadınlar, erkekler ile ulusal, etnik, dini, cinsel, siyasi ve kültürel gruplar arasındaki tahakküm ve iktidar ilişkilerini mercek altına almaktadır.

Bu yönetsel temellerden hareketle, Kızılılık Şerbeti'nin birinci sezonuna ait 29 bölümü eleştirel bir gözle dizinin resmi YouTube kanalı üzerinden izlenmiştir. Dizinin bölümleri ortalama olarak 130-140 dakika uzunluğundadır. 28 Ekim 2022 tarihinde ilk bölümü Show TV kanalında yayınlanan dizi, aynı kanalda 9 Haziran 2023 tarihinde birinci sezonunun finalini yapmıştır. Dizi (prime time'ı kapsayacak şekilde) cuma günleri saat 20.00 ve 00.00 arasında yayınlanmıştır. Her bir bölüm toplumsal cinsiyet eşitliği açısından eleştirel bir gözle izlenip söylemlerin dökümü yapılmış ve aşağıdaki temalar oluşturulmuştur:

- Kadın/erkek kimliği ve tasviri,
- Bir tahakküm aracı olarak evlilik kurumu,
 - Evlilik öncesi,
 - Evlilik süreci,
 - Boşanma,
- Namus kavramı, erkeğin kadını sahipleniciliği ve kadının özel alana hapsedilmesi,
 - Namus kavramı,
 - Erkeğin kadını sahipleniciliği,
 - Kadının özel alana hapsedilmesi,
- Bir toplumsal cinsiyet rolü olarak yemek yapmak.

4. Bulgular

4.1. Kadın/Erkek kimliği ve tasviri

5. bölümde Pembe, gelini Doğa'nın doktorunun erkek olduğunu öğrenince bu durumu yadırgamış ve kendi gittiği kadın doktordan randevu alarak oraya gitmesini sağlamıştır. Kıvılcım da doktorun kadın olması için uygulanan baskıya karşı çıkmıştır. Pembe ve Kıvılcım arasındaki diyalog şu şekilde gerçekleşmiştir:

Kıvılcım: Pembe Hanım, siz erkek doktor kontrol etmesin diye kadın doktora mı getirdiniz? Pembe: Doğum olunca erkek doktor bizde hoş karşılanmaz.

Pembe, doğum yapan kadınla kadın doktorun ilgilenmesinin doğru olduğunu ifade etmektedir. Bu söylem dizinin genel seyrinden bağımsız bir şekilde ele alınırsa, tahsil görmüş kadının/kadın doktorun erkek doktora tercih edildiği, dolayısıyla da ataerkil ideolojinin tam tersi bir anlatı yapıldığı düşünülebilir. Ancak dizi bir bütün olarak ele alındığında durumun bu olmadığı anlaşılmaktadır. Öyle ki, Pembe karakteri dizi boyunca kız çocuğunun önceliğinin başarılı bir kariyerden ziyade, "hayırlı bir yuva" olması gerektiğini vurgulamaktadır.

6. bölümde Ömer ve Kıvılcım kendi aralarında konuşurlarken Kıvılcım annelik ve babalık hakkındaki düşüncelerini şu sözlerle açıklamıştır:

Bir baba çocuğunu parka götürürse, veli toplantılarına katılırsa ya da okuldan alırsa iyi bir baba, ilgili bir baba olarak düşünülüyor ama annelerin rutininde yaptığı şeylerdir.

Bu açıklamada geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine atıfta bulunulmakta ve kadının bakım verici olmasının "doğal", kendisinden beklenen bir toplumsal sorumluluk olduğuna vurgu yapılmaktadır. Erkeğin çocukla ilgilenmesine yönelik ise toplumsal bir beklenti bulunmamakta, dolayısıyla çocuğuyla ilgilenen baba "ilgili bir baba" olurken çocuğuyla ilgilenen anne zaten kendisinden yapması beklenen bir "görevi" yerine getirdiği için onu tanımlarken "ilgili, alakalı, iyi" gibi sıfatlara gerek görülmemektedir.

7. bölümde kadına birtakım görevler yüklenmeye devam edilmiştir. Kayhan ve Kıvılcım ailevi bir mesele hakkında konuşmak için bir araya gelmişlerdir. Konuşulacak konu ise kızları Doğa ve Çimen'dir. Kayhan konuşma esnasında "kadınlık görevi" hakkında şu şekilde açıklamalarda bulunmuştur.

Kayhan: Kadınlık görevlerini yerine getirmiş olsaydın şu anda evliydik. Kıvılcım: Kadınlık görevlerinden kastın ne? Kayhan: Kadın erkeğini güler yüzle karşılar, onu hoşnut eder, istediklerini yerine getirir.

Kayhan ve Kıvılcım, geçmişte yaşadıkları evlilikleri üzerine konuşurlarken Kayhan, evliliğin sonlanmasının sorumlusu olarak Kıvılcım'ı göstermektedir. Bu anlatıda Kıvılcım, toplumun kadına yüklediği görevleri layığıyla yerine getirememiş, "erkeğine" gülmemiş, onu memnun edememiş ve onun talep ettiklerini verememiş başarısız bir karakterdir. Evlilik sürecinde kadın yine geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak erkeğe hizmet etmesi gereken bir bakım verici konumundadır. Diğer yandan erkek ise evlilikte talepkâr bir konumdadır ve bu taleplerin karşılanmaması taraflar arasındaki evlilik akdini sonlandırabilecek derecede önemlidir.

9. bölümde yapılan erkeklik tasviri ise "talepkâr erkek" anlatısını devam ettirmektedir. Fatih, onun arkadaşları ve Doğa akşam yemeğine gitmişlerdir. Yemekte şu konuşma geçmiştir:

İlhan: Fatih, buraya yemeğe bir de yalnız gelelim. Doğa: Yalnız gelseniz ne olacak? İlhan: Yanlış anlama yenge. Göz zinası, yoksa bizde yamuk olmaz. Fatih: Yok hayatım, şakalaşılıyor İlhan. İlhan: He, kırkınıza geldiniz mi iki yirmilikle bozdururuz ama ona göre! Emel: Doğa, İlhan bana hep böyle diyor. Acaba biz kırkımıza geldiğimizde ne yapacağız? Doğa: Seni bilmiyorum ama beni kimse bozduramaz. Ben adamı öyle bozarım ki kendine gelemez. Emel: Erkekler konuşur böyle Doğacığım. Şaka yapıyorlardır. Bence sen de çok takılma. İlhan: Yenge dişli çıktı, yandın sen Fatih. Boynuna tasma takmasın. Doğa: Benim kocam benim yanımda böyle seviyesizce konuşursa ya da bu seviyesiz konuşmaya hiçbir tepki vermezse masada bir başına böyle kalır.

Söz konusu talepkâr erkeklik İlhan'ın "göz zinası" yapmak üzere aynı mekâna tekrar gelmeyi ve eşleri kırklı yaşlarına geldiklerinde "iki yirmilik" istemesi üzerinden devam etmektedir. Kadının cinsel obje olarak sunulduğu bu sahne eril bakışı tatmin etmek üzere kurgulanmış gibi görünmektedir. Kadın karakterlerden biri (Emel) durumu mizah penceresinden değerlendirip herhangi bir sorun görmezken diğeri (Doğa) tüm bu söylemlerde bir sorun olduğunu fark eder. Doğa'nın "dişli" olarak tasvir edilmesi yine geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinde kadınsı bir özellik olarak görülen uysallığın tam tersine agresif ve uzlaşmacı olmayan bir tavır sergilenmesi üzerinden açıklanabilir.

Doğa ve Fatih eve geldiklerinde İlhan'ın konuşmalarından dolayı bir tartışma yaşanmıştır. Tartışma sonrası Fatih evden ayrılır. Doğa da Fatih'in arkasından gider. Fatih bir eve gitmiş, Doğa kapıyı bir kadının açtığını görmüştür. 10. bölümde Doğa aldatılmışlık hissiyle eşyalarını toplamaya başlamıştır. Doğa'nın aldatıldığına yönelik şüphesi o an için yersizdir ancak Fatih kendisini daha sonraki bölümlerde aldatacaktır. Nursema, Doğa'nın gideceğini öğrenince annesi Pembe'nin yanına gider ve durumu ona anlatır:

Doğa: O yere göğe sığdıramadığınız oğlunuz var ya, sevgilisinin evine gitti, aldattı beni. Pembe: Güzel gelinim üzülme sen, ben onun kulağını çekerim. Nursema: Fatih yapmaz. Fatih aile adamıdır.

Fatih eve geldiğinde Doğa'yla konuşur. Mustafa, Nilay, Nursema ve Pembe odanın kapısında onları dinliyorlardır. Nilay ve Mustafa arasında şu diyalog geçmiştir:

Nilay: Fatih kesin dayak yiyecek Doğa'dan. Mustafa: Olur mu öyle şey? Erkek adam dayak mı yer?

Pembe, oğlunun eşini aldattığı bilgisini edindikten sonra oğlunun "kulağını çekmek" gibi zayıf bir tepki göstermiştir. Pembe, toplumda ataerkilliğin tek failinin erkek olmadığını, kadının da ataerkil statükoya katkı sağlayan bir aktör olabileceğini söylem ve davranışlarıyla ortaya koyan bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha sonra Mustafa'nın yaptığı erkeklik tanımlaması da erkeği fiziksel güçle

özdeşleştiren hegemonik erkeklik algısıyla örtüşmektedir. Mustafa'nın ifadesinden şu anlam çıkmaktadır: "Erkek adam (özellikle bir kadından) dayak yemez."

Yine 10. bölümde Kıvılcım'ın evinde akşam yemeği yenilmektedir. Kıvılcım ve Ömer kadına ve erkeğe ilişkin şu kalıpyargısal ifadeleri kullanmışlardır:

Kıvılcım: Erkekler genelde güçlü, ayakları yere basan kadınları değil, kendilerine muhtaç olan kadınları tercih ediyorlar. Ömer: Erkekler güçlü kadınlardan korkmazlar ama bazen kadınlar güçlerini karşı tarafı ezmek için kullanabiliyorlar maalesef. Erkeklerin çoğu kendilerini önemli hissetmek istiyorlar. Bu yüzden de ihtiyaç duyulmayı bekliyorlar maalesef.

Ömer karakteri daha önce bahsedilen talepkâr erkeklik anlatısını erkeklerin kendilerini önemli hissetmek istemesi ve ihtiyaç duyulmayı beklemesi üzerinden sürdürmektedir. Eril tahakküme uygun bir şekilde hassas ve kırılabilir olma hâli yerine dayanıklılık ve dirayet sergileyen kadın kimliği geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini sarsmakta, dolayısıyla da erkeğin iktidar alanına tehdit oluşturan, korkulacak bir şey olarak algılanmaktadır.

19. bölümünde Doğa'nın doğum yapmasına az zaman kalmıştır. Doğa ve Fatih bebek odasında odanın rengine karar veriyorlardır. O arada Pembe bebek odasına gelmiştir. Doğa'nın üstünde gecelik görünce şaşırmıştır. Doğa, yorulmuştur ve dinlenmek istediği için üstünü değiştirmemiştir. Pembe gelinini gecelikle görünce içinden şu sözleri geçirmiştir:

Bu gelin ne giymiş böyle? Vallahi kaçirtacak oğlumu.

Pembe daha sonra diğer gelini Nilay'la şu konuşmayı gerçekleştirmiştir:

Doğa'yı sabah gördüm. Paspal bir gecelik üstünde. Hayır, genç kocası var; gebe de olsa göze hitap etmesi lazım. Erkektir, maazallah gözü dışarı kayar. Öyle kocanın yanında paspal olunmaz. Gelin ne anlar kadınlıktan? Paspal şey!

Pembe'nin bu söylemleri yine eril bakış kavramını akıllara getirmektedir. Kadın, erkeğin gözüne hoş görünmeli, alımlı olmalıdır. Kadının güzel görünmemesi "genç kocayı" farklı arayışlara sokabilir. Pembe, oğlunun aldatması durumunda dahi bunu kadının suçu olarak görmektedir, çünkü Fatih'in "gözünü dışarı kaydıran" kişi bizzat "paspal" eşidir. Böylesi bir durumda evlilik devam ederken evlilik dışı ilişki erkek için meşrulaştırılmaktadır.

Bu "ataerkil çifte standardı" detaylandırmaya gerek kalmayacak şekilde Nursema karakteri 20. bölümde açıklamıştır. Alev ve Nursema'nın kendi aralarında konuştukları bir sahnede Nursema ailesinin kadına ve erkeğe yaklaşımlarını şu şekilde açıklamaktadır:

Biz hep "aman, ayıp olmasın; aman, saygısızlık olmasın" mantalitesiyle büyütüldük. Bizde ilk baş kaldıran Fatih oldu mesela. O da erkek olduğu için istediğini yaptırdı. Kadınsan konuşmaya hakkın yok. Onlara helal olan bize haram. Dinimizde böyle değil; hoşgörü dinidir ama bizim gibi gelenekçi ailelerde kadın yaparsa kötü oluyor, erkek yaparsa helal deniliyor.

29. bölümde Doğa, Fatih'in kendisini aldattığını artık net bir şekilde öğrenmiş ve bunu diğerleriyle paylaşmaya karar vermiştir. Fatih'in babası Abdullah bu aldatma durumunu biliyordur. Karakterler arasında geçen konuşma şu şekildedir:

Kıvılcım: Fatih'in Doğa'yı aldattığını biliyordunuz; siz de sustunuz, öyle mi? Ama sizde böyle şeyler normal tabii. Sizde kadınlar evde çocuk baksın, erkekler de dışarıda alem yapsın. Pembe: Abdullah Bey eğer başından benim haberim olsaydı işler bu raddeye gelmezdi. Alev: Siz de bilseydiniz Pembe Hanım... Erkeğe "elinin kiri", "sus kızım, otur" derdiniz.

İkinci dalga feministlerin "aile içindeki meselelere karışılmaz" tarzı mahremiyeti önceleyen yaklaşıma karşılık dolaşıma soktukları "özel olan politiktir" mottosu burada hatırlanabilir (Landes, 1998, s. 1).

İkinci dalga feministler bilinç artırma gruplarında birbirlerinin sorunlarını dinlemişler ve her birinin bireysel olarak algıladıkları sorunların aslında politik bir mesele olduğunu görmüşlerdir. Erkeğin eşini aldatıyor olmasının bilinmesine rağmen bunun çeşitli gerekçelerle üstü örtülüyorsa bu durum ataerkil statükocu bir bakış açısıyla “düzen bozulmasını isteniyor” şeklinde yorumlanabilir.

4.2. Bir tahakküm aracı olarak evlilik kurumu

4.2.1. Evlilik öncesi

Dizinin genelinde evlilik kurumu kadını kontrol etmek üzere kullanılan bir mekanizma olarak varlık göstermektedir. Evlenmemiş/dul kadının yapabilecekleri sınırlıyken bu sınırlılık evlilikten sürecinde ortadan kalkmamakta, yalnızca şekilde değiştirmektedir. Dizide erkek veya erkeğin ailesi bu süreçte önemli yetkilere sahip “merciler” olarak yansıtılmıştır.

8. bölümde Pembe’yle Nursema yemek yaparken Pembe, kızının evlenme yaşının geldiğini ve iyi bir ailenin oğluya tanışmasını ister. İkilinin arasındaki diyalog şu şekildedir:

Pembe: Babanın arkadaşının oğlu var. Siz bir tanışsanız mı Nursema? Nursema: Hayır, istemem. Pembe: Ne olacak böyle Nursema? “Onu istemem, onu beğenmem...” Yaşın da geçiyor. Nursema: İstemiyorum; zorla mı anne? Pembe: “Abdullah Bey’in kızı evde mi kaldı?” desinler... Nursema: Ne demek “evde kalmak” anne? Pembe: Yalan mı kızım, evde kalmadın mı? Nursema: Herkes evlenmek zorunda mı? Ben âşık olacağım adamı bekliyorum.

Pembe’nin “evde kalmak” ifadesiyle anlatmak istediği, Nursema’nın fiziksel çekiciliğini yitirdiği, çocuk doğurabileceği yaşı geçtiği evreye girmesidir. Öyle ki, evlilik hiç gerçekleştirilmeyeceği gibi ilerleyen yaşlarda da gerçekleştirilebilir. Ancak evliliğin geç yaşta gerçekleştirilmesi soyun devamının sağlanması noktasında sorun teşkil edebilir. Evlilik kurumunun cinselliğin toplum tarafından daha rahat kontrol edilebilmesi yönünde sağladığı bir işlevinin olduğu (Murdock, 1949) da düşünüldüğünde Pembe’nin davranışının nedeni daha iyi anlaşılabilir. Pembe, Nursema’nın “evde kalmasından” onun bireysel tercihlerini (“âşık olacağı adamı beklemek”) yok sayarak rahatsızlık duymakta ve onu bir an önce evlenmeye yönlendirmektedir.

Pembe, kızının evlenmesi için onu arkadaş gruplarına götürür ve arkadaşlarının oğullarından biriyle evlenmesine öncülük etmek ister. Nursema bu durumu anlayınca, hat sanatçısı olmayı düşündüğünü belirterek bu evliliğin gerçekleşmeyeceğini anlatmaya çalışır. Bu durum Pembe’nin arkadaşlarının hoşuna gitmez, çünkü gelinlerinin bir sanatçı olmasını istemezler. Nursema kendisini şu şekilde açıklar:

Nursema: Sergiye hazırlanıyorum; hat sergim olacak. Hat sanatçısı olarak da kariyer yapmak istiyorum. Pembe: Yok, yok canım. Öyle ciddi bir şey değil. Kendi çapında evde bir şeyler yapıyor. Sergi de bir defaya mahsus olmak üzere... Babası öyle uygun gördü.

Nursema ilk defa annesine bu kadar baş kaldırıncaya bu durum Pembe’nin hoşuna gitmez ve Nursema’ya sözleri şu şekildedir:

Pembe: Nursema, sergi yapacaksın diye baş kaldırıyorsun. Ben sana o sergiyi yaptırmam, haberin olsun. Öyle evde çiziktirir oturursun. O sergiyi de sanatçı olmayı da aklından çıkaracaksın Nursema.

Hat çalışması üzerinden üretilen söylemler Pembe’nin kızı için uygun gördüğü “önce evlilik, sonra kariyer” durumunu tekrar ortaya koymaktadır. Evliliğin bir tahakküm aracı olarak kullanılmasının temelinde onun başarılı bir kariyer için ön koşul olarak sunulması yatmaktadır. Ayrıca kadın için profesyonel başarı önemsiz, sanat alanında başarıysa “uygunsuz” olarak değerlendirilmektedir. Nursema bir kez sergi düzenleme hakkı vardır, çünkü annesi o kadarını “uygun görmüş”, o kadarına izin vermiştir. Bu durumda gerek annenin gerekse babanın Bourdieücü anlamda kızına uyguladığı sembolik şiddetten bahsetmek mümkündür.

14. bölümde Kıvılcım, Ömer'in evli olduğunu öğrenince aralarındaki ilişkiyi bitirmiştir. Bu durum Ömer'i üzmüştür. Ömer, Leman'la neden evlendiğini açıklamak istemiştir. Ömer'in Leman'la evliliği şu şekilde gerçekleşmiştir:

Ömer: Leman benim ölen ikizim Bekir'in karısı. Bekir düğünden kısa süre sonra ölünce babam Leman'la benim evlenmem gerektiğini söylemişti. Metehan benim oğlum değil, ben onun amcasıyım. Bekir ölünce bizim için hayat durdu ve babam yengemle benim evlenmemi uygun gördü. Kıvılcım: Uygun mu gördü? Ömer, uygun gördüğü şey çok anormal, çağ dışı bir şey. Sen nasıl bunu kabul edebildin? Ömer: Çok gençtim. Babamın emrine karşı gelemezdim. Çünkü babamın sözü bizim için emirdi.

Ömer ve Leman levirat tipi evlilik gerçekleştirmişlerdir. Daha çok gelenekçi ve toplulukçu bir yapıya işaret eden levirat tipi evliliğin (Poyraz Tacoğlu, 2011, s. 119) dizide gerçekleşme biçimi de ataerkil çağrışımlar taşımaktadır. Öyle ki, erkek kardeşin ölen eşiyle evliliği "uygun görüp emreden" kişi babadır ve onun isteğine karşı gelmek söz konusu bile olmamıştır. Ataerkil ideolojinin "evin en büyük erkeğinin sözünün son söz olması" durumu bu anlatıda açıkça görülmektedir. Bu durumda eril tahakküm bu kez genç bir erkeğin bireysel isteklerinin önüne geçmiştir.

Nursema'nın bireysel istekleri de devam eden bölümlerde yok sayılmaya devam etmektedir. 16. bölümde Abdullah, kızı Nursema'nın Umut adındaki arkadaşıyla parkta dolaştığını öğrenmiştir. Abdullah bunu konuşmak üzere Hamdi'nin şirketine gider.

Hamdi: Benim oğlanla senin kızı "baş göz edelim" demiştik. Abdullah: Bizim için uygun. Hamdi: "Hayırlı olsun" diyelim mi? Abdullah: Diyelim Hamdiciğim.

Daha sonra Abdullah evdekilere akşama misafir geleceğini söyler ve amaçlarını şu sözlerle açıklar:

Abdullah: Hamdi'yle vakti zamanında bir sözümüz vardı onu gerçekleştirmek için gelecekler. Nursema'yı isteyecekler.

Nursema bunu duyunca şaşırır ve babasıyla konuşmak ister. Abdullah ve Nursema çalışma odasında bu durumu konuşurlar.

Nursema: Baba, ben evlenmek istemiyorum. Abdullah: Ama evleneceksin. Bu yaştan sonra kızımı sokaklardan toplayacak hâlim yok. Nursema: Ağabeyim Nilay'ı getirdi, "istiyorsan tamam oğlum" dediniz. Fatih hamile bir kızı buraya getirdi, "evleneceğim" dedi, ona da "varız" dediniz. Bana mı yoksunuz baba? Abdullah: (Tokat atar). Çık odana, toparlan. Gelecek misafirlerin karşısına da böyle çıkma.

Daha önce değinilen "ataerkil çifte standart" bu bölümde daha görünür bir hâle gelmiş ve psikolojik şiddetin yerini fiziksel şiddet almıştır.

Doğa, Nursema'nın evliliğe zorlanmasına karşı çıkmaktadır. Bu durumu Fatih'le konuşmak ister. Aralarındaki diyalog şu şekildedir:

Fatih: Ablam evlendi, yuva kuracak Doğa. Doğa: Fatih, ablan evlenmedi, evlendirildi. Arasında büyük fark var. Fatih: Ablam çok iyi bir eve gelin gitti. Bir eli yağda, bir eli balda olacak. Rahat ve mutlu bir evlilik yaşayacak. Doğa: Fatih, sevmediği bir adamla ne kadar mutlu olabilir?

Abdullah'ın iki oğlu da kendi toplumsallıklarına uygun olmayan kadınlarla evlenmiştir, çünkü erkek oldukları için kararlarına karşı çıkmamıştır. Ancak kızları bir erkekle buluşunca hızlıca evlilik kararı çıkarılmış, onu görücü usulü evlendirmek istemişlerdir. Kızları evliliği istemeyince fiziksel şiddet uygulanmıştır. Fatih ve Mustafa örneğinde görüldüğü gibi genel olarak erkek çocukların kendi yollarını çizmelerine imkân tanınırken kız çocukları ailenin çizdiği yoldan ilerlemeye mecbur bırakılmıştır. Fatih'in, Nursema'nın gelin gittiği evin ona "rahatlık ve mutluluk yaşatacağı" düşüncesi de kadın için neyin iyi, neyin kötü olduğunu erkeğin bileceğini gösteren bir erbilmişlik anlatısı örneğidir.

17. bölümde İbrahim'le Nursema kendi isteği dışında dinî nikâhla evlendirilmiştir. Bu isteksizlik İbrahim'in hoşuna gitmez ve dolayısıyla babasıyla konuşmak ister. İbrahim'le babasının konuşması şöyledir:

İbrahim: Baba, dün imam nikâhında kızın yüzü beş karış, tüm gece ağladı durdu. Ağzını bıçak açmadı. Belli ki kızın pek gönlü yok. Hamdi: Nasıl olacağı senin bileceğin iş. Erkek adamsın, karına lafını, sözünü geçir. Hele bir nikah kıyılın, aynı evde yaşayın, alışsınız birbirinize. Biz ananla nikâh günü gördük birbirimizi. Siz yatın, kalkın, dua edin hâlinize.

Ataerkil irade Nursema'nın evliliğinde bir kez daha bireysel isteklerin önüne geçmiştir. Nursema'ya ağlayarak nikah kıyılmış, tarafların evlenince, bir arada kalınca birbirlerine alışacakları söylenmiştir. Hamdi ataerkil statükocu bir yaklaşımla kendi yaptığı evliliği referans göstererek yapılan "gönülsüz evliliğin" zamanla istenilen noktaya geleceğine vurgu yapmıştır. Bu noktada erkeğin, kadını "hizaya sokacak" iradesi önem arz etmektedir. Bu örnekte kadının bireyselliği ataerkil irade tarafından yok sayılmıştır.

4.2.2. Evlilik süreci

8. bölümde Doğa anneannesinin (Sönmez) evine gitmiştir ve onunla Fatih'le olan kavgası hakkında konuşmaktadır. Genel itibariyle eril tahakküme karşı dursa da Sönmez'in söylemleri de zaman zaman ataerkil bir işlev sergilemektedir. Sönmez'in yaklaşımı şu şekildedir:

Sönmez: Doğa, evlilik idare etme müessesesidir. Biraz yumuşak ol. Her şeyi dan dan söyleme; her şeyi iyilikle hallet, güzellikle hallet. Mesela "kusura bakma sevgilim, senden biraz çekindim; seni çok seviyorum. Ne olur, bana kızma" diyebilirsin. Doğa: Hmm, bir de yalvarayım istersen anneanne? Sönmez: He, yalvarma. Sonra, annen gibi ortada kal.

10. bölümde Alev'in arkadaşı, Alev'le bir erkeğin tanışması için buluşma organizasyonu yapmıştır. Konuşma sırasında Alev işlerin kötü gittiğini söylemiştir. Buluştuğu kişi Mert şöyle demiştir:

Mert: Evlilik ekonomik durumu düzeltiyor. Alev: Nasıl oluyor o? Mert: Erkekler kadınlara bakmaya başlıyor.

Evlilikte "erkeğin kadına bakması" argümanının temelleri avcı-toplayıcı toplumsal düzene kadar götürülebilir. Geleneksel bakış açısına göre, "avcı" erkek fiziksel gücü nedeniyle dış dünyanın tehditleriyle daha kolay mücadele edebilmekte, "toplayıcı" kadın ise bu tehditlerle mücadele edebilecek niteliğe sahip olmadığından zamanının büyük çoğunluğunu daha korunaklı alanlarda geçirmektedir. Bu bağlamda, ailenin geçimini sağlayan, ailenin reisi konumunda olan cinsiyet erkek olagelmıştır. Bu argüman kadının çalışma hayatında daha aktif varlık göstermeye başlamasıyla geçerliliğini büyük ölçüde yitirmiş olmakla birlikte, "evin geçimini sırtlanan erkek" mitinin erkeklik gururunu beslemesi nedeniyle günümüzde de söylemsel varlığını sürdürmektedir.

17. bölümde Abdullah, kızı Nursema'yı istemediği biriyle evlendirmek isteyince Nursema da evden kaçmaya çalışmıştır ama buna engel olunmuştur ve İbrahim'le Nursema arasında dini nikâh kıyılmıştır. Nursema ağlayarak tepki gösterse de kimse ona söz hakkı vermemiştir. Nikâhtan sonra Abdullah'ın kızına söylediği ifade şöyle olmuştur:

Nursema artık Allah katında evlisin kızım. Bundan sonra hâl ve hareketlerini buna göre düzenle.

Öte yandan, İbrahim dini nikâh kıyıldıktan sonra istediği saatte istediği kişilerle görüşebilmektedir. Doğa ve Alev, İbrahim'in fotoğraflarını çekirmişlerdir. Doğa, İbrahim'in şirketine gider ve Nursema'dan boşanması için şantaj yapar. İbrahim de şantajı babasına anlatır. İbrahim'le Hamdi'nin arasında geçen diyalog şu şekildedir:

İbrahim: Dün bayan bir arkadaşıyla dışarı çıkmıştım. O arada fotoğraf çekmişler, bana şantaj yapıyorlar. Hamdi: Ya sen erkek adamsın, kimle istersen onunla görüşürsün. Bunlara ne oluyor?

18. bölümde Doğa'yla Nursema, Nursema'nın odasında konuşurlarken Doğa bu fotoğrafa Abdullah'ın tepki vermemesine şaşırıldığını ifade eder. Bu duruma Nursema'nın tepkisi ise şu şekildedir:

İbrahim erkek, tuzu kuru tabii. Bizde böyle Doğa, bir eşitlik söz konusu değil. O benimle evlenir, üstüme kuma da getirir.

18. bölümde Nursema ve İbrahim'in kısa sürede resmi nikâhı kıyılmıştır. Akşam olunca herkes odasına çekilmiştir ve İbrahim'le Nursema arasında şu diyalog geçmiştir:

Nursema: Dokunma bana. İbrahim: Ne demek "dokunma" len? Manyak mısın sen? Karımsın sen benim, artık soyun len, hadi. Kusurlu musun yoksa sen?

Bu sahne eşin rızası alınmadan yapılan cinsel ilişki eylemi olarak tanımlanan evlilik içi tecavüzü akıllara getirmektedir. Kadının cinsel birlikteliğe rızasının olmaması ise kadının "kusurlu" olması şeklinde yorumlanmıştır. Dizide oluşturulan talepkâr erkek kimliğinde erkeğin taleplerinin kadın tarafından anında karşılanması gerektiği vurgulanmaktadır.

4.2.3. Boşanma

11. bölümde Ömer, Leman'la olan evliliklerini bitirmek istemiştir ancak Leman bunun olmayacağını şu şekilde açıklamıştır:

Ömer, bizim ailede boşanma diye bir şey yoktur. Yuvamızı yıkmayacağız. Sen istediğin hayatı yaşayabilirsin, ben sineye çekerim. Allah seni başımızdan eksik etmesin.

13. bölümde ayrı eve çıkmak isteyen Doğa eşyalarını alıp annesinin evine gider. Fatih bu durumu hoş karşılamaz. Doğa, ayrı eve çıkamayacaksa boşanmak istediğini söyler. Bu konu hakkında Mustafa, Ömer ve Abdullah'ın konuşması şu şekildedir:

Mustafa: Bizim ailede boşanma diye bir şey yok. Ömer: Boşanacak halleri yok ya. Abdullah: Yok canım, ne boşanması? İki tane çocukla nereye boşanıyor? Bizde öyle boşanma yok. Herkes çoluğuyla, çocuğuyla evinde oturacak.

İki örnekte de evlilikte sorunlar olmasına rağmen boşanmanın önü kapatılmıştır. Dizide boşanma eylemi söz konusu dahi edilemeyecek bir olguymuşçasına sunulmaktadır. Evlilik kurumu boşanma seçeneğinin ihtimal dışı bırakılması nedeniyle bazen kadın, bazen erkek karakterler üzerinde baskıcı bir kurum olarak işlev göstermektedir.

17. bölümde Nursema'yla İbrahim dini nikâhla evlenince Nursema duruma üzülür. Bu bölümde Nursema ve Doğa'nın boşanma hakkındaki konuşmaları şu şekildedir:

Doğa: Resmi nikâhta boşanma var, dini nikâhta boşanma yok mu? Nursema: Tabii ki var ama erkeğin üç kere "boş ol" demesi gerekiyor. Doğa: Erkek istemezse ne olur? Nursema: Boşanamazsın.

Nursema ve Doğa boşanma konusunda karar verme yetkisinin eşlerden yalnızca birinde olmasını sorgulamaktadır. Diğer yandan, Nursema'yla İbrahim'in boşanmaları gerçekleşir ve ilerleyen bölümlerde Nilay ve Pembe, Nursema'nın dul oluşu hakkında şu yorumda bulunurlar:

Nilay: Boşandıktan sonra Nursema'yı iyi bir ailenin oğlu istemez (22. Bölüm). Pembe: Evlenmiş, boşanmış bir kadını da hiç evlenmemiş bir adam istemez (24. Bölüm).

Ataerkil toplumsal örgütlenmede kadının dul olması onu ataerkil sistemle karşı karşıya getiren bir damgadır. Dolayısıyla, Nilay ve Pembe'nin ifadeleri toplumsal yapıda karşılığı olan birer tespit niteliğindedir.

4.3. Namus kavramı, erkeğin kadını sahipleniciliği ve kadının özel alana hapsedilmesi

4.3.1. Namus kavramı

Dizide namus kavramı kadınla özdeşleştirilmiştir. Erkeğin namusla ilişkisi, "kadının namusunu kaybetmesi" anlatısı üzerinden sahiplenici bir şekilde aktarılmaktadır. Evlilik ilişkisi içerisinde kadın "sahiplenilendir" ancak evli erkeğin evlilik dışı ilişkileri "namussuzluk" olarak nitelendirilmemektedir.

11. bölümde Nursema'yla Umut'un kafede oturdukları sahnede kafedeki bir kadın ikiliyi görmüştür. Bu bilgi Pembe'nin kulağına gitmiştir. Kızının yüz kızartıcı bir davranış sergilediğini düşünen Pembe, Nursema'yı odasına kilitlemiştir.

Pembe: Nursema, sen benim yüzümü yere eğdirttin. Geç içeri arsız! Seni arsız! Yürü odana, çık yukarı. Senin telefonun nerede? Baban gelince ona anlattırın.

Bu durum 12. bölümde de devam etmektedir. Nursema'yla Pembe arasında geçen diyalog şu şekildedir:

Nursema: Otuz yaşındayım anne ben. Kızını odaya mı kapatıyorsun? Nasıl annesin sen? Pembe: Senin el âlemin adamlarıyla dışarıda buluşman hoş değil. Adın mı çıksın? Sen babanın ve benim onayladığım kişilerle konuşabilirsin.

Pembe, geleneksel kodları ve yaşam tarzını temsil eden başlıca kadın karakterlerden biri olarak evli olmayan kadın ve erkeğin kamusal alanda birlikte görünmesini bir "namussuzluk" emaresi olarak algılamakta ve söylemleriyle bu durumu yansıtmaktadır.

Yine 11. bölümde Ömer evliyken Kıvılcım'la tanışmıştır ve ikisi arkadaş olmuşlardır. Kıvılcım, Ömer'in evli olduğunu bilmiyordur. Ömer, Leman'la evlidir. Leman, kocasını Kıvılcım'la birlikte görmüştür. Leman Kıvılcım'a şöyle demiştir:

Utanmıyorsun değil mi evli adamlara musallat olmaya? Ahlaksız kadın! (Kıvılcım'a tokat atar).

29. bölümde de benzer bir konuya yer verilmiştir. Pembe daha dizinin başlarında Abdullah'ın Alev'e çiçek aldığını, yemek yemeye gittiğini öğrenir. Sezon finalinde Fatih'in Doğa'yı aldattığını Alev ve Abdullah'ın bildiğini öğrenince ortada daha fazla sır olduğunu düşünüp Alev'e şöyle der:

Pembe: Senin en başından benim kocamda gözün vardı. Seni arsız, namussuz kadın seni! Ben senin gibileri çok iyi bilirim. Böyle paralı adamları karılarından ayırır, yuvalarını dağıtırsınız siz.

Buradaki "namussuzluk" vurgusuyla bir durumun zuhur etmesini adeta pusuda bekleyen saldırgan erillik anlatılmaktadır. Tarafların birlikte görülmesi onların "ahlaksız" veya "namussuz" olarak etiketlenmeleri için yeterlidir. Dahası, söz konusu kalıpyargısal kadınlık anlatısında kadının, erkeğin ekonomik gücünden faydalanmak için onunla yakınlaşmaya çalıştığı anlatılmaktadır.

20. bölümde Sönmez, kızı Alev'in evinde, Alev'le Abdullah'ı birlikte görünce Alev'in uygunsuz davrandığını düşünmüştür. Alev, annesine açıklama yapmaya çalışmıştır ancak Sönmez açıklamalara inanmamıştır. Sönmez bu durumu Abdullah'la konuşmak için şirkete gider ve şöyle der:

Abdullah Bey, buraya sizi dinlemeye değil, kendi düşüncelerimi söylemeye geldim. Pembe Hanım hiç çekinmeden defalarca kızımı (Alev) suçlarken sizin bu davranışlarınız olaya çanak tutuyor. Bir şey olmasa bile ortada, böyle düşünülmesi yeter. Siz erkeksiniz; "elinin kiri" derler ama olan benim kızıma olur.

Sönmez, kızını eril tahakkümden korumak için tavrı almıştır. Buradaki anlatı, ataerkil zihniyete sahip olanların erkek olduğu için Abdullah'ın içinde bulunduğu durumu sorun etmeyecekleri ancak aynı durumun kadın olduğundan dolayı Alev için bir sorun teşkil edeceğinin anlatısıdır.

4.3.2. Erkeğin kadını sahipleniciliği

Diş hekimliği okuyan Doğa, eşinin de talebi doğrultusunda hamilelik sürecinde okulunu dondurmıştır. Fatih kendisine doğumdan sonra okuluna devam edebileceğini söylemiştir. Doğa ise doğum gerçekleşmeden önce okula yeniden başlamış ve eşinin kendisine karşı çıkabileceğini düşünerek bu durumu onunla paylaşmamıştır. 7. bölümde Fatih durumu öğrenmiş ve okulda Doğa'yla yüzleşmiştir:

Fatih: Kocana nasıl yalan söylersin, he? Doğa: Herkes bize bakıyor, bırak kolumu. Fatih: Düş önüme, konuşacağız seninle. Yürü! Doğa: Fatih, bırak kolumu, canım yanıyor. Fatih: Nikâhlı kocana yalan söylersin, he? Eve gidince soracağım ben sana. Doğa, düş önüme, arabaya gidiyoruz.

Doğa, Fatih'le tanıştıklarında da okuyor, staj yapıyordur. Öte yandan, Doğa ve Fatih evlendikten sonra Fatih'in eşine daha fazla baskı uyguladığı, evliliği bir tahakküm aracı olarak kullandığı görülmektedir. Öyle ki Fatih, eşi hamile olduğu için onu okula göndermek istemez ancak hamile eşini okuldan sürükleyerek götürür.

"Fiziksel şiddete dönüşen sahiplenicilik" meselesi 8. bölümde de devam etmektedir. 8. bölümde Doğa kendi fotoğrafını çekip sosyal medyada paylaşmıştır. Fatih fotoğrafı görünce Doğa'nın yanına gider ve aralarında şu diyalog geçer:

Fatih: Sen fotoğraf mı paylaştın? Doğa: Evet, ne oldu ki? Fatih: Neden paylaştın? Doğa: Nasıl "neden"? Canım istedi. Fatih: "Canım istedi". Senin canın öyle her şeyi isteyemez! Sen evli bir kadınsın! Doğa: Ne demek şimdi bu? Konunun evli olmamla ne ilgisi var? Fatih: Sen kime kendini gösteriyorsun? Değişik gülüşler, bakışlar... Ne oluyoruz? Sen öyle aranan kadınlar gibi habire kendini koyamazsın. Doğa: Fatih saçmalama. "Aranan" ne demek ya? Sen bana güvenmiyor musun? Fatih: Benim sana güvenim sonsuz. Sana güveniyorum; bunun güvenle bir alakası yok zaten. Ben karımın böyle ifşa etmesini istemiyorum. İlla fotoğraf koyacaksan benimle koy, manzara çek koy, özlü söz yaz. Öyle tek başına fotoğraf paylaşmak neyin kafası ya? Hemen sil o fotoğrafı.

Doğa'nın paylaştığı fotoğrafta eşinin olmaması, Doğa'nın tek olması mesele olmuştur. Bu söylemlerde de evlilik bir tahakküm aracına dönüşmektedir. Kadının bireyselliği evlilikle birlikte yok sayılmış, kadınlık anlatısı "tek başına kadın" olarak değil, "bir erkeğin eşi" olarak kurgulanmıştır. Kamusal alan-özel alan ayrımının bulanıklaştığı sosyal medyada kadının görünür olması bir erkek tarafından onun kendini "ifşa etmesi" şeklinde yorumlanmıştır. Dahası, sosyal medyada görünür olan kadın "aranan kadın" olarak tasvir edilmiştir.

14. bölümde Doğa evi terk etmiştir. Konuyla ilgili olarak Pembe ve Abdullah'ın Fatih'le konuşması şu şekildedir:

Pembe: Oğlum, sen bu kızın elinde oyuncak mı olacaksın? Tut kolundan, getir. Sen niye yüz veriyorsun? Abdullah: Ağırlığını koyman lazım oğlum. Eşinin önceliği çocukları ve kocası olmalı.

Pembe ve Abdullah'ın açıklamalarından anlaşılacağı üzere, Fatih'in Doğa'yı eve getirmesi için "ağırlığını koyması", onu "kolundan tutup getirmesi" gerekmektedir. Bunlara gerekçe olarak da erkeğin, kadının "elinde oyuncak olmaması" ve kadının "önceliğinin çocukları ve kocası olması" gerektiği gösterilmiştir. Pembe ve Abdullah'a göre, Fatih Doğa'yı bir erkekten bekleneceği gibi "sahiplenememiştir". Bu "ataerkil nasihatın" nedeni de Fatih'e ondan beklenen rol ve sorumlulukları hatırlatmaktır.

Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri penceresinden bakıldığında sorumluluklarının farkında olmayan sadece Fatih değildir. Öyle ki, Doğa diş hekimliği okuduğu için staj yapmak durumundadır. Fatih bu durumu hoş karşılamaz ve eşinin staj yapmasını istemez. 20. bölümde Doğa ve Fatih'in arasındaki diyalog şu şekildedir:

Fatih: Sen gerçekten yapacak mısın bu stajı? Doğa: Evet, niye yapmayayım ki? Fatih: Canım, ben senin mesleğine olan aşkına saygı duyuyorum ama senin ilk mesleğin annelik. Bence sen staj yapma. “Hamileyim” de, “yorulurum” de, ertele. Doğa: Sonra ne olacak? Fatih: Bakarız sonrasına. Doğa: Sen beni yine kandırıyorsun. Çocuklar doğduktan sonra “çocukların küçük” diyeceksin. Ben yine staj yapamayacağım.

Fatih Doğa’yı staj yapmaması için ikna edemeyince üniversite hocasıyla konuşmaya gider. Aralarındaki diyalog şu şekildedir:

Fatih: Önder Hocam, Doğa’nın bir staj olayı varmış. O çok hevesli. Gitmek de istiyor ama ben sıcak bakmıyorum. Önder: Neden? Anlayamadım. Fatih: Hamile. Bütün gün ayakta olacak. Ne kadar sürecek, belli değil. Yani hocam, biz Doğa’nın stajını engelleyemiyorsak bizim hastanemiz var. Gelsin, bizim hastanede staj yapsın. Önder: Böyle bir şeyin mümkün olmayacağını söylerim. Ben eğitimciyim. Birilerinin eğitim hakkına, öğrenmesine engel olacağımı nasıl düşünürsün? Bunu siz söylememiş olun, ben de duymamış olayım.

Fatih, Önder’le konuşması olumsuz sonuç verince Doğa’nın staj yapacağı hastanenin sahibi Celal’le konuşur. 21. Bölümde gerçekleşen diyalog şu şekildedir:

Fatih: Hoş geldiniz Celal Bey. Celal: Bütün çalışanlarımıza otelinizde bir hafta konaklama verdiniz. En azından size bir teşekkür etmek istedim. Fatih: Celal Bey, eşim sizin yanınızda staj yapacak. Celal: İsmi nedir? Fatih: Doğa Ünal. Aslında sizinle konuşma sebebim, karım hamile ama eğitimine devam etmek istiyor. Ben sıcak bakmıyorum ama eşim istiyor. O hâlde sadece kadın hastalara bakmasını istiyorum. Erkek hastalarla ağız ağıza, iç içe olması bana doğru gelmiyor. Celal: Sizi kırmak istemiyorum. Elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışacağım.

Fatih’in Doğa’nın staj yapmamasını istememesinin altında yatan sebep olarak, Doğa’ya söylendiği gibi onun hamileliği değil, onun erkek hastalara bakacak olması gösterilmiştir. Fatih tarafından yapılan tüm savunuların dayanak noktası geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uygun düşecek şekilde kadının yerinin özel alan olduğu, kadının bakım verici rolünde olması gerektiği, kadın için eğitimin bir öncelik olmadığı ve tüm bunlara bağlı olarak da erkeğin yerinin aileyi geçindiren cinsiyet olarak kamusal alan olduğudur. Ataerkil bakış açısına sahip olan Fatih Doğa’nın kamusal alandaki varlığını sınırlandırmak ister, çünkü her ne kadar Doğa’ya güveninin tam olduğunu söylese de kamusal alan birtakım tehditlerle doludur ve bu tehditleri kontrol etmek zordur. Diğer yandan, kadının özel alanda bulunması tercih edilen bir durumdur, çünkü özel alanın kontrolü daha kolaydır. Önder karakteriyle yapılan görüşmenin sonucunun olumsuz olmasıysa eğitim kurumunun ataerkil statükocu yaklaşımın önünde bir engel oluşturduğu şeklinde okunabilir.

4.3.3. Kadının özel alana hapsedilmesi

3. bölümde Alev bir akşam yemeği organizasyonu düzenlemiştir. Doğa, Fatih’e annesini çağırmasını istemiştir. Olmalarının ayıp olup olmadığını sorunca Fatih’in yanıtı şöyle olur:

Fatih: Annem dışarı gece çıkmaz. Daha doğrusu, babam onun gece yalnız çıkmasını istemez. Doğa: Nasıl yani? Annen arkadaşlarıyla akşam yemeğine gidemez mi? Fatih: Gitmez. Babamı bırakmaz. Onların da kendi içinde düzeni var.

Feminist alanyazında erkeğin öğlen ve akşam ayırımından doğrudan etkilenmezken kadının görece özgür olduğu zaman diliminin öğlen vakti olduğu, akşam vaktinise özel alanla kısıtlandırıldığına dair görüşler bulunmaktadır (Sığın, 2021, s. 328). Bu örnekte de Fatih’in annesinin akşam vaktinde özel alanın dışına çıkmasının eşi tarafından hoş karşılanmadığı anlaşılmaktadır. Bu anlatı benzer örneklerle dizinin diğer bölümlerinde tekrar etmektedir.

5. bölümde Doğa’nın arkadaşları Yeliz, Aslı ve Zeynep akşam saatlerinde Bebek’te yemek planı yapmıştır. Doğa bunu eşine anlatınca Fatih’in tepkisi şu şekilde olmuştur:

Fatih: Evli bir kadının gece çıkması ve kız kızı çıkması hiç hoş değil. Gece çıkmasını aileme anlatamam; ben de istemem zaten. Doğa: Sen de dün yemektedirin erkek erkeğe. Fatih: Evet, ben erkeğim. Doğa: Ben kadın

olduğum için mi çıkamıyorum? Fatih: Evliliğin bazı kuralları var. Ben karımın gece Bebek'te kafe köşelerinde olmasını istemiyorum.

26. bölümde Nursema ve Umut'un nişanlanmasından sonra dışarı çıkmışlardır. Alev, Umut'la Nursema'nın yalnız gezmelerinin daha iyi olacağını söylemiştir. Fatih'in duruma yaklaşımı şöyledir:

Fatih: Nursema'nın kız başına bu saatte dışarıda olması hiç doğru değil. Doğa: Kız başına derken Fatih? Bir kadının yanında illa erkek mi olması lazım?

Dizide kadının akşam saatlerinde yalnız başına kamusal alanda olması başlı başına bir sorun olarak gösterilmektedir. Ona bir erkeğin eşlik etmesinin doğru olacağını anlatısı tekrar etmektedir ancak bu örnekte de görüldüğü gibi eril tahakküm, kadının yanında nişanlısının olduğu durumlarda dahi devam etmektedir. Aynı durum erkek için geçerli değildir, çünkü akşam vakti kamusal alanda bulunmak erkek için bir sorun teşkil etmemektedir.

Dizide kamusal alan-özel alan ayrımı üzerinden toplumsal cinsiyet rolleri tasnif edilmekte, özel alanın sorumluluğu kadına verilmektedir. "Kadının yerinin özel alan olduğu" anlatısı 17. bölümde İbrahim'in ağabeyinin ifadelerinde kendini göstermektedir:

İbrahim'in Ağabeyi: Babama "he, babacığım, he" diyeceksin, hayatına bakacaksın. Karın evde oturur, çocuklara bakar, sen de istediğini yaparsın.

Bu söylemlerde de geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uygun düşecek şekilde, kadına özel alanda bulunup çocuğa bakım verme görevi yüklenmektedir.

4.4. Bir toplumsal cinsiyet rolü olarak yemek yapmak

2. bölümde Pembe, evde çalışanlar olsa da genel olarak yemeklerini kendisi yapmaktadır. Pembe bir ziyaret için yemekleri hazırlama konusunda kızından yardım ister. Aralarındaki diyalog şu şekildedir:

Pembe: Hadi kızım, misafir geliyor, yardım et bana. Nursema: Bu evde onca insan çalışıyor, yine biz mutfaktan çıkmıyoruz. Ben anlamadım bu işi. Pembe: Evin kadını yemeğini kendi yapar. Sen de annene yardım et de sevaptan nasiplen, e mi kızım?

Pembe'nin evinde çalışanları olmasına rağmen ısrarla kızının yemekte kendisine yardım etmesini istemesinin altında yatan neden, onun genelde ev işlerini, özelde ise yemek yapmayı bilmesini istemesidir. Pembe'nin bu isteğinin altında yatan ana neden de bu karakterin kızı için istediği "hayırlı bir yuvanın" gereklerinden biri olarak ev işlerinde başarılı olmayı görmesidir.

Pembe'nin yemek yapmayla ilgili gelenekçi görüşünü daha net bir şekilde ortaya koyan, 24. bölümdeki söylemleridir. Bu bölümde Kıvılcım ve Alev, Pembe'ye misafirlğe gitmişlerdir. Yemek sırasında Kıvılcım ve Alev yemek yapma konusunda iyi olmadıklarını söylemişlerdir. Pembe buna şöyle karşılık vermiştir:

Kayınvalidem derdi ki "kocanın yemeğini mutlaka sen yapacaksın, başkasına yaptırmayacaksın. Yakışık almaz."

Bu noktada toplumsal cinsiyet rollerinin nesiller arası aktarımı da akıllara gelmektedir. Öyle ki, aile toplumsal cinsiyet rollerinin üretildiği, yeniden üretildiği ve sürdürüldüğü başlıca toplumsal kurumdur (Tuna Uysal vd., 2019, s. 197). Pembe de evlendikten sonra üyesi hâline geldiği kayınvalidesinin ailesinde üretilen toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üretmektedir.

Yemek yapmanın bir toplumsal cinsiyet rolü olarak sunumu erkek karakterler üzerinden de üretilmektedir. 18. bölümde Mustafa, Sönmez için kek yapacaktır. Kendisi evde rahatça yemek yapmamaktadır, çünkü ebeveynleri ona izin vermezler. Mustafa da herkes yatınca mutfakta kek yapar. Abdullah su içmeye kalkınca oğlunu görür. Ardından Pembe gelir ve aralarında şu konuşma geçer:

Abdullah: El âlemin oğlu gece kadına gider, benim oğlum kek yapmaya kalkıyor. Pembe: Oğlum, sen iş adamısın. Babanın yanındasın. Sen pişirme oğlum. Sen koskoca Abdullah Ünal'ın oğlusun. Yakışık almıyor böyle şeyler. Erkeksin oğlum sen, baban seni güçlü, kuvvetli görmek istiyor. Canın bir şey istiyorsa bana söyle, Hayat Ablana söyle; sana âlâsını yaparız.

Mustafa'nın ev işi olarak değil de meslek olarak yemek yapmayı seçmesi dahi bir problem olarak değerlendirilmiştir. "Koskoca Abdullah Ünal'ın oğlu" yemek yapmak gibi kadınsı çağrışımları olan bir uğraşın içerisine girmemelidir, çünkü o "güçlü", "kuvvetli" bir "iş adamı", bir "erkektir". Babanın oğlunda görmek istediği şey, onun özel alanda veya hizmet sektöründe, tarihsel olarak kadınla özdeşleştirilmiş "pembe yakalı" bir işi yapması değil, kamusal alanda, daha rekabetçi (eril) bir ortamda, yüksek bir pozisyonda beyaz yakalı bir işi ifa etmesidir. Dahası, "gece kadına gitmek", "kek yapmaya" tercih edilmektedir, çünkü ilki bir erkeklik ve iktidar göstergesiyken ikincisi kadınsı bir çağrışım yapmaktadır.

27. bölümde Mustafa'nın yemek yapmayla olan imtihanı sürmektedir. Sönmez ve Mustafa kendilerine lokanta açmışlardır. Lokantaya televizyonda yayınlanan bir yemek programının sunucusu gelmiştir ve yemekleri çok beğenmiştir. Sunucu, Mustafa'ya programa katılması için teklifte bulunur. Mustafa bu durumu babasına anlatır. İkili arasındaki diyalog şu şekilde gerçekleşmiştir:

Abdullah: Oğlum, sen televizyonda yemek yarışmasına mı katılacaksın? Mustafa: Niye olmasın baba? Sadece yemek üstüne. Abdullah: Ben oğlumun televizyonlarda yemek yapmasını istemiyorum. Olmaz. Konu kapanmıştır.

Ataerkil toplumsal yapıda ailenin en yaşlı erkeğinin sözü son söz olarak kabul edilmektedir. Reşit bir birey olarak Mustafa'nın, babasının onayını almaya ihtiyaç duyması bir ataerkillik göstergesi olarak yorumlanabilir. Mustafa'nın iyi yemek yapması bireysel bir değer olarak değil, kadına özgülenmiş bir toplumsal cinsiyet rolünün yapılması ve bunun başkalarıyla paylaşılması vesilesiyle bir utanç kaynağı ve aile itibarına leke düşürülmesi olarak değerlendirilmektedir.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada prime time'da yayınlanan bir dizi olan Kızılıcak Şerbeti'nin toplumsal cinsiyet eşit(siz)liği bağlamında eleştirel bir analizi yapılmıştır. Dizide üretilen söylemler üzerinden kadın/erkek tasvirinde kadının ikincil cins olarak kurgulandığı, evlilik kurumunun hem kadın hem erkek üzerinde bir tahakküm aracı olarak kullanıldığı, namus kavramının kadınla özdeşleştirildiği, kadının özel alana hapsedildiği ve toplumsal cinsiyet rollerinin keskin cinsiyetçi bir yaklaşımla ortaya konduğu ve özellikle yemek yapmanın bir toplumsal cinsiyet rolü olarak sunulduğu anlaşılmaktadır. Dizide evlilik kurumunun bir tahakküm aracı olarak kullanılmasına ilişkin olarak üretilen söylemlerin evlilik öncesini, evlilik sürecini ve boşanma sonrasını içerecek şekilde geniş kapsamlı olduğu da anlaşılmıştır. Tüm bu temalar ışığında dizideki karakterlerin ürettiği söylemler aracılığıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ve ataerkil statükoya katkı sağlandığı ve bunların meşrulaştırıldığı anlaşılmaktadır. Dizide ataerkil yaklaşımın çoğunlukla kadını ancak yer yer erkeği de ezdiği görülmüştür.

Bununla birlikte, dizide makro düzeyde devam eden bir anlatı da toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin gelenekselleşerek paralel ilerlediği şeklindeki anlatıdır. Bu doğrultuda, dizi üzerinden geleneksel/muhafazakâr toplumsallığın kadını ikincil, erkeği ise birincil cins olarak gördüğü şeklinde bir anlatı topluma iletilmektedir. Dizide yansıtılan seküler/modernist toplumsallaşma söz konusu olduğunda ise toplumsal cinsiyet eşitliğine daha fazla vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu noktada Kızılıcak Şerbeti dizisinde siyah/beyaz veya iyi/kötü şeklinde keskin bir yaklaşım olduğu anlaşılmaktadır. Dizi bu yönüyle medyanın toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üretebileceği gibi toplumsal cinsiyet eşitliğini de yeniden üretebilecek şekilde kullanılabileceğini göstermektedir. Çalışmadaki bulguların Gerbner'in Yetiştirme Kuramında kitlelerin televizyon iletilerine daha sık maruz kalmalarıyla sosyal gerçekliği bu iletiler doğrultusunda algılamaya başlayacakları önermesi üzerinden önemli olduğu düşünülmektedir. Bir cinsiyetin diğerinden daha üstün olduğunun değil, cinsiyetler arası eşitliğin vurgulanması medyayı daha eşitlikçi bir kurum olarak dönüştürecektir.

Kaynakça

- Akçalı, E. & İnceoğlu, İ. (2020). Kadınlık ve erkekliğin değişmeyen halleri: Televizyon dizilerinde toplumsal cinsiyet. *Fe Dergi* 12(2), 161-173.
- Bell, V. (2017). Independent. How John Berger changed our ways of seeing art: He taught us that photographs always need language, and require a narrative, to make sense. 06 Eylül 2023 tarihinde <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/art/features/john-berger-ways-of-seeing-a7518001.html> adresinden erişildi.
- Berger, J. (1972). *Ways of seeing*. London: Penguin Books.
- Çiçekli, A. (2019). "Evinin hanımı çocuklarının anası" olan kadının kamusal alan mücadelesi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 8(1), 1-14.
- Dökmen, Z. Y. (2022). *Toplumsal cinsiyet*. İstanbul. Remzi Kitabevi.
- Fairclough, N. (1989). *Language and power*. New York: Longman Inc.
- Fryberg, S. A., Stephens, N. M., Covarrubias, R., Markus, H. R., Carter, E. D., Laiduc, G. A., & Salido, A. J. (2012). How the media frames the immigration debate: The critical role of location and politics. *Analyses of Social Issues and Public Policy*. 12(1), 96-112.
- Gözütok, F. D., Toraman, Ç. & Acar-Erdol, T. (2017). Toplumsal cinsiyet eşitliği ölçeğinin (TCEÖ) geliştirilmesi. *İlköğretim Online*, 16(3), 1036-1048.
- Kendir Gök, Y. (2023). Gizli ihtimam: "Vera Drake" filminde kadın deneyimlerinin izleri. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 6(2), 379-401. <https://doi.org/10.33708/ktc.1260947>
- Landes, J. B. (1998). *Feminism, the public and the private*. Oxford: Oxford University Press.
- Mulvey, L. (1975). Visual pleasure and narrative cinema. *Screen*, 16(3), 6-18.
- Murdock, G. P. (1949). *Social structure*. Londra: Collier-Macmillan Limited.
- Poyraz Tacoğlu, T. (2011). Türkiye'de gerçekleştirilen geleneksel evlilik çeşitlerinin nedenleri ve evlilikler üzerinde törenin etkisi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 114-143.
- Ritzer, G. & Stepnisky, J. (2018). *Sosyoloji kuramları* (H. Hülür, Çev.). Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Seyyar, A. (2006). *Değişen dünyada ve Türkiye'de sosyal politikalar*. Sakarya: Değişim Kitabevi.
- Shanahan, J. & Morgan, M. (2009). *Television and its viewers: Cultivation theory and research*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sığın, A. (2018). 80'li, 90'lı ve 2000'li yıllarda televizyon reklamlarında erkek olmak. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Sığın, A. (2020). Yeni medya sonrası geleneksel medyada kadın: 21. yüzyılda erkek egemen gösterimler, kadınca sessizlikler. A. Günindi Ersöz (Ed.), *Destandan güncele doğudan batıya kadın üzerine tartışmalar* (ss. 195-214) içinde. Ankara: Nobel Yayın Grubu.
- Sığın, A. (2021). Mekânın cinsiyeti: Kentsel mekân ve toplumsal cinsiyet. Ü. Şentürk (Ed.). *Kent sosyolojisi üzerine senfonik okumalar* (ss. 317-336) içinde. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Soydan, E. & Küçükşen, K. (2022). Toplumsal cinsiyet eşit(siz)liğinin medyadaki izdüşümleri. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3), 18-28.
- Sögüt, F. (2019). Yeni medya ve temsil: İnternet gazeteciliğinde toplumsal cinsiyet kimliklerinin sunumu. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 31, 212-231.

Tuna Uysal, M., Tan Eren G. & Şimşek, E. (2019). Toplumsalın doğallaştırılması: Erken evliliklerde toplumsal cinsiyet algısı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(47), 196–220.

Turan, H. & Şen, M. L. (2014). Büyükşehir belediyelerinde toplumsal cinsiyet eşitliği algısı: Stratejik planlar. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 53–72.

Üner, S. (2008). *Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadına yönelik aile içi şiddetle mücadelede temel eğitim seti*. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. UNFPA, Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu. Ankara: Dumat Ofset.

Van Dijk, T. A. (1993). Principles of critical discourse analysis. *Discourse & Society*, 4(2), 249–283.

Van Dijk, T. A. (2008). *Discourse and power*. Palgrave Macmillan.

Makale Bilgi Formu

Yazarların Katkıları: Bu makalenin yazımına tüm yazarlar eşit katkıda bulunmuştur. Tüm yazarlar son metni okumuş ve onaylamıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazarlar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Telif Beyanı: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunmaktadır.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.

Türkiye'de Suriyeli Kadın Üniversite Öğrencilerinin Etnik Grup Aidiyet Algıları ve Gündelik Yaşam Pratiklerinin Toplumsal Cinsiyet ile İlişkisi

The Relationship Between Gender and Perceptions of Ethnic Group Belonging and Adaily Life Practices of Syrian Female University Students in Türkiye

Enise Özturna

Sakarya Üniversitesi, Sosyoloji
Bölümü, Sakarya, Türkiye,
ozturnaenise@gmail.com

Öz: Göç, topluluklarda belirgin değişimlere neden olan ve kültürel farklılıklar yaratan bir olgusal süreçtir. Bu süreç doğrultusunda yeni yapılandırmalar, kaynak ve hedef ülkenin sosyal, kültürel, siyasal ve demografik düzleminde açığa çıkan farklılıkları belirginleştirmektedir. Bu kapsamda 2011 yılı itibariyle meydana gelen dünyanın en büyük krizlerinden biri olarak nitelendirilen Suriye'de açığa çıkan iç karışıklıklar, Türkiye'ye ilk olarak 252 kişinin gelmesinin ardından kısa zamanda kitlesel bir göç hareketine dönüşmüştür. Buna bağlı olarak Türkiye'nin göçmen politikasının değişmesi ve Suriyelilerin ülkede buldukları konumun farklılaşması önemli bir biçimde yerel halkı etkilemektedir. Bu doğrultuda kamuoyunun sosyal etkileşim süreçlerinde kategorik karşılaştırmaların açığa çıkması, etnisite odaklı ön yargıların varlığı, Suriyeli vatandaşlar hakkında kalıp yargıların açığa çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu kapsamda bu çalışma, göç öncesi, göç süreci ve göç sonrasında yaşanan problemlerin farklı grup ve kurumlarda yarattığı etkilerin belirlenmesini ve toplumsal cinsiyet kalıpları dahilinde uyum dengesinin, kimlik ve aidiyet problemlerinin anlaşılmasını hedeflemektedir. Bu doğrultuda Marmara Üniversitesi Uluslararası Öğrenci Topluluğuna mensup olan sekiz Suriyeli kadınla nitel yöntemle dayalı mülakat aracılığıyla saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda Suriyeli kadınların savaş ve zorlu yaşam koşulları nedeniyle göç etmeye kalkıştıkları, göç sürecinde damgalamaların kaçınılmaz hale geldiği hem kendi ülkelerinde hem de Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini kültürel bir şekilde deneyimledikleri, buna bağlı olarak aidiyet algılarında değişim yaşandığı dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Toplumsal Cinsiyet, Kimlik, Ayrımcılık, Uyum

Geliş Tarihi/Received: 07.09.2023
Kabul Tarihi/Accepted: 25.03.2024
Yayımlanma Tarihi/ Available Online:
28.06.2024

Abstract: Migration is a phenomenal process that causes significant changes in communities and creates cultural differences. New configurations in line with this process crystallise the differences that emerge in the social, cultural, political and demographic level of the source and destination countries. In this context, the civil unrest in Syria, which has been characterised as one of the world's biggest crises since 2011, turned into a mass migration movement in a short time after 252 people first arrived in Türkiye. Accordingly, the change in Türkiye's immigration policy and the differentiation of the position of Syrians in the country significantly affect the local population. In this direction, the emergence of categorical comparisons in the social interaction processes of the public and the existence of ethnicity-oriented prejudices have led to the emergence of stereotypes about Syrian citizens. In this context, this study aims to determine the effects of the problems experienced before, during and after migration on different groups and institutions and to understand the balance of adaptation, identity and belonging problems within gender patterns. In this direction, a field study was carried out through qualitative interviews with eight Syrian women belonging to Marmara University International Student Community. In line with the findings obtained, it is noteworthy that Syrian women attempted to migrate due to war and harsh living conditions, they experienced gender inequalities in a cultural way both in their own countries and in Türkiye, where stigmatisation became inevitable during the migration process, and accordingly, their perceptions of belonging changed.

Keywords: Migration, Gender, Identity, Discrimination, Adaptation

Extended Abstract

Migration is an extremely complex movement that is holistically influenced by socio-cultural, political, economic and legal factors. The basis of this complexity is based on the uncertainties about how people who change their living space through migration should be defined and positioned at the point of arrival. In this context, the civil unrest in Syria, which has a global impact, has led to a large-scale wave of migration, mostly by women and children. While the problems faced by Syrian women in the adaptation process are one of the remarkable realities of today's world, the emergence of categorical comparisons in the social interaction processes of the public, the existence of ethnicity-based prejudices, and the increase in stereotypes about Syrian citizens create multi-layered factors. At this point, being in the status of an immigrant as a woman, in addition to being within certain cultural patterns, brings with it being defined under the name of disadvantaged groups in the historical process. Disadvantaged groups, when considered within the framework of social interaction processes, bring the gender perspective and the ultimate emphasis of the ethnic perspective to the fore. Gender is a fundamental element in migration affecting activities, identities and institutions. In a study conducted from a gender perspective, the concept of identity should undoubtedly be considered first. In the most general sense, identity is a concept that defines who a person is and emphasizes their social capital. In this sense, identity is built on commonalities and differences. The construction of an identity reveals the existence of a social definition as well as an individual definition. Gender, which goes beyond masculine and feminine, emerges as a social identity type. Each culture creates a construction of gender- specific to its own value judgments, as well as a construction of self and other in order for individuals to preserve their ties of belonging to society and their ethnic or religious identities. In this sense, " talk about societies that have been able to integrate with each other by preserving their belonging and identity, we need to be sure of the existence of two basic features identified by Fien. The first is that each society is able to preserve and maintain its own identity, and the second is that it does not face any inequality in accessing opportunities with the identity it has" (Fien, 2005). In this context, modernity, the impact of which we constantly discuss in the literature, uses an exclusionary language to the different with the instrumental reason method it adopts based on national identity, and this situation causes security concerns in migrant individuals. This aspect of modernity has led to categorical definitions such as immigrant minorities, refugees, asylum seekers, and temporary protection in the constitutional and legal context. The ancestry-based perspective revealed in these definitions has sanctified the society of origin of immigrants and through this approach, it has revealed the attitude we call racism. Therefore, migration movements, which can be considered in terms of ethnicity, is a concept that leads to social change on the one hand, and to the fusion of societies with each other, acculturation and identity acquisition on the other. The concept of migration, which we cannot define only as a change of location, necessitates individuals to adapt to a new society individually and institutionally by renewing their socialization processes. In this direction, especially migrant groups, while establishing relations with the new society, initially realize this by preserving their ethnic and cultural identities. However, a person's ethnic or cultural identity is shaped by his/her perception of the society in which he/she lives, and while determining who he/she is, it also grounds who he/she is not. Therefore, it reveals identity problems. In this direction, when the difficult living conditions are considered from a cultural perspective, the migrant woman, who tries to strengthen her well-being under the roof of a different nation, has been confronted with the threat elements revealed by cultural differences and has been exposed to new identity definitions. With the existence of new definitions, the thoughts of citizens have manifested themselves in action, and accordingly, prejudice patterns have become active. "Stereotypes are a set of pre-formed judgments about a particular object or group that facilitate making decisions about them. When prejudices and stereotypes gain a social dimension, exclusion, prejudgment or rejection of a group can be experienced and passed down from generation to generation" (Yazgeldi, 2022). In this context, this study focuses on the experiences of women who had to migrate to Türkiye for a number of reasons,

either voluntarily or compulsorily, due to the civil unrest in Syria as of 2011. The main dynamics of the research include the gender inequalities experienced by Syrian women in their home countries, the effects of the war on women, the migration process and the experiences of being a woman in a new country, as well as the results revealed by the fact that migrants may contradict functional definitions in migration movements and that they have not completely severed their ties with their homeland, A field study was conducted through qualitative interviews with eight Syrian women who are members of the Marmara University International Student Community in order to address and elucidate parameters such as the existence of a resistance identity construction, its hidden execution depending on time and space, and the revelation of project identities.

1. Giriş

“Ulus devletler ve sınırlar var olduğundan beri önemli bir mesele haline dönüşen göç, bir yandan yaşanan savaşlar, çatışmalar, ekonomik ve çevresel sorunlar, diğer yandan da ulaşım ve iletişim kanallarının yaygınlaşması ve hızlanması ile giderek daha fazla insanın hayatını etkiler hale geldi” (Biehl & Danış, 2020). Mekânsal bir değişikliğe karşılık gelen göç hareketleri, birey ve topluma dair olan her şeyi etkilemesi bakımından önem taşımasının yanı sıra kişinin sahip olduğu sosyal sermayesini göç ettiği topluma ne ölçüde taşıyabildiği kadar göç ettiği toplum aracılığıyla sosyal sermayesini ne şekilde çeşitlendirebildiğini anlamak bakımından da önem taşımaktadır (Sümer, 2019). Bu kapsamda göç hareketleri toplumlarda birtakım sosyal ve kültürel farklılıkları açığa çıkartan değişim mekanizmasıdır. Bu değişen mekanizmaların inşasını bir çatı altında bir arada yaşayan bireylere atfeden vatan olgusu, bir kimlik adı altında kaynaşmanın gerçekleştiği temel yapı taşı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamıyla dayanışmanın inşası, toplumsallaşma sürecinde bireylerin sembolik güçlerini açığa çıkartarak sınırların varlığını elzem kılmaktadır. Sınırları yaratan ulus devletlerin oluşumu sosyolojik tahayyülü ve tarihsel dinamikleri kaçınılmaz kılmaktadır. Ulus-devletin, “aynı kültürü ve aynı dili paylaşan, topluluk bünyesinden çıkan ve o topluluğun çıkarlarına hizmet eden kişiler tarafından yönetilen homojen bir halkın yönetim şekli olarak yaygın biçimde tanımlandığı belirtilmiştir” (Navari, 1981). İfade edilen tanımda görüldüğü gibi keskinleştirilmiş ulusal sınırlar toplumun dinamiklerini güçlü ve egemen kılmaktadır. Egemenliğin inşasını belirleyen ulusal unsurlar bir bilinç inşa ederek ötekilik pratiklerini bir biçimde beslemektedir. Dolayısıyla etnisite yalnızca belirli bir grup içerisinde aidiyet göstermek değil, siyasallaştırılmış amaçlar doğrultusunda sosyal eylemlere yön veren, aktörleri aktifleştiren, ortak soy mitleştirmelerini tartışan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda etnisite, günümüzde toplumsal çözümleri, değişimleri, çatışmaları ve tartışmaları anlamak bakımından önem arz etmektedir. Ulusal bir çatı altında belli bir kategorik anlamda birtakım hak ve sorumluluklara sahip olmayı ön plana çıkartan etnisite, bir toplumu sıfatsal olarak tanımlamanın ötesinde temel toplumsallaşma süreçlerini anlayabilmek bakımından da şüphesiz ki günümüzde sıkça ele alınması gereken bir toplumsal mevzuattır. Global dünyada kuşkusuz etkisini literatürde sürekli tartıştığımız modernite, etnik bakışın açığa çıkmasında büyük rol oynamaktadır. Bu durumun en nihai nedeni modernitenin ötekileri ve ikinci sınıf insanları tanımlamak için araçsal aklı kullanmasıdır. Bu anlamıyla modern bir bireyi belli bir kimlik özelinde tanımlamak, bir topluma ait olarak belli bir bağlamda aktarabilmek için ötekinin varlığı kaçınılmazdır. Modernitenin bu yönü anayasal ve hukuksal bağlamda göçmen azınlıklar, mülteci, sığınmacı, geçici koruma gibi kategorik tanımları açığa çıkartmıştır. Bu tanımlamalarda açığa çıkan soy temelli bakış, göçmenlerin menşe olduğu toplumu kutsallaştırmış ve bu yaklaşım üzerinden ırkçılık olarak nitelendirdiğimiz tutumu açığa çıkartmıştır. Dolayısıyla etnisite özelinde ele alabileceğimiz göç hareketleri, bir yandan toplumsal değişmeye, bir yandan da toplumların birbirleriyle kaynaşmasına, kültürleşme, kimlikleşme gibi yeni durumlara yol açan bir kavramdır. Yalnızca mekân değişikliği olarak tanımlayamayacağımız göç kavramı, bireylerin sosyalizasyon süreçlerini revize ederek bireysel ve kurumsal olarak yeni bir topluma uyum sağlamayı zorunlu kılmaktadır. Bu doğrultuda özellikle göç eden gruplar, yeni toplumla ilişki kurarken başlangıçta bunu etnik ve kültürel kimliklerini muhafaza ederek gerçekleştirmektedir. Ancak kişinin etnik veya

kültürel kimlikleri, içinde bulunduğu topluma yönelik algısıyla şekillenmekte ve kişinin kim olduğunu belirlerken kim olmadığını da temellendirmektedir. Dolayısıyla kimlik sorunlarını açığa çıkartmaktadır. (Sümer, 2019). Bu doğrultuda kimlik sorunlarını belirginleştiren temel parametreler, kültürel ve sosyal ilişkilerin çatışmasına, kamusal alanda ayrıştırıcı tutumlara, etiket ve ön yargı pratiklerinin aktifleştirmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Varlığımızı sürdürdüğümüz kamusal alan, kültürel farklılıkları aktif ve dinamikleştirerek siyasallaştırılmış bir kültürün temel yapısına hizmet etmektedir. Devlet söyleminin oluşturmuş olduğu sınırlar, tarihsel kökler ve birtakım savaşlar içinde bulunduğumuz toplumda bireysel ilişkilerin etkilenmesine ve buna bağlı olarak toplumsal alanda dışlanmaların açığa çıkmasına sebebiyet vermektedir. Bu çerçevede bilinçli bir biçimde inşa edilen algular, doğru ve yüce olan kimliği, soyu ve etniği tanımlayarak yeni tanımlamaların işlevselliğine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda ulus ötesi göç olarak nitelendirebileceğimiz Suriye'den Türkiye'ye gerçekleşen göç hareketlerinde göçmenlerin işlevsel tanımlamalara ters düşe bilirlilikleri, anavatanlarıyla bağlarını tam olarak kopartmamalarının açığa çıkarttığı sonuçlar, anomik bir durumun göstergesidir. Bireylerin kendi köklerine ait aidiyetlerini gizlemek ya da bastırmak zorunda kalması buna bağlı olarak bir direniş kimlik inşasının varlığı, zaman ve mekâna bağlı olarak gizil bir şekilde yürütülmesi ve proje kimliklerinin açığa çıkması gibi parametreler kaçınılmazdır. (Balatongöz, 2019). Bu bağlamda içinde yaşadığımız toplumda göçmen statüsüne sahip bireyler ve özellikle kadınlar daha zorlu problemlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu kapsamda açıklanması gereken temel belirleyici makbul bir kadın olmanın toplum figüründeki inşasıdır. Cinsiyet metaforu, her toplumun kültürel dinamiklerini besleyen hiyerarşi getirisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hiyerarşiye bağlı cinsiyete ilişkin norm ve değerler her toplumda farklı şekilde tezahür etmektedir. Goffman'ın da vurguladığı üzere, belki de nihai doğamızın ne olması gerektiğine ve bu doğanın nasıl ve nerede sergilenmesi gerektiğine dair sınıf ve diğer toplumsal ayrımlardan daha fazla bir kavrayış içerir (2020). Bu noktada bir kadın olarak göçmen statüsü içerisinde yer almak, belirli kültürel kalıplar dahilinde tarihsel süreç içerisinde dezavantajlı gruplar adı altında tanımlanmayı gerektirmektedir. Buna ek olarak Morokvasic'in de vurguladığı üzere "göçmen kuşlar aynı zamanda kadındır" başlıklı makalesi toplumsal cinsiyet perspektifinden göç hareketlerini ele alması bakımından önem arz etmektedir (Dedeoğlu & Ekiz, 2020). "Toplumun makbul cinsiyet inşası, son otuz yılda emek piyasasındaki dönüşümler, hizmet ve özellikle bakım sektöründe göçmen kadın emeğinin artan rolü, mülteciler arasında kadınların artan sayısı ile beraber göçün kadınlaşması hız kazandı ve kadınlar göç çalışmalarında önemli başlıklardan biri oldu" (Indra vd., 1999). Bu çerçevede değişen ve dönüşen toplumsal yapıda göç hareketleri her daim devinimliliğini muhafaza etse de cinsiyete ilişkin norm ve değerler keskin kalıpları bünyesinde barındırmaktadır. "Suriye İnsan Hakları Merkezi (SNHR)'nin 2013 Kasım ayında yaptığı bir açıklamada, güvenlik güçlerinin düzenlediği operasyonlarda 10 binden fazla kadının hayatını kaybettiği ve 7 binden fazla kadının ise cinsel şiddete maruz kaldığı belirtilmektedir" (Akyiğit & Demirbaş, 2018). Bu anlamıyla istatistiksel verilere bakıldığında, savaşın yarattığı tahribatlar, fiziksel şiddeti açığa çıkarttığı kadar psikolojik ve yapısal şiddeti de açığa çıkartmaktadır. Yapısal şiddetin somut bir tezahürü olan toplumsal cinsiyet algısı, kültürel bir insanın sembolik gücü ve bir yaşam tarzıdır. Bu nedenle hem bir kadın olarak hem de bir göçmen kadın olarak birtakım getirilerin, gündelik hayat ve çalışma hayatı deneyimlerinin anlaşılması önem arz etmektedir (Amasyalı, 2021). "Giddens, ontolojik güvenlik kavramını "insanın kendi kimliğinin sürekliliğine ve çevresindeki sosyal ve maddi eylem ortamlarının tutarlılığına duyduğu güven" olarak tanımlamış ve bu kavramı hem bireye hem de bireyin çevresinde duyulan güvene değinerek kullanmıştır. Ontolojik güvenliğe göre; hayatta meydana gelen risk ve tehditlerle doğru şekilde baş edebilen, benliklerini sağlıklı şekilde devam ettirebilen bireyler güvencedir" (Sarı Ertem & Düzgün, 2021:46). Bu tanım çerçevesinde bu çalışma, Türkiye'den Suriye'ye göç eden kadınların anavatanlarına yönelik etnik aidiyet algı düzeylerini tespit etmek, Bourdieu'nun habitus kavramı özelinde Suriyeli kadınlar eşit eğitim düzeyine ve ekonomik şartlara sahip olsa da maruz kalacakları eşitsizlik ve ayrımcılığın en büyük kaynağını etnik kimlik ve toplumsal cinsiyet kalıpları dahilinde ele alarak göçmen kadın olmanın tezahürlerini açıklamayı amaçlamaktadır.

2. Etnisite Özelinde Toplumsal Cinsiyet ve Ayrımcılık

Suriye’de 15 Mart 2011 yılında iç karışıklıklar ve siyasi meseleler nedeniyle açığa çıkan savaşın doğurduğu çatışmalar, ülke içerisinde yaşamını sürdüren birçok bireye ancak özellikle kadınlara ve çocuklara göçü zorunlu hale getirmiştir. Bu anlamda kadınların savaştan etkilenme oranları daha belirgin olmakla birlikte tahribatın her türüne maruz kaldıkları saptanmıştır. Her toplumun hayata bakış açıları, kendilerine ve diğerlerine karşı davranış biçimleri farklı tezahürlerle açığa çıkmaktadır. Kültürel bir çatı altında varlığını sürdüren insan toplulukları kadın ve erkeklerin görev ve sorumluluklarını belirlemiş ve cinsiyete ilişkin norm ve değerler kutsanmıştır. Bu bağlamda toplumlar biyolojik cinsiyetlere dayalı bir iş bölümüne ve cinsiyet kültürüne sahip anlamına gelmektedir. Cinsiyet kültürü ise, belirli bir kültürün mensubu olan bireylerin kadın ve erkeğe atfettiği sorumluluklar ve roller olarak tanımlanmaktadır (Ersoy, 2009). Bu bağlamda göçün kadınlaşmasına bağlı olarak kendileri ve çocukları için barınma koşullarını iyileştirmek ve göç etmek zorunda kalan kadınların toplumun kültürel dili karşısında sert ve ayrımcı yargılar ile karşı karşıya kaldığı, istatistiksel verilere bakıldığında gözle görülür bir gerçekliktir. Savaşın getirdiği birtakım tahribatlara karşı direnemeyen kadınlar, çareyi göç etmekte bulmaktadır. Köroğlu & Dural’ın raporuna göre kadınların gerek zorunlu göç sürecinde gerekse gönüllü göç sürecinde problemleri en çok deneyimleyen grup olduğu, kadınların, sosyal desteği yoksa çocuklarına da yalnız bakım vermek durumunda kaldığı, bu da kadınların çoğunlukla “anne, eş, bakım veren, toparlayıcı olan” gibi özelliklerle bağdaştırılmasına neden olarak kadınların yalnızca özel alan üzerinden tanımlanmasına ve ikincil olarak görülmesine neden olduğuna dikkat çekmektedir (2020). Bunun yanı sıra küresel göç dalgalarının değişen ve dönüşen yönü kapital bir zihniyete hizmet ederek emek piyasası özelinde açığa çıkan farklılıklar göçmen cinsiyetine farklı perspektifleri aralamıştır (Doğangün & Keysan, 2022). Toplumsal cinsiyet modellerindeki bu farklılıklar göçün kadınlaştığını göstermektedir (Castles & Miller, 2008). Göçün kadınlaşması, 1950’lerden itibaren sayıca çoğalan göç türlerinin bir getirisi olarak karşımıza çıkmakla birlikte kapital bir arka plana sahiptir. İşgücü piyasasında belirli sektörlerde kadınların varlığına olan ihtiyaç kadınların aktif göç sürecini başlatmıştır (Biehl & Danış, 2020). Kadınların aktif göç sürecine dahil olmasıyla birlikte çalışma alanlarının çoğunun vasıfsız ve güvencesiz olduğu açığa çıkmış, beraberinde cinsiyet faktörünün iş gücü piyasasında farklı tahribatlara yol açtığı saptanmıştır. (Topak & Çamur, 2022). Sistemin bir parçasında meydana gelen yoksunluk diğer parçaların etkilenmesine sebep olmaktadır. Sağlıksız ve elverişsiz koşullar, geçimin zorlaşması, bireyin kendi potansiyelini gerçekleştirmesini engellemekte ve barınmayı zorlaştırmaktadır. Bir kadın olarak sistem içerisinde yer alma mücadelesi, vasıfsız ve düşük istihdam oranı, toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan baskılar, kadın için hayatı daha da zorlaştırmaktadır. (Barın, 2015). Zorlu yaşam koşulları kültürel bir perspektifle ele alındığında kadınlığın inşasının toplumda pasif bir belirleyici olarak nitelendirilmesi sosyalleşme pratiklerini kısıtlamaktadır. Bunun yanı sıra farklı bir ulus çatısı altında iyilik halini güçlendirmeye çalışan göçmen kadın, kültürel farklılıkların açığa çıkarttığı tehdit unsurları ile karşı karşıya kalmış ve yeni kimlik tanımlamalarına maruz bırakılmıştır. Yeni tanımlamaların varlığı ile vatandaşların düşünceleri eylemsel olarak kendisini göstermiş buna bağlı olarak da ön yargı kalıpları aktif hale gelmiştir. Ön yargı kalıpları, sosyal etkileşim süreçleri çerçevesinde ele alındığı takdirde etnik bakışın nihai vurgusunu ön plana çıkartmaktadır. Etnisiteye çember oluşturan objektif ve subjektif unsurlar, içinde bulunduğumuz toplumu birleştiren ve biz duygusunu sembolik sermayeye dönüştüren bir kalkan inşa etmektedir. Bu anlamıyla inşa edilen dayanışmanın dışında olan tüm sembolik değerler tehdit unsuru oluşturarak başka olanı ötekileştiren pratiklerin kazanımını aktifleştirmektedir (Akyiğit, 2017). Bu kazanım Suriye kökenli kadınlar özelinde ele alındığı zaman Türkiye sınırları çerçevesinde gerek kimlik, dil, din ve kültür gerekse cinsiyet, renk ve zevk ayrımları nihai belirleyiciler olarak keskinleştirilerek ön yargı pratiklerine aktiflik kazandırmıştır. (Saygın & Hasta, 2018). Bu doğrultuda Karakurt & Gülerce’nin raporuna göre birçok kadının, sınırlı imkânlar ve sosyal destekleri korumak için yeni yerleştiği ülkede izole ve geri planda kalmış bir şekilde yaşamını sürdürdüğü, bununla birlikte toplumsal baskıların göçmen ve yalnız kadının

sosyal hayata katılımını engellediği açığa çıkmaktadır (2022). Buna ek olarak BMMYK'nin raporunda da Suriyeli mülteci kadınların dünyanın birçok farklı bölgesindeki mülteci kadınlar gibi hem kadın olmanın hem de mülteci olmanın getirdiği zorluklarla karşı karşıya olduğunu, bu sorunlar arasında çoğunlukla *kaynaklara erişimin engellenmesi, cinsel istismar, toplu taciz, insan tacirleri, kişi olarak tanınmama*, gibi yaşanan bazı sorunların varlığına değinilmiştir. (2017). Bir toplumda meydana gelen sosyal sorunlar, sistem içerisinde başka etmenlerin varlığı ile açığa çıkmaktadır. Toplumsal kurumlar dahilinde varlığını sürdüren birey, kurumlar tarafından inşa edilen bir bilinç çerçevesinde etrafindakileri tanımlamaktadır. Formel ve enformel belirleyiciler kapsamında benlik inşasını sürdürmek, dış dünyanın varlığını bir ulus çatısı altında pekiştirmek ve bu bağlamda açığa çıkan tutumlar, ötekilik pratiklerinin yapısal faktörler çerçevesinde inşa edilmesine katkı sağlamaktadır. Buna bağlı olarak açığa çıkan sembolik güç, birtakım ampirik gerçeklere ve koşullara bağlı olarak devlet söylemi ve siyasi elitlerin etnik ve kimlik bakışı çerçevesinde işlevselliğini sürdürmekte ve bu durum ulus çatısı altında varlığını sürdüren bireylerin pratiklerini etkilemektedir (Bourdieu, 2017). Bu kapsamda Foucault'un güç ilişkileri ve söylem metaforunda görüldüğü gibi iktidar kavramı, yalnızca somut ve fiziksel bir şemaya sahip değildir. Bunun yanı sıra yapısal bir anlam taşımakla birlikte sembollerin gücü şüphesiz ki doksa oluşumunda nihaidir. Bu anlamıyla etnisite özelinde bireylerin ötekilik inşasında temel belirleyici olması bakımından önem arz etmektedir (Keskin, 2018). Bu bağlamda istatistiksel verilerin göstergeleri doğrultusunda ön yargı dediğimiz zihinsel tutumun farklı etnik kimlik, din, dil ve kültürel etmenler karşısında ayrımcılık eylemini doğurabilecek bir tepki olarak karşımıza çıktığını, fakat her ulusun kendi tezahürlerini farklı temeller doğrultusunda inşa etmesi her ön yargının ayrımcılık tutumunu barındırmayacağını aksine gizil kalıp yargılarını da oluşturacağı kaçınılmaz bir gerçektir. Bu bağlamda göçmen kadın, ulusal zeminde subjektif unsurların vurgulanması nedeniyle etnisite özelinde inşa edilmiş sınırlar karşısında ırkçı tutumlara ve cinsiyetçi yaklaşımlara maruz kaldığı görülmektedir. Bunun sonucunda göçmenler ayrımcılık, ırkçılık, ötekileştirme, sosyal dışlanma, kayıt dışı çalışma, yoksulluk gibi bir dizi sosyal ve ekonomik sorunlarla karşılaşmakta ve toplumsal sorunların merkezinde görülmektedir. Çünkü yerel halk tarafından yerleşik nüfusun yaşam biçimine karşı çok yönlü bir tehdit olarak algılanıp yabancı, istilâci, işgalci, öteki olarak kabul edilmektedir (Bauman, 2013:60, akt. Doğan, 2021:12).

Literatürde yer alan tartışmalara genel olarak bakıldığında göç öncesi, göç süreci ve göç sonrasında yaşanan birtakım sosyal ve kültürel problemlerin toplumun genelinde yaygın olarak paylaşılan veya kabul gören belirli cinsiyet rolleri, beklentileri ve normları kapsayan toplumsal cinsiyet algısı çerçevesinde ele alındığı kanaatine varılmıştır. Toplumsal cinsiyet, makbul bir kadın ve erkeğin görev ve sorumluluklarını tanımlayan bir kavram olmakla birlikte olağanüstü hâl ve durumlarda gündelik yaşam pratiklerinde makbul olandan beklediği görev ve sorumlulukları şüphesiz ki çok daha keskinleştiren bir kavramdır. Bu anlamıyla göç hareketleri çerçevesinde önemle ifade edilmesi gereken alt başlık, toplumun erkekleri daha araçsal kabul etmesi, buna bağlı olarak kadının daha içsel özelliklerine atıfta bulunması, göç etme sürecinde birtakım rol ve görevleri daha da kutsallaştırmaktadır. Kadınlığın inşasını anne, bakım veren, toparlayıcı olan olarak inşa etmek, kadınların erkeklerden daha göçmen olduklarına işaret etmektedir. Bu anlamıyla, toplumsal cinsiyet kalıplarının etkisini göç hareketleri bağlamında ele alırken yapısal şiddeti göz ardı etmemek önem arz etmektedir. Çünkü Johan Galtung'un ifadesiyle yapısal şiddet, "mevcut yapı içinde doğrudan şiddet eyleminde bulunan kişinin (öznenin) olmadığı durumlarda kişilerin zarar görmesi olarak ifade ederken şiddetin yapının içine yerleştirildiğini ve eşit olmayan güç/ kaynak dağılımı olarak ortaya çıktığını belirtmektedir" (Galtung, 1969 akt. Şahin, 2023).

3. Araştırmanın Metodolojisi

3.1. Araştırma modeli: Nitel araştırma potansiyeli açığa çıkartmak, sıraları çözümlenmek ve sosyal yapı ve sistemlerin derinliklerini keşfetmek için geliştirilen bilgi üretme biçimidir. Bu anlamıyla toplumsal yapılar tarafından tanımlanan göç ve göçmen olgusuna yönelik mikro süreçleri ele almak, algı ve

deneyimleri açığa çıkartmak ve ayrıntılı derin bir anlayışa sahip olabilmek için bu çalışma *Türkiye’de öğrenim gören Suriyeli kadınların aidiyetlerini toplumsal cinsiyet* özelinde yaşanan değişimlerin derinlemesine ele alınması için nitel araştırma modeline başvuracak olup nitel araştırma desenlerinden *fenomenolojik yaklaşım* çerçevesinde çalışma yürütülecektir. Fenomenoloji farkında olduğumuz ancak ayrıntılı ve derin bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanır. Fenomenolojinin amacı insan deneyimini anlamak olduğu için günlük olarak sıklıkla karşılaştığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için kullanılmaktadır (Tekindal & Arsu, 2020:5).

3.2.Örnekleme: Bu çalışmanın örnekleme 2011 yılından itibaren savaş dolayısıyla göç eden Marmara Üniversitesi Uluslararası Öğrenci Topluluğuna üye olan Suriye kökenli kadın üniversite öğrencileridir. Bu araştırmanın örnekleme Marmara Üniversitesi’nde öğrenim gören Suriyeli bir öğrenciden hareket ederek amaçlı örnekleme türlerinden kartopu örnekleme tekniği ile ulaşılmıştır. Bu noktada sekiz Suriyeli kadın ile en az 25 dakika en çok 60 dakika süren mülakatlar gerçekleştirilmiş ve küçük benzeşik bir örneklem oluşturulmuştur. Bu bağlamda sosyo-demografik özellikler aşağıda kısaca özetlenmiştir:

Tablo 1

Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

<ul style="list-style-type: none"> Suriyeli kadınların yaş ortalaması, 22,125’tir.
<ul style="list-style-type: none"> Suriyeli kadınların medeni durumuna bakıldığında katılımcılardan bir öğrenci nişanlı iken geri kalan yedi öğrenci bekarıdır.
<ul style="list-style-type: none"> Suriyeli kadınların aile yapılarına bakıldığında katılımcıların üçü parçalanmış aile yapısına; geri kalan altı katılımcı ise geniş aile yapısına sahiptir.
<ul style="list-style-type: none"> Suriyeli kadınların yerleşim yerine göre değerlendirdiğimizde katılımcıların hepsi İstanbul’un Fatih ilçesinde ikamet etmektedir.
<ul style="list-style-type: none"> Suriyeli kadınların ailelerinin yerleşim yerine göre değerlendirdiğimizde katılımcılardan üçünün ailesi Konya’da ikamet ederken geriye kalan beş katılımcının ailesi Gaziantep’te ikamet etmektedir.

3.3.Veri toplama süreci: Bu araştırmanın temel amacı yerinden edilmiş veya gönüllülük esasına dayanarak Türkiye’de öğrenim sürecinde olan Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyet algı biçimlerinin etkisinin aidiyetlerine olan tutumun dış dünyayı algılama pratiklerini nasıl oluşturduğunu açığa çıkartarak görünmeyen özlere inmektir. Bu bağlamda temel amaçlar doğrultusunda yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanarak algı ve deneyim içeriğine sahip sorular ön plana çıkartılmıştır.

3.4.Verilerin analizi: Bu çalışmada elde edilen veriler tümevarımcı analiz yöntemi ile içerik analizine tabi tutularak incelenmiştir. İçerik analizi sonucunda 3 ana başlık belirlenmiştir.

Tablo 2

Tema ve Başlıklar

<ul style="list-style-type: none"> Suriyeli kadınların göç deneyimlerine yönelik bulgulardır
<ul style="list-style-type: none"> Suriyeli kadınların kimlik ve aidiyetlerine ilişkin bulgulardır.
<ul style="list-style-type: none"> Toplumsal cinsiyet özelinde Arap kültürü ile Türk kültürü perspektifinden kadına yönelik yaklaşımlara ilişkin farklılıklar ve benzerliklere ilişkin bulgulardır.

4. Suriyeli Kadınların Göç Deneyimlerine Yönelik Bulgular

Aşağıda Suriyeli kadınların göç esnası, göç sonrası ve bir kadın olarak yaşamış oldukları sorunlar tablo halinde kategorileştirilmiştir.

Tablo 3

Suriye Kökenli Kadınların Göç Olgusuna İlişkin Deneyimleri

4.1. Göç nedeni ile ilgili bulgular

Suriyeli kadınların Türkiye'ye göç etmelerindeki temel gerekçeleri ifade etmeleri istenmiş ve bu noktada kendilerine "sizi göç etmeye zorlayan temel belirleyiciler nelerdir?" diye sorulmuştur. Katılımcıların nedene ilişkin verdikleri cevaplarda iki ana başlık dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki ülkede iç savaşın olması ikincisi ise buna bağlı olarak da yaşam koşullarının güvensiz hale gelmesiyle geleceğe dair bir umut görememeleridir.

4.2. Savaş ve zorlu yaşam koşulları

Görüşülen katılımcıların tamamı savaş öncesi ve sonrası yaşam deneyimlerine değinerek göç hareketlerinin temel sebeplerini "ölüm korkusu" ile bağdaştırmaktadır. Bu sebeple güvenli olmayan bir bölgede yaşamlarını sürdürmek istemediklerini ifade ederek ülke içerisinde devletin insanlara işkence ettiğini, herhangi bir nedeni olmaksızın şiddete maruz kaldıklarını, kadın veya erkek fark etmeksizin sebepsiz yere tutuklandıklarını ifade ederek bu şartlar altında geleceğe yönelik bir umut göremediklerini belirtmişlerdir. Bu doğrultuda Türkiye'nin kendi kültürlerine, dinlerine, örf ve adetlerine yakın olduğunu düşündüklerini belirterek göç ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda katılımcılar iyi hayat umuduyla ait oldukları toprakları terk etme nedenlerini şu şekilde açıklamaktadır:

"Göç etmemizin asıl sebebi savaştır.. Biz Halep'teydik, bize çok yakın bir yere vuruldu, bombalandı... bir arazi var oraya kaçtık. tekrar eve dönmedik hatta babam bizimle değildi haberi olmadan sınırdan atlamaya çalıştık. Çok zor anlardı". diyerek katılımcı (1) yaşadıkları zorlukları ifade etmiş ve temel belirleyicilerinin hayati tehlikelerinden kaynaklandığını, savaş dolayısıyla güvenli olmadıklarını dile

getirmiş, bu bağlamıyla katılımcıların çoğu aynı nedenleri farklı deneyimler ile ifade etmektedir. Bu temel belirleyicilere katılımcı (2) şu şekilde cevap vermiştir:

“Savaş dolayısıyla göç etmek zorunda kaldık... orada hiç güvende değildik. Üstümüzden bombalar yağıyordu bu yüzden her gün ölme ihtimali ile yaşıyorduk ayrıca devlet hiçbir sebep olmadan babamı tutuklamıştı. Bu da bir nedenimizdi..” diyerek tutuklanma hususunu ön plana çıkartmıştır.

“Ülkemde hâkim olan rejimden dolayı göç etmek zorunda kaldık. Her gün bomba sesleri ile gözümüzü açıyorduk. Bir gün önümüzde bir gün arkamızda böyle bir ülkede nasıl yaşayalım ki?” diyerek katılımcı (1) ile aynı nedenleri ileri sürmektedir. Buna ilişkin eğitim koşullarında da hayati tehlike yaşayan ve bunu öne süren katılımcılar da mevcuttur. Bu noktada katılımcı (4) ise şunları ifade etmektedir:

“Suriye’de eğitimime devam edemediğim için ve orada can güvenliği olmadığı için buraya geldim. Suriye’de her gün bomba vardı lise son sınıfta sınavlardan bir gün önce 45 kişi öldü... son sınavdan önce de 71 kişi vefat etti.” diyerek hayati tehlikeleri bu şekilde ifade etmiştir. Buna ilişkin olarak rejim güçleri tarafından temel ihtiyaçlara erişimin engellendiğini, erişimin mümkün olduğu durumlarda ise çok maliyetli olduğunu öne sürerek bu temel etmenin zorlu yaşam koşullarının nedenlerinden bir tanesi olarak ifade eden katılımcılar da mevcuttur:

“En temel sebebi güvence olmamasıydı diğer bir sorun ise temel ihtiyaçlar da bulunmuyor bulunsa da su elektrik ve gaz çok zor bir şekilde bulunuyordu ve az olduğu için çok pahalı oluyordu.” diyerek katılımcı (6) ekonomik problemler dolayısıyla temel ihtiyaçların karşılanmadığını da ön plana çıkartmaktadır.

Katılımcı (7) ve Katılımcı (8)’de Katılımcı (1) gibi hayati tehlikelerini ifade etmektedir. Bu noktada açığa çıkan temel belirleyicileri savaş dolayısıyla zorlu yaşam koşulları başlığı altında değerlendirmek doğru olacaktır fakat bu etmenlerin de yanında açığa çıkan temel belirleyiciler arasında tahribatın sadece fiziksel olmadığı açıktır. Bağımsız bir hayatın var olmaması psikolojik olarak insanları kısa kaç altına alarak göç hareketlerini doğurmuştur.

4.3.Göç esnasında yaşanan zorluklar

Birçok kısıtlamalarla karşı karşıya kalan katılımcılar, göç hareketliliği esnasında karşılaştıkları güçlükleri iki boyutta değerlendirmektedir. İlk olarak katılımcılara “göç hareketliliği esnasında yaşadığınız zorluklar nelerdir?” diye sorulmuştur. Katılımcılar bu soruya ilişkin cevaplarını başlıklandırmaktadır. Bu kapsamda elde edilen başlıklar; ekonomik durum ve ulaşım esnasındaki tehdit edici mekanizmalar, tutuklanarak hapse atılma korkusu ve bunun sonucu olarak da ölüm ve suç korkusu olarak açığa çıkmaktadır.

Katılımcıların mülakat esnasında vermiş olduğu cevaplar göz önünde bulundurularak açığa çıkan en nihai husus barınmadır. Bir vatandaşın en temel ihtiyaçlarından birisi bir çatı altında varlığını sürdürmektir. Bu noktada açığa çıkan bir diğer belirleyici ise güvenlik ihtiyacıdır. Bu bağlamlar doğrultusunda katılımcılar yaşadıkları zor süreçleri şu şekilde ifade etmektedir:

“yakalanmaktan çok korkmuştuk... hani öyle bir ihtimal olmasına rağmen geçiyoruz. bir taraftan vurulmaktan kaçıyoruz ama vurabiliriz yine... Sınırı geçmekten de korktuk. Abimin pantolonu parçalanmıştı atlamak zordu. Yararlanabilirdik, yaralandık mesela.”

Katılımcı (4) ifadesiyle içinde doğup büyüdüğü ve daha önce sınırları hiç aşmadığı topraklarından bir anda yerle bir edilmenin nasıl zor bir süreç olduğunu belirtmiştir. Planlı gerçekleşmeyen göçler fizyolojik olarak bedeni yorarken psikolojik ve sosyolojik olarak ruhu, kimliği ve benliği etkilemektedir. Bu noktada açığa çıkan nihai belirleyici aidiyettir. Ait olmanın toplumsal boyutu, kişinin bulunduğu yerden başlayabilmesi ve buna göre duyguların inşa edilmesini kapsamaktadır. Dolayısıyla ait olmak Tajfael’in ifadesiyle “bireyin benliğinin belirli bir sosyal gruba ya da gruplara üyeliğine ve bu üyeliğe

yüklediği değer ile duygusal anlama ilişkin bilgisine dayanmaktadır” (Demirtaş, 2003). Buna örnek Katılımcı (8)’de şu sözleri ifade etmektedir:

“Bir küçük çocuğun parka koşması gerekirken ben sınırlara koşuyordum. Vatanımızı terk etmek en büyük zorluktu. Tanımadığım insanlar, bilmediğim bir dil... ama mecburduk gözümüzün önünde insanlar ölüyordu.”

“O gün biz babam ve kardeşlerim evden çıktık. Lübnan ve Şam arasındaki o yol en çok korktuğumuz yol, birçok kişi ölüyor, hapse giriyor öylece sebepsiz yere... yolda giderken sürekli bize soruyorlar nereye gidiyorsunuz diye Türkiye’ye gidiyoruz deyip diyemeyiz dersek şu an hayatta olmazdık.” Katılımcı (7).

Psikolojik olarak kötü koşullara maruz kalan katılımcı (7) tutuklanmaktan korkmalarının sebebini devlet rejiminin kendi insanlarını öldürmelerini istemesi olarak ifade ederek herhangi bir sebebe dayanmaksızın tutuklanan gençlere müdahale edemediklerini dile getirerek çaresizliğini ifade etmektedir. Bir ülkenin güvenliği devlet söylemleri çerçevesinde gerçekleştiği için vatandaşların temel hakları da bu noktada şekillenmektedir. Castells’in ifadesiyle “günümüzde iktidar, dönüşen iletişim ortamı sayesinde ağlar etrafında örgütlenmektedir. Küresel finans ağları, siyasi ağlar, medya ağları, kültürel üretim ağları, askeri/güvenlik ağı, küresel suç ağı, bilim/teknoloji ağı gibi çeşitli örgütlenmeler, kimi zaman iş birliği, kimi zaman ise rekabet içine girerek işlevlerini devam ettirmektedir. Hepsinin ortak bir amacı vardır: Toplumun kuralları ve normlarını esasen kendi çıkarları ve değerlerine cevap veren bir siyasi sistem üzerinden tanımlama yetisini denetlemektir” (Castells, 2006; 26). Bu tanımdan yola çıkarak bir ulus çatısı altında inşa edilen bireysel ve kamusal yargılar bir bilincin oluşturulmasına hizmet etmektedir. Bu kapsamda inşa edilenin aksine takınılan tavır tehdit unsuru olarak nitelendirildiği için toplumda birtakım sorunları açığa çıkartmaktadır. Buna bağlı olarak geliştirilen direniş simgeleri her bireyin benlik ve kültürel havzasına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Kaçış yolu da bunlardan bir tanesidir. Savunma mekanizmaları olarak değerlendirebileceğimiz bu yol bireyleri bağımsız bir yaşam isteğiyle beslemektedir. Buna bağlı olarak katılımcı (3) şu şekilde ifade etmektedir:

“Göç ederken yaşadığım en zor kısım ülkemden ayrılmaktı. Güvene alıştığım bir yerde hâkim olan rejimin halkını katledilmesi nedeniyle göç etmem beni çok etkiledi. Çünkü orası benim ülkem, benim vatanımdı.”

“Yani Suriye’den Türkiye’ye geçerken yol çok zordu çok şeyler yaşadık güvenli değildi. Mesela ilk geldiğimizde hiçbir şey bilmiyorduk burada evimiz yoktu, Türkçe bilmiyoruz, nerede barınacağımız bilmiyoruz. Bundan daha zor ne olabilir ki?” Katılımcı (6).

“Biz ilk önce savaş başladığı zaman Suriye de birkaç yeri gezdik Suriye’nin kırlarını gezdik dedik ki bulunduğumuz yerden gidelim ama başka bir yere gitmeyelim... ama olmadı. Nereye gitsek bombalar yağıyordu üstümüzden. Türkiye’ye yakın bir kamp vardı önce oraya gittik. 6 ay kaldık. Biz o kampta hiçbir şey görmüyorduk. Hapis gibi düşün. Gerçekten Hapistim.” Katılımcı (5) ifade ederken gülmüştü. Fakat bu gülüş, bir yandan aidiyetsizliği açığa çıkartırken diğer yandan ekonomik, politik, sosyal ve kültürel olarak yaşanan tahribatlar, bireyde anomik durumları açığa çıkartmıştır. Yaşam koşullarının farklılaşması ile gündelik hayatın durağanlaşması ve zorlaşması, uyum sorunlarını beraberinde getirmiş ve izolasyonu mümkün kılmıştır.

“Yolculuk hep güzel yerlere olur aslında ama bizim planlama gibi bir imkânımız olmadı. Ayrılmak çok zordu ama bir yandan da ayrılmak umuttu. Bir yandan aitim bir yandan ait değilim. Böyle bir psikoloji benim için her şeyden zordu.” Katılımcı (1).

4.4. Göç sonrasında yaşanan zorluklar

Göç olgusu süreç odaklı iken göçmen olgusu daha çok deneyim odaklıdır. Özellikle 1950’lerden sonra göç ve göçmenlik boyutunun yönü değişmiş günümüzde de hala değişmektedir. Modernleşme

süreçlerine bağlı olarak göç tanımlamaları farklılaşarak çeşitlenmektedir. Günümüzde yeni kimliklerin açığa çıkması buna bağlantılı olarak yeni kavramların yeni tanımlamaları bunun bir göstergesidir. Bu bağlamlar doğrultusunda göçmenliğin sadece hareket etmek ile sınırlı olmadığını aynı zamanda kimlik tanımlamalarının farklılaştığı, ayrımcılığı doğurduğu bununla bağlantılı olarak mekânsal aidiyetlerin değiştiği görülmektedir. Bu noktada Suriyeli kadınlara göç ettiğiniz şehirde ne gibi zorluklarla karşılaştınız? diye sorularak deneyimleri anlaşılmasına çalışılmıştır. Katılımcı (1) şu şekilde ifade etmektedir:

“Kültürel olarak çok da farklı iki kültür değiliz ama biz göçmendik... hiç bilmediğimiz insanların içinde onlar gibi yaşamak zorundaydık çok zordu. Bir anda da uyum sağlamak zorunda kaldık. Dil de bilmiyorduk anlamıyoruz da kimseyi... İnsanlar da bize güvensiz bakıyordu çünkü sokaklardaydık.” Diyerek iletişimin sözlerin de ötesinde bir zenginliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu nokta da katılımcı (3) bu argümanı şu şekilde kanıtlamıştır:

“Suriye’den ilk geldiğim zamanlarda Türkçe öğrenmek için çok çabalıyordum. Dersleri anlamaya çalışıyordum bir hocamız sırf Suriyeliyim diye bana söz hakkı vermiyordu. Bizi aşağılıyordu.”

Modernite ile konuşmaya başladığımız keskin sınırlar, insanları ayırmış ve tanımlamıştır. Bu tanımlamalar doğrultusunda bir ulus çatısı altında benzer kimlik örüntüleri açığa çıkartarak din, dil, ırk, etnisite ve cinsiyet tanımlamaları ayrıştırıcı bir şekilde belirli konjonktürel yapılar aracılığı ile ifade edilmiştir. Bu açıklamalar doğrultusunda benzer deneyimlere sahip katılımcılar da şu şekilde ifade etmektedir.

“İlk geldiğim zamanlarda çok karşılaşmıştım. Bir keresinde göle girmek istemiştim yabancı olduğum için o girerse biz girmeyiz demişlerdi...” Katılımcı (5).

Katılımcılar farklı olaylar çerçevesinde aynı etiketlenmelere tabi tutularak yaşam ve deneyimlerini ifade etmektedir. Ötekilik, sadece başka bir ülkede doğdukları için değil aynı zamanda kendi sınırları çerçevesinde benzer olma prensibinin vermiş olduğu güvenlik ihtiyacının zayıflamasından kaynaklanan biçimde ülkedeki vatandaşları etkilemektedir. Bu temel belirleyici kapsamında Suriyeli kadınlar şu ifadeleri kullanmaktadır:

“En çok ev tutarken ırkçılığa maruz kaldık. Sırf Suriyeli olduğumuz için kabul etmiyorlar. Telefonla konuşuyorken yabancı olduğumuzu fark edince hemen kapatıyorlar. Bir keresinde babam bir ev buldu, bakmaya gittik. Bağırdılar apartmanımızda Suriyeli birilerini istemiyoruz diye...” Katılımcı (4).

“Evet ırkçılığa uğradım hem de çok defa. Ama en çok genelleme konusunda yaşadım. Ben genelleme yaparak konuşmayacağım ama bazı Türker de tüm Suriyelilerin kötü olduğunu düşünüyor, Taciz eden, rahatsız eden gibi...” Katılımcı (6).

Kaynak ve hedef ülkelerin her biri demografik değişikliklerden etkilenmektedir. Bunun en temel göstergesi kurumsal yapıların işleyişinde yaşanan değişiklikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada kaynak ülkelerin de birtakım değişikliklere maruz kaldığı aşikâr olmakla birlikte göç olgusundan en çok etkilenen ve birçok yapının yeniden tanımlanmasının gerekli kılındığı ülke, hedef ülkedir. Hedef ülkenin vatandaşları için de tehdit edici mekanizmalar kendisini göstermektedir. Temel haklar bağlamında Türk toplumunun şikayetçi; Suriyeli kadınların da muzdarip olduğu temel bağlamlar aşağıda ifade edilmiştir:

“Her millete olduğu gibi kötü insanlar var bizim milletimizde de var ama bizim milletimizde iyi insanlar da var onu fark eden kimse yok.” Katılımcı (2).

“Suriyeli olduğum için haksızlığa çok uğradığımı düşünüyorum. Bizim yerimizi alıyorsunuz gibi söylemlere ırkçılığa maruz kaldım. Ben geçici koruma statüsüne sahibim, vatandaş değilim ki. Vatandaşlık almaya çalışsak alamıyoruz da malımız yok mülkümüz yok.” Katılımcı (8).

Katılımcılar ifadelerinde haksızlık olmadığını ifade ederken Türk vatandaşları da Suriye kökenli bireylerin yaşam koşullarının daha kolay olduğunu ifade etmektedir. Bu noktada siyasi konjonktürel yapının bu algıyı nasıl yarattığının anlaşılması önyargı ve kalıp yargılardan beslenen ayrımcı tutumların önlenmesinde büyük önem taşımaktadır. Nitekim Erdoğan raporunda, Suriye’deki belirsizliğin devam etmesiyle, vatandaşların Suriyelilerin Türkiye’de kalıcı hale gelebileceklerine dair inançlarının arttığını belirlediğini, nitekim misafir yaklaşımı göçü ve toplumsal karşılaşmaları açıklamaya yetmediği noktada kalıcılığın kabulüne dönük politikalara başlandığını ifade etmektedir. (2014). Görüldüğü gibi sosyal ortamlarda bir arada bulunma, apartman hayatı, kontrolsüz artan doğum oranları gibi faktörler, Suriye de iç savaşın biteceğine olan inancı ortadan kaldırmış, daha da önemlisi savaş bitse bile ülkeye dönüşün sağlanmayacağı düşüncesini yaygınlaştırmıştır (Karasu, 2016). Siyasi elitlerin ve devlet söylemlerinin ifadelerinde beliren bu algılar, göçmenliğin inşasında etkili bir unsur olduğu için ülke içerisinde geçerliliği ve güvenilirliği olmayan söylemleri açığa çıkartmıştır.

4.5. Bir kadın olarak yaşanan zorluklar

Şekil 1

Göçmen Kadınların Yaşam ve Pratiklerini Zorlayan Toplumsal Cinsiyet Kalıpları

“İlk kez 1972 yılında biyolojik cinsiyet ile toplumsal cinsiyetin birbirinden ayrı anlamlara geldiğini ifade eden Oakley, biyolojik cinsiyetin erkek/kadın cinsleri arasındaki ayrımı, toplumsal cinsiyetin ise erkeklik ve kadınlık rollerine toplumsal açıdan yüklenen anlamları ve eşitsizliği ifade ettiğini belirtmiştir” (Vatandaş, 2011). Bu bağlamda herhangi bir müdahale olmadan inşa edilmesi mümkün olmayan toplumsal cinsiyet, makbul olanı belirleyen bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır. Cinsiyete ilişkin norm ve değerler, yeni kimlik tanımlamalarına, aidiyet baskılarına ve ayrıştırılmış bir toplum mekanizması çerçevesinde hak ve özgürlükleri tanımlarını keskinleştirmiştir. Bu hususlar çerçevesinde kültürel farklılaşma ile karşı karşıya kalan Suriyeli kadınlar toplumsal cinsiyet özelinde yaşam ve pratiklerini ifade ederek kültürel norm çatışması yaşadıklarını belirtmektedir.

“Bir kadın ve Suriyeli olarak güvende değilim. Mesela Suriyeli kadın her şeyi yaparmış gibi baktıkları için Suriyeli olduğumu ifade etmek istemezdim özellikle تنها yerlerde Suriyeli olduğumu bilmesinler istiyordum.” Katılımcı (1).

Her kimlik, bir kültür jenerasyonunda inşa edilerek yeniden tanımlanmaktadır. Her yeni tanım farklı kimliklerin oluşumuna sebep olmaktadır. Farklı kimlikleri konuşmaya başladığımız zaman kim olduğumuz kadar kimden olduğumuz da önemli hale gelmektedir. Bir toplum adı altında “kollektif kimliğin özünü oluşturan ırk, toplumsal cinsiyet, etnik-dinsel köken, bir cemaate bağlılık vb. kategoriler, bireylerin ortaklaştıklarını düşündükleri gerçek ve/veya hayali simge, vasıf ve deneyimler üzerinden

“bir-lik” veya “biz-lik” hissini veren bir kolektiviteye ait olmalarında yatar” (Akyiğit, 2017). Bu hususlar çerçevesinde katılımcı (1) hem cinsiyetine yönelik tanımlamalar hem de ana vatanına yönelik ön yargılar açığa çıkartıldığını dile getirmiştir. Bu bağlamda kimlik oluşumlarına yön veren cinsiyet ve ırk çerçevesinde hem normların varlığı hem de toplumsal cinsiyetin temel dinamikleri açığa çıkmaktadır.

“Hem psikolojik olarak hem de fiziksel olarak kendimizi hep güvensiz hissettik hep korktuk. Bugün bir şey olmadı ama ya yarın olursa diye yaşadık artık dayanamadık ve kaçmaya çalıştık çünkü o şartlar çok zordu. Bize zarar verirler diye çok korktuk. Herkesi alıyorlar hapse atıyorlar işkence ediyorlar.” Katılımcı (4).

“Kadın olmak daha zordu. Çünkü biz fiziksel olarak erkeklere göre daha güçsüzüz. Suriye’de askerler çok acımasızdı. Erkeklerden önce kadınları öldürüyorlardı. Öldürmekle de kalmayıp taciz ediyorlardı. Ölmekten korkuyorduk ama bir kadın olarak tacize uğramaktan da çok korkuyordum.” Katılımcı (3).

Kültürel olarak ötekilik tanımlamalarını yapmak için bazı dillere, dinlere, renklere, ırklara ve en önemlisi cinsiyetlere ihtiyacımız vardır. Bir bütün olarak varlığını sürdüren bu temel bileşenler makbul olmak için gerekli bütün şartları sunmaktadır. Dolayısıyla sosyalleşmenin ilk gerçekleştiği yer cinsiyet olduğu gibi toplumda ayrışmaya neden olan ilk gerçek neden şüphesiz ki ötekilerin varlığıdır.

“Biz göç ederek ölmekten kaçtık onu yapmak daha kolaydı. Ama ön yargılardan kaçmak ne kadar da zor. Bedene zarar verince iyileşiyor da ruh iyileşmiyor. Bir kadın olarak yaşadığım zorluklar için sadece bunu söyleyeyim...” Katılımcı (6).

Göç, insanlık tarihi kadar eski olsa da göçmen dinamik bir varlık olarak tezahür etmektedir. Sosyolojik tahayyül çerçevesinde günümüz dünyasını ele aldığımızda bir ulus çatısı altında yaşayan insanların toplumsal düzenlemelerde kendi rızalarına uygun yönetilmediklerini görmekteyiz. Bunun en nihai nedeni uygun olanı niteleyen bir iktidarın varlığıdır. Devlet söyleminde aktif olarak işleyen sembolik değerler, ahlaki inançlar ve birtakım düşünsel kanılar kolektif zihniyetin algısal çerçevesini oluşturmakta ve buna bağlı olarak yapılan tanımlamaların karşılığı da bir toplumda ön yargı, ayrımcılık ve nefret söylemlerini açığa çıkartmaktadır.

“Yani ben o yaşımdayken korkuyordum neler olduğunu anlayamıyordum. Annem olarak onun kesin çok daha büyük korkuları vardı 4 evladına korkusu, gelecek korkusu yeni geldiğimiz yerde bizi neler karşılayacak korkusu çok büyük korkular. O korkular tek tek gerçekleşti. İlk eve tutacağımız zaman her şey sizin yüzünüzden oldu diyorlardı. Komşulardan biri sizi pislikler demişti unutamıyorum onu...” Katılımcı (7).

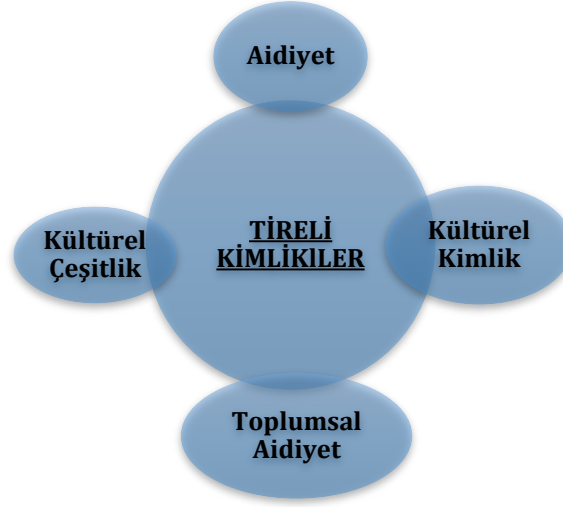
“Okumak için tek başıma geldiğimde de korktum çünkü biz şuna alıştık bir yere gideceksem abim ve babam benimle olacaktı. Onlardan biri olmadığı zaman hiçbir yere tek çıkamazdık. İlk onlardan ayrılmam gerektiğinde akrabalarım kız başına nereye gidecek okuyup ne olacak sanki demişlerdi.” Katılımcı (8).

Kültürler her dönem biçim değiştirerek bir imaj oluşturmaktadır ve kuşaklar da bu çerçevede bir jenerasyon olarak nitelendirilmektedir. Mekânsal olarak bulunduğumuz konum güçlü bir anahtar statüdür. Statü kazanmak kimi zaman sosyal sermaye ile olurken kimi zaman da kültürel sermaye ile kendisini göstermektedir. Bu bağlamda bireyi değerli kılan temel bileşenlerin bütünü habitus karşısında körelebilir. Habitus, cinsiyet gibidir. Tercih imkânı sunulmayan ama çok yönlü işlevi olan bir gerçekliktir. Dolayısıyla Bourdieu’nun tanımıyla habitus kişinin sosyal yapı içerisindeki yerini belli bir hiyerarşi içindeki bulunduğu konumunu, cinsiyetlerini, yaş sıralaması açısından aile içerisindeki yerlerini vb. göz önünde bulundurarak bu bağlamda içinde bulunulan her şart ve koşulda eyleycilere çözüm yolları bulmaya çalışan bir kavramdır (Bourdieu, 2010 akt. Kaplan & Yardımcıoğlu, 2020). Toplumda bazı konular kültürün filtrelerinden geçmeden anlam kazanmaz. Bu bağlamda müdahalesi olmayan her bir etmenin bile toplumsal yönü vardır ve daimidir.

5.Suriyeli Kadınların Kimlik ve Aidiyetlerine İlişkin Bulgular

Şekil 2

Suriyeli Kadınların Kimlik ve Aidiyetlerine İlişkin Temalar

Kimlik kavramı, Latince “aynı” anlamına gelen “idem” ve “tekrarlanarak” anlamına gelen “identidem” kelimelerinden türetilmiştir (Varol, 2014). Bu kavram kişinin kendini bir çatı altında tanımlaması buna bağlantılı olarak kendinden olanı belirlemesi için kullanılan bir kavramdır. Bu kapsamda “Kimlik, kişinin kendi dünyasıyla diğer insanlarla ve sosyal çevreleriyle girdikleri bir etkileşim sonucu edinilir. Bu açıdan bakıldığında kimlik ve kimliklenme sosyal ve zihinsel bir süreci zorunlu kılmaktadır” (Güven, 2015). Dolayısıyla devingen bir özelliğe sahip olan kimlik, her gün yeniden inşa edilmekte ve kronosistem içerisinde açığa çıkan tüm ekolojik sorunlar çerçevesinde farklı tezahür göstermektedir. Kronosistem içerisinde ele alabileceğimiz göç eylemi, içerisinde sosyo-kültürel, siyasi, ekonomik ve hukuksal dinamikler barındıran oldukça karmaşık bir eylem olarak gerçekleşir. Bu karmaşanın en önemli gerekçesi, göç eylemi ile yaşam alanını değiştiren kişilerin geldikleri noktada nasıl tanımlandıkları ve konumlandıklarıdır (Öztürk Terzi, 2023). Bir ulus çatısı altında yer edinme hususuna araçsal akıl yöntemiyle yaklaşan modernite, kendisi gibi olmayana yönelik ötekileştirici bir dil kullanmakta ve öteki olana küçümseyici tavrı makbul kılmaktadır (Güven, 2015). Bu bağlamda güvenlik kaygıları içeren birtakım nedenlerle göç etmeye maruz bırakılan birey, hedef ülke sınırları içerisinde öteki olarak tanımlanmakta, sosyal ve kamusal alanda açığa çıkan birçok krizlerin temel nedeni olarak görülmektedir. “Psikodinamik çalışmalar yapan Dr. Graham Wilson, günah keçisinin “yansıtma veya yer değiştirme savunma mekanizmalarının, başka bir kişiye veya gruba karşı haksız düşman ilan etme, saldırganlık durumlarını odaklamak için kullanıldığı bir “süreç” olarak tanımlamaktadır” (Çelik, 2021). Dolayısıyla ayrımcılığı kendi içerisinde eyleme dönüştüren, fiziksel veya söylemsel olarak da işlevselliğini koruyan bu süreç, Suriyeli kadınların kimlik ve aidiyet oluşumlarını etkilemekte ve zarar vermektedir. Bu kapsamda hareketliliğin yaygın olduğu kentsel alanlarda yer edinme mücadelesi veren Suriyeli kadınlara aidiyetlerini tespit etmek amacıyla sorular sorulmuş, kimlik ve aidiyete ilişkin temel problemler açığa çıkartılmıştır. Katılımcıların kimlik ve aidiyete ilişkin ifadeleri aşağıda belirtilmiştir:

“Çok fazla Türklerin arasında bulunduğum için hani bir dönem vardı gerçekten acaba ben Suriye’ye ait değil miyim? Diye sorguluyordum. Artık fark bile bulamayacak hale geldim.” Katılımcı (1).

Bireyler sosyalizasyon süreçlerinde zaman ve mekâna bağlı olarak nerede nasıl davranması gerektiğini öğrenmektedir. Bu bağlamda kimlerle birlikte olduğumuz kim olduğumuzu da biçimlendirdiği için Katılımcı (1)’in ifadesi aidiyet ve toplumsal aidiyetin önemini açığa çıkartmaktadır. “Aidiyet, eklemleme, çıkarılma ya da bütünleşme sürecidir. Ait olunan şeye ilişkin bir bütünleşme çabasıdır.

Dâhil olmak, içerilmek gibi benzeri birtakım hissiyatlar ile adeta insan olmanın gereğidir. Toplumsal aidiyet ise birey ve toplum arasında oluşan birbirini kabul etme ve benimseme duygusu ya da ihtiyacı olarak tanımlanmaktadır” (Alptekin, 2011). Bu bağlamda farklı bir coğrafyaya göç ederken sadece yeni mekanlar değil yeni kimlik tanımlamaları açığa çıkabilir bununla ilişkili olarak da aidiyet problemleri doğabilir. Bir yerde doğmak, o yere ait olmayı gerektirmediği gibi kişinin nereye, hangi zamanda uyum sağlayacağı çevresel koşullar ekseninde şekillenmektedir. Bu bağlamda inşa edilen birey kimi zaman yalnızca bir yere aidiyet oluştururken kimi zaman birden fazla yere ait hissedebilmektedir. Bu anlamıyla Suriyeli kadınlar kendilerini iki ülkeye de ait hissettiklerini şu ifadelerle belirtmiştir:

“Suriyeli misin yoksa Türk müsün gibi bir aidiyet sorusu bana anneni mi babanı mı demek gibi olur. Gençlik dönemlerim oradaydı ama şimdi buraya bağlıyım yetişkinlik dönemi de burada geçiriyorum bu yüzden kendimi ifade ederken hem oralyım hem buralyım ifadesini kullanıyorum.” Katılımcı (3).

“Bir Suriyeli olarak hiçbir zaman kökümün neresi olduğunu unutmam ama Türkiye de yaşamamın da kazandırdıklarını kattıklarını inkâr etmem benim asıl vatanım Suriye ama Türkiye de daha çok yaşadığım için 2. Vatanım sayılır. Bu yüzden seçim yapamam ama kanım Suriyeli bu bir gerçek...” Katılımcı (4).

Değişime ve dönüşüme açık olan tireli kimlikler, modernitenin dayatmalarına karşın kültürel çeşitliliği açığa çıkartan bir kimlik türüdür (Şen, 2004). İki yönlü kültürel aidiyeti mümkün kılan tireli kimlik, kendi içselleştirdikleri kültürel etmenleri ifade eden katılımcıların kimlik türü olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Uzun yıllardır Türkiye’deyiz. Türk okullarında okuyoruz, Türklerle komşuluk yapıyoruz tabi ister istemez onlara uyum sağlıyoruz. Ben her iki yere de kendimi ait hissediyorum.” Katılımcı (2).

“Ben iki toprağa da kendimi ait hissediyorum. Birinde büyüdüm birinde doğdum bu yüzden ikisi de benim için anlamlı. Ne topraklarımdan vazgeçebilirim ne de buradan.” Katılımcı (5).

“Her insan doğası gereği bir kimliğe ihtiyaç duyar. Bir taraftan doğumuyla birlikte kendi bireysel kimliğini oluştururken diğer taraftan bireysel kimliğine, aidiyet hissettiği topluluğun özelliklerine bağlı olarak kültürel kimliğini inşa etmektedir. Dolayısıyla insan, yaşamı boyunca kolektif, politik, bireysel, dinsel, cinsel, etnik kimlik gibi birçok farklı kimliğin etkisi altında kalır. Bu bağlamda insanların bireysel ve toplumsal anlamda kendilerini ne şekilde ifade edecekleri hala bir muammadır. Bu durum kimlikler üzerinde başta kültür olmak üzere siyaset, ekonomi ve fiziki koşullar gibi birden çok faktörün etkili olmasından kaynaklıdır. Ne yazık ki bireyler, küreselleşmenin etkisiyle hızlı bir kültür değişimiyle karşı karşıya kalır. Toplum üyeleri ise buna ayak uydurma adına kendi benliklerinden, kimliklerinden ödün vermek zorundadır. Bu şekilde yeni kimlikler oluşturulmak istenir” (Nar, 2019). Bu bağlamda ortak bir çatı altında varlığını sürdüren bireyler zaman içerisinde aynı çatı altında farklı tanımlamalar yapabilmektedir. Bu anlamıyla bireylerin aidiyete ilişkin tanımlamaları toplumsal belirleyiciler çerçevesinde şekillenmektedir. Bu bağlamda katılımcı (7) coğrafya ve mekân değişikliğinin aidiyetlere etkisini şu şekilde belirtmektedir:

“İlk geldiğimde kendimi Suriye ye ait hissediyordum. Türklerle anlaşamayacağımı sadece Suriyelilerle anlaşabileceğimi düşünüyordum. Ama şunu anladım ki yani Suriye’de olsa Türkiye’de olsa başka bir yerde olsa eğer bir kişinin büyük hedefleri fikirleri varsa yani onlar ortaksa ben o topluma aitim.” Katılımcı (7).

“Bireyin alan içerisinde kendine yer edinmesi veya baskın taraf olması yolunda ona gerekecek tüm bileşenleri barındıran sermaye, sembolik sermayedir” (Tekbaş, 2022). Bu ekseninde vatan, millet, bayrak, din, soy gibi köklü değerler önemli bir sembolik güçtür. Bu sembollerin etkisi ekseninde aidiyet hususunu tanımlayan katılımcılar da mevcuttur:

“Suriye’ye ait hissediyorum. Kanım Suriyelidir. Ama tam Halepliyim diyemem yalnız Türk hissedersen de ihanet ederim gibi geliyor. Ama akrabalarım öyle değil onlar kendilerini Türk olarak tanımlıyor.” Katılımcı (8).

6. Toplumsal Cinsiyet Özelinde İnşa Edilen Kadın Kimliğine Dair Bulgular

Şekil 3

Toplumsal Cinsiyet Özelinde İnşa Edilen Kadın Kimliğine Dair Alt Temalar

Kültür, öğrenme, deneyimleme ve yaşama sürecidir. Dolayısıyla bir toplumun üyesi olarak kazanılan bilgi, yetenek ve hünerler, normlar çerçevesinde kazanılmakta ve gerçeklik inşa edilmektedir. Gerçeklik, toplumun yapısına özgü bir durum olmakla birlikte kültürlenme sürecinde bireylerin kabul ettiği kurallar çerçevesinde işlevseldir. Bu inşa sürecinde kimlikler biçimlenmekte ve makbul olan belirlenmektedir. Bu noktada cinsiyet eril veya dişil olmaktan ibaretken toplumsal cinsiyet, kültürel etmenlerle şekillenen, iki kutuplu bir farklılığı yaratan buna bağlı olarak da cinslere özgü görev ve sorumlulukları tanımlayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamlar çerçevesinde global dünyada tartışmaya başladığımız “Çokkültürlülük içindeki kültür, bir grubun ya da topluluğun kendini farklılık içinde ifade etmesiyle anlaşılabilir. Burası önemlidir zira Bryson’un belirttiği gibi çokkültürlülüğün ele alınışı çoğunlukla kavramın tanımlanmasını içermez. Tanımın muğlak kalmasında birçok neden vardır. Muğlaklıktaki asıl sebep onun anlamının çok açık olmamasından kaynaklanmaktadır. Fakat yine de onun en genel anlamı değişik kültürlerin birlikte varlık bulmalarını ifade etmektedir, farklılıklar çerçevesinde bir temas işaret etmektedir” (Say, 2017). Bu bağlamda farklılıklar çerçevesinde temas eden Türk ve Arap kültürünün kadına yönelik yaklaşımlarında benzerlikleri ve farklılıkları tespit etmek için yaşam ve deneyimleri açılmaya çalışılmıştır.

“Arap kültürü daha çok İslam’a göre bir kültürdür. İslam’da ne varsa o. Bu yüzden hani Müslüman Türkler, İslam’ın kültürünü yaşadıkları için çok fazla bir fark yaşamadım.” Katılımcı (1).

Her kültür farklı medeniyet havzalarına sahiptir. Dolayısıyla belirli temalar kültürlerde farklılık göstermektedir. Bunun yanı sıra tarihsel süreç içerisinde etkileşimde bulunan kültürler alışveriş içerisinde oldukları için benzerliklere de rastlanmaktadır. Türk ve Arap kültürü ekseninde tahayyül yapıldığında dini temellere dayalı bir alışverişi görmek mümkündür. Dini etmenler, güçlü bir sembolik değer olduğundan bir ulus çatısı altında yaşayan bireyleri ortak noktada buluşturan temel bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada göç eden bireylerin tercih ettiği ülkelerde dini etmenin önemli bir etkisi olduğu açıktır. Bir diğer önemli etmen olarak karşımıza çıkan bağlam ise kültürel normlardır. Makbul bir kadın ve erkek olmanın sınırlarını çizen kültürel ilkeler, hak ve özgürlük tanımlamalarında cinsiyetçi bir perspektif öne sürmektedirler. Bu çerçevede boşanma hususunu değerlendirirken teolojik bir paradigma ile kültürel etmenlerin sembolik gücünün ön planda olduğu açıktır.

“Bizim kültürümüzde kadın dediğin şöyledir cümleleri çok kullanılır. Kadının önceliği evliliğdir. Bir de tabii erkek çocuk çok önemlidir.” Katılımcı (2).

Her kültürde iki önemli sosyalleş (tir) me mevcuttur. Bunlardan bir tanesi *dini sosyalleşme* diğeri ise *cinsiyet sosyalleştirmesidir*. Dini sosyalleştirme, köklü bir birikime sahip olduğu için bireylerin davranış

ve hareketlerine yön veren temel belirleyici sembollerden biridir. Bunun dışında cinsiyet sosyalleşmesi ise dünyaya gelmeden gelişmeye başlamış, bir kadının veya bir erkeğin nasıl olması gerektiği tanımlanmıştır.

“Mesela burada evliler ayrılacak olurlarsa boşanmak isteyen kişilere kanun mülkiyetleri veriyor bizde dine bağlıdır. Özgürlük olarak Türkiye’de kadınlar özgür. Onun dışında çok dini öne sürüyorlar. Bazıları kendine göre haramı belirlemiş ama işte dini yanlış anladılar.” Katılımcı (3).

“Toplumsal yapının vazgeçilmez unsurlarından olan dinî, siyasî, ahlâkî, iktisadî, felsefî ve estetik değerlerin birbirinden bağımsız olduğu, aralarında bir ilişkinin olmadığı söylenilemez. Tüm bunlar toplumsal hayatta, insanın hayatına anlam verme ve hayatı düzene koyma faaliyetinin birer ürünü olarak kendilerini göstermektedir” (Tanrıverdi, 2018). Dolayısıyla benimsenen dinin değerleri ve normları kültürel etmenler çerçevesinde farklı perspektifleri açığa çıkmaktadır. Bu anlamıyla din, insanların hayatlarını bir biçimde etkilemekte, davranışlara yön vermekte ve değerleri biçimlendirmektedir. Böyle bir inancın olduğu yerde bir inancı istismar edecek birilerinin varlığı kaçınılmazdır. Bu anlamıyla sembolik gücü olan her unsur, istismar kapılarını aralamaktadır. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet algısı kültürün filtrelerinden geçirilerek uygun görülmekte bu çerçevede cinsiyete ilişkin norm ve değerler inşa edilmektedir.

“Bizim kültürümüzde genel olarak erkekler daha değerlidir. Erkek istediği zaman çıkar ama kıza izin yok” Katılımcı (4).

Birey, doğuştan itibaren temel ilkeleri ve değer örüntülerini öğrenen, bu temel değerler ile kimlik örüntülerini inşa eden varlıktır. Cinsiyet, ilk sosyalleşmenin başladığı yer olmakla birlikte doğuştan itibaren rol ve sorumlulukları atfetmektedir. Bu bağlamda kültürel kalıplar, makbul bir kadının ve makbul bir erkeğin nasıl olmasına ilişkin tanımları yapan subjektif bir sistemdir. Kadınları fiziksel yapılarından yola çıkarak tanımlayan kültürel değerler, bir biçimde kadınları içsel bir yapıya tabi tutarak özel alan ile sınırlandırmıştır. Jenkins’in vurguladığı gibi “habitus eş zamanlı olarak kolektif ve bireyseldir ve kesinlikle bedenseldir” (2016).

“Suriye’de kadın daha değersiz gibi. Çünkü Türkiye’de kadınlar daha özgür. Suriye’de bir kadın yalnız sokağa çıktığında kötü bakabiliyorlar. Ya da kız çocukları olunca üzülüyorlar.” Katılımcı (5).

“Araplar ve Türkler arasında kadına yönelik yaklaşım biraz farklıdır. Bizde bir kızın başka şehre gitmesi ailesinden bağımsız olması çok azdır. Buradaki kızlar başka şehirlere gidiyorlar. Yani değer konusunda da belirli farklar var.” Katılımcı (6).

Katılımcılar Türkiye’de kadına daha çok değer verildiğini, kadınların daha özgür olduğunu belirleterek kültürlerinin kadına yönelik yaklaşımında çok katı bir tutum sergilediklerini ifade etmiştir. Kadına yönelik yaklaşım her medeniyet havzasında farklılık göstermektedir. Sosyolojik tahayyül ile tarihsel olarak Türk kültüründe kadının yeri özel ve değerlidir. Kadın, birçok alanda görülmekle birlikte de yönetim işleyişinde fikirleri önemsenmektedir. Arap kültüründe kadının yeri İslam’a göre şekillenir diyen katılımcıların yanı sıra dini, nefislerine göre kullanan birçok ailenin var olduğunu ileri süren katılımcılar da bulunmaktadır. Bu noktada kadının yerini değersiz ve belirli alanlar çerçevesinde ele alarak Arap kültürü, İslam dininin belirli etmenlerini kültürün filtrelerinden geçirerek kabul etmektedir.

“Suriye de erkeklere daha çok değer veriyorlar. Suriye de boşanmak falan yok, çok azdır. Onların kocaları vurabilir, dövebilir. Biz de kadınlar çok çalışmıyorlar erkekler çalışıyorlar. Bir de Suriye de Türkiye de Müslüman bir ülkedir ama biz dini çok katı yaşıyoruz.” Katılımcı (7).

“Suriye’de kadın ile erkek eşit değildir bizim toplumumuz erkeklere daha çok değer verir. Hele savaştan sonra hiç bize değer kalmadı... yani kadını adamdan önce alıp öldürüyorlardı. Kadınların bedenlerinden dolayı savaş esnasında çok pis gözlü erkekler vardı. Ben uygun şartlarda olmadığım için göç ettim rahatça

nefes alamadığım için Türkiye'yi tercih ettim çünkü Türkiye hem Müslüman bir ülke hem de yaşayış olarak İslam'a uygun.” Katılımcı (8).

“Dinin kültürel öğeler içerisinde çok yakın ilişkisi olduğu alanlardan biri ahlaktır; onlar arasında sıkı bir bağ vardır. Çünkü insanların yeme-içmeleri, giyim kuşamları, ibadet ve dua şekilleri, olaylar karşısındaki tavır ve tepkileri üzerinde belirleyici olan en önemli etmen dindir. Helal ve haram olan şeyler din tarafından belirlendiği gibi, sosyal ve kültürel hayatla ilgili bazı davranışları onaylayıp, bazılarını onaylamayarak toplumun değer yargıları üzerinde belirleyici olmaktadır. Hatta evlenme ve boşanmanın şartlarını belirlemek suretiyle en küçük sosyal kurum olan aileye kadar kültürel hayatın her alanına nüfuz eder” (Kılıç, 2013). Bu ifadeden yola çıkarak Suriyeli kadınların Türkiye'ye göç etme süreçlerinde en nihai belirleyicinin ortak bir din anlayışı olduğu, buna bağlantılı olarak sosyal ve kültürel ağların ortaklığının uyum ve entegrasyonu kolaylaştırdığı açıktır. Bunun yanı sıra Suriyeli kadınların Türkiye'nin laik bir ülke olmasına rağmen Türkiye'yi Müslüman bir ülke olarak ifade etmeleri dikkat çekmektedir. Türk vatandaşlarının birçoğu İslam dinine mensup olsa bile çokkültürlülük ekseninde farklı dini değerleri benimseyen insanlar bulunmakta fakat buna rağmen Müslüman ülke tanımlamalarının oluşması biyolojik aygıtların etkili bir sembolik güç olduğunu açık hale getirmektedir.

7.Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma, kültürel norm ve değerlerin inşası olarak toplumsal yapıda hak ve özgürlük tanımlamalarını belirleyen buna bağlı olarak cinsiyetlere ayrıştırıcı bir şekilde görev ve sorumluluk atfeden toplumsal cinsiyet kalıpları çerçevesinde insanlık tarihi kadar eskiye dayanan göç hareketlerinin Suriyeli kadınların üzerinde sosyal, fiziksel ve ruhsal etkilerini açıklamaya çalışmıştır. Hem spesifik hem de kollektif olarak kendi içerisinde bir değişimi meydana getiren göç hareketleri, bir sürecin son bulmasıyla açığa çıkarken göçmen sonsuz bir tanımlamanın getirisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Her toplumun farklı medeniyet havzaları olduğu gibi farklı işleyişleri bünyesinde barındıran ulusal sistemleri vardır. Bu anlamıyla bir ulustan başka bir ulusa göç hareketlerinde bulunulduğunda bireylerin sadece coğrafyaları değil aynı zamanda kimlik ve aidiyetleri de dönüşmektedir. Bu bağlamda görüşmelerden elde edilen veriler kapsamında *Suriyeli kadınların etnik aidiyet bağlarına olan inançlarının zayıflamaya başladığı* anlaşılmaktadır. Bu durum aidiyetin, çift sadakat çerçevesinde geliştiğini ve kimliğin statik olmadığını göstermektedir. Bu noktada katılımcılar kendilerini tam anlamıyla Suriyeli olarak nitelendiremezken Türk olarak da ifade etmemektedir. Dinamik gücünü kaybeden fakat bir o kadar da bitmeyen bu korelasyon ilişkisi, *Tireli kimliklerin* açığa çıkmasına sebebiyet vermektedir. Tireli kimlikler, iki taraflı bir aidiyete ve sadakate vurgu yapan kimlik türüdür. Bu kimlikler, her iki coğrafyanın da öne sürdükleri norm ve değerleri benimseyen, iki coğrafyaya uyum sağlayabilen, birini diğerine tercih etmeden ön sahnede ön plana çıkartılan kimlik türüdür (Şen, 2004:1). Katılımcıların aidiyete ilişkin vermiş olduğu cevaplar çerçevesinde açığa çıkan iki temel belirleyici mevcuttur. İlk olarak *kan/soy meselesi* açığa çıkmaktadır. Katılımcıların tümü *“kanım Suriyelidir”* ifadesini kullanmıştır. Burada önemle üstünde durulması gerekli olan coğrafyaya yapılan atıftır. Kan ve soyu ön planda tutarak aidiyete atıfta bulunan Suriyeli kadınların sonraki ifadelerinde sosyalizasyon süreçlerini Türk kökenli bireyler çerçevesinde geçirdikleri için Türk gibi hissettikleri ifade edilmiştir. Fakat katılımcıların sözcüklerin ötesindeki iletişimleri göz önünde bulundurulduğunda ifadelerinin arkasında bir utanç ve korku sezilmektedir. Aidiyete ilişkin verdikleri cevapları coğrafyalarına sığınarak vermiş olsalar bile yaşamlarının en kritik zamanlarını Türk coğrafyasında tamamlıyor oluşlarının etkisiyle Türkiye'ye olan bağlarının daha güçlü olduğu açığa çıkmıştır. İkinci olarak ise *cinsiyete ilişkin atfedilen norm ve değerlerdir*. Cinsiyet, müdahale kabul etmeyen bir cins tür iken toplumsal cinsiyet müdahaleler ile inşa edilen bir toplumsal türdür. Katılımcılara kültürel benzerlikleri ve farklılıkları açığa çıkartmak gayesiyle toplumsal cinsiyet özelinde kadınlığın statüsünü açığa çıkartacak sorular sorulmuştur. Bu kapsamda katılımcılar, kültürel olarak kadının toplumdaki konumuna yapılan atıfların *dini sembollerin gücüne bağlı olarak ele alındığını*, kendi çıkarları

doğrultusunda değerlendirildiğini ifade etmiştir. Bu kapsamda tartışmaya açılması gereken en nihai husus, kültürlerin, belirli sembolik değerleri ele alırken *kültürel filtrelerden* geçirerek makbul kabul etmeleridir. Tarihsel süreçler içerisinde cinsiyetlere ilişkin kültürel norm ve değerler, ayrıştırıcı ve kutuplaştırıcı bir yol izleyerek toplumsal yapıda keskin bir sınır yaratmıştır. Bu ilke ve yöntem çerçevesine ait Suriyeli kadınlara yönelik yaklaşımların Türkiye’de farklı olduğunu öne sürerek bir kadın olarak Türkiye’de daha güvenli hissettiklerini dile getirmelerine rağmen göçmen ve Suriyeli oldukları için ırkçılığa ve ayrımcılığa maruz kaldıklarını ön plana çıkartarak gittikçe artan bir izolasyon açığa çıkmaktadır. Bu bağlamlar doğrultusunda özellikle 1950’lerden sonra göç hareketlerinin ve göçmenin konumunda meydana gelen değişim, modernite ekseninde etnik grupların açığa çıkmasına sebebiyet vererek ırkçılığın ve nefret söylemlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Modernite, bir ulus çatısı altında kültürel olarak farklı kökenleri, dilleri, dinleri ve aidiyetleri yok sayarak benzer olmayı öne sürerek entegrasyon sürecini zorunlu kılmaktadır. Bu temel çerçevede katılımcıların Türk ulus çatısı altında entegrasyonlarının basamaklı bir şekilde gerçekleştiği saptanarak uyum süreçlerini kolaylaştıran en temel belirleyicinin *ortak dini değerlere* sahiplik olduğu açığa çıkmaktadır. Katılımcıların bazıları Türkiye’yi Müslüman bir ülke olarak tanımlarken bazıları da İslam kültürünün etkisinin fazla oluşunun uyum sağlamalarını kolaylaştırdığını ifade etmiştir. Bu noktada göçmen olarak tercih edilen hedef ülkenin, zorunlu veya gönüllü olması önem arz etmeksizin tercih edilen coğrafyada ortak değerlerin, hedeflerin ve normların etkisinin bizatihi olduğu saptanmıştır.

Kaynakça

- Amasyalı, G. N. (2021). Patriyarkal kapitalizm kısılcacında göçmen kadın olmak: Şanlıurfa'daki Suriyeli kadınların deneyimleri (Yüksek lisans tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Alkan, E. (2019). *Habitus nedir? /Sosyoloji ders notu, sosyologer*, alındığı adres:
<https://www.sosyologer.com/bourdieunun-habitus-kavrami-nedir>.
- Akyiğit, H. (2017). Türkiye'de ulus devlet inşa sürecinde etnik kimliklerin dönüşümü (Doktora tezi). Sakarya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Alptekin, D. (2011). Toplumsal aidiyet ve gençlik: Üniversite gençliğinin aidiyeti üzerine sosyolojik bir araştırma (Doktora tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Biehl, K., & Danış, D. (2020). Toplumsal cinsiyet perspektifinden kadın araştırmaları, *Sabancı Üniversitesi, İstanbul: Su Gender Yayınları*.
- Balatongöz, N. (2019). Network toplumlar: Manuel Castells'te teorisi (Yüksek lisans tezi). Mardin Artuklu Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin.
- BMMYK. (2017). *Fact Sheet: Turkey. UNHRC Türkiye*,
- Bourdieu, P. (2017). Karşı ateşler: Neoliberal istilaya karşı direnişe hizmet edecek sözler, çev. Sertaç Canbolat, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Erişim adresi: <http://www.unhcr.org/tr/wpcontent/uploads/sites/14/2017/11/>
UNHCRTurkey fact sheet october 2017, erişim tarihi: 08.04.2020.
- Barın, H. (2015). Türkiye'deki Suriyeli kadınların toplumsal bağlamda yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 10-56.
- Bourdieu, P. (2010). Sermaye Biçimleri, akt. Kaplan, M., & Yardımcıoğlu, M. (2020). Alan, habitus ve sermaye kavramlarıyla Pierre Bourdieu. *Habitus Toplum Bilim Dergisi*, (1), 23-37.
- Castells, M. (2008). Kimliğin gücü. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. & Ince, M. (2006). Manuel Castells'le söyleşiler, çev. Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castler, S., & Miller, M. (2008). Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri, çev. İbrahim Akbulut, Bülent Uğur Bal, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çiçekli, B. (2009). *Göç terimleri sözlüğü, göç vakfı*, alındığı adres:
[https://www.goc.gov.tr/files/goc_terimleri\(1\).pdf](https://www.goc.gov.tr/files/goc_terimleri(1).pdf).
- Çelik, A. R. (2021). Günahlarımız için başkasını suçlamanın dayanılmaz hafifliği. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, 135-154.
- Demirtaş, Ç. A. (2003). Sosyal kimlik kuramı temel kavram ve varsayımlar, Ankara Üniversitesi 1(1). İnternette İndirilme Tarihi: 19 Haziran 2011
dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/23/665/8472.pdf
- Demirbaş, B. & Akyiğit, H. (2018). Suriyeli mülteci kadınların entegrasyon sürecinde sosyal ağların olumlu ve olumsuz Etkileri. *Muhakeme Dergisi*, 1(2), 123-133.

- Dedeoğlu, S. & Ekiz, G., Ç. (2020). Göç teorileri, göçmen emeği ve entegrasyon: Kadınların yeri. Danış, D., & Biehl, K., (Ed.), içinde, Toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye'de göç araştırmaları, *İstanbul: Su Gender Yayınları*.
- Doğan, S. (2021). Suriyeli kadınların habitusları üzerinden sosyal etkileşim ve uyum Gaziantep örneği üzerinden (Yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Doğangün, G., & Keysan A. S (2022). Göçün Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyet pratikleri üzerindeki etkisi: İmkanlar ve zorluklar. *SBF Dergisi*, 77(1), 125-150.
- Ersoy, E. (2009). Cinsiyet kültürü içerisinde kadın ve erkek kimliği: Malatya örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(19), 209-230.
- Erdoğan, M. M. (2014). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum araştırması. *Ankara: HUGO Yayınları*.
- Fien, F. (2005). *Almanya'daki Türkler - entegrasyon veya gettolaşma*. Erişim adresi: <http://www.konrad.org.tr>.
- Galtung, J. (1969). Violence, peace, and peace research. International Peace Research Institute, akt. Güngörsen, R. & Şahin, G. (2023). Yapısal şiddet bağlamında başarısız devletler ve terörizm ilişkisi: Yemen ve Suriye örnekleri. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 25 (1), 3-29.
- Güven, S. (2015). Postmodern kimliklerin kurulumu. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 9(1), 266-286.
- Goffman, E. (2020). Reklamlarda toplumsal cinsiyet algısı, çev. Devrim Kılıçer, Fahri Öz, *Ankara: Heretik Yayınevi*.
- Indra, D. M. (1999). Engendering forced migration: Theory and practice (Vol. 5), berghahn books. Danış, D., & Biehl, K., (Ed.), içinde, Toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye'de göç araştırmaları, *İstanbul: Su Gender Yayınları*.
- Jenkins, R. (2016). Sosyal Kimlik. *İstanbul: Everest Yayınları*.
- Kılıç, R. (2013). Din ve kültür ilişkisi üzerine felsefi ve teolojik bir değerlendirme. Fatsa, M. (Ed.), içinde, *Geçmişten Günümüze Giresun'da Dinî ve Kültürel Hayat Sempozyumu I. Giresun: Giresun İl Özel İdaresi Kültür Serisi-2*.
- Karasu, M. A. (2016). Şanlıurfa'da yaşayan Suriyeli sığınmacıların kentle uyum sorunları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21 (3), 995- 1014.
- Köroğlu, M, A., & Dural, F. N. (2020). Türkiye'ye göç etmiş Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyete ilişkin deneyimleri ve sosyal hizmet. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 20 (1), 1-34.
- Karakurt, Z., & Gülerce, H. (2022). "Suriyeli sığınmacı kadınların yaşadığı toplumsal cinsiyete dayalı sorunlar ve belirsizlik." *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (53), 143-155.
- Keskin, İ. R., (2018). Ötekilik bağlamında Suriyeli kadınlar: Yerel ve ulusal basında Suriyeli kadın temsillerinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Nar, M. Ş. (2019). Kültürel kimlik sorunsalı: Göreceli mi? Evrenselcilik mi? Yoksa uzlaşa mı? *Antropoloji Dergisi*, 37, 72-80.
- Navari, C. (1981). The origins of the Nation-state, the Nation-state: The formation of modern politics. Leonard Tivey. Robertson, M., (Ed). *Oxford*.

- Öztürk Terzi, A. (2023). Göç edenlerin tanımlanma sorunsalını göç idaresi başkanlığının "misafirimsin" adlı kamu spotu üzerinden okumak. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1 (57), 38-54.
- Say, Ö. (2017). Çokkültürlülük kavramı ve anlamın çokluğu, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (7).
- Sarı Ertem, H., & Düzgün, A. N. (2021). Uluslararası ilişkiler disiplininde ontolojik güvenlik teorisi: kavram ve literatür odaklı inceleme. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 17(37), 39-83.
- Saygın, S., & Hasta, D. (2018). Göç, kültürleşme ve uyum, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 10(3), 312-333.
- Sümer, G. (2019). Türkiye'de lisansüstü eğitime devam eden Suriyeli kadınların sosyal uyumuna toplumsal cinsiyet ve sosyal sermaye merkezli bir bakış (Yüksek lisans tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şen, H. (2004). Çoklu sadakat ekseninde Türk göçmenleri. *Sosyoloji Dergisi*, (12), 0-0.
- Tekindal, M., & Uğuz Arsu, Ş. (2020). Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir derleme. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 20 (1), 153- 182.
- Tanrıverdi, H. (2018). Din-kültür ilişkisi üzerine bir değerlendirme. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 8(3), 595-601.
- Topak, E. & Çamur, G. (2022). Göçün kadına etkileri ve sosyal hizmet, *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 75-88.
- Tekbaş, M. F. (2022). Esnaflaşmanın Hatay'da geçici koruma altındaki Suriyelilerin uyum süreçlerine etkisi (Yüksek lisans tezi). Başkent Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Vatandaş, C., (2011). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı, *Sosyoloji Konferansları*, (35), 29-56.
- Varol, S. F. (2014) Medyada yer alan temsillerin kimliklenme sürecindeki rolü. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 26 301-313.

Makale Bilgi Formu

Yazar Onayı: Makale tek yazarlıdır. Yazar, makalenin son halini okuyup onaylamıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Telif Beyanı: Yazar dergide yayınlanan çalışmasının telif hakkına sahiptir. Bu çalışma CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunmaktadır.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.

Yeni Bir Hayat Kurmak Kadınlar Anlatıyor: Babalık, Evlilik ve Boşanma

Building a New Life Woman Tells: Fatherhood, Marriage and Divorce

Edanur Sağlam

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Samsun, Türkiye,
edanursaglam488@gmail.com

Geliş Tarihi/Received: 02.01.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 08.04.2024
Yayımlanma Tarihi / Available Online:
28.06.2024

Kitap Bilgileri/Book Information

Yazar/Author: M. Esra Yıldırım

Yayınevi/Publisher: İletişim Yayınları

Basım Yılı/ Year of Publication:2017

Sayfa Sayısı/Number of Pages: 160

1. Giriş

“Yeni Bir Hayat Kurmak Kadınlar Anlatıyor: Babalık, Evlilik ve Boşanma”, Mürüvet Esra Yıldırım’ın yüksek lisans döneminde hazırladığı tezinin kitaplaştırılmış halidir. Yazar Beşiktaş Anadolu lisesinden mezun olduktan sonra 2012 yılında Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümünden mezun olmuş ve aynı üniversitede Eleştiri ve Kültür İncelemeleri alanında yüksek lisansını yapmıştır (Yıldırım, 2017). 2022 yılında da Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü Modern Türkiye Tarihinde doktorasını tamamlayan yazar, 2019 yılında Türk Sosyal Bilimler Derneği tarafından iki yılda bir verilen Genç Sosyal Bilimci ödülüne, 2023 yılında ise mezun olduğu enstitü tarafından Yeliz Dönmez Tez Ödülüne layık görülmüştür. Bu süre zarfında yazar farklı gönüllülük projelerinde yer almış olup National Geographic’in Türkiye’deki lisanslı yayınevi adına çocuk kitapları yazmıştır. Prof. James Birren tarafından geliştirilmiş olan Guided Autobiography (GAB) isimli otobiyografi yazma tekniğiyle tanışan yazar Türkiye’den Birren Center’dan bu eğitimi alan ilk kişi olmuş ve bu tekniği Rehberli Otobiyografi (ROB) ismiyle ülkemize kazandırmaya çalışmıştır. Kullandığı teknikle beraber “On İkinci Ev” adlı sahne gösterimine içerik danışmanlığı yapmış ve bu gösterim 2022 yılında Tiyatro Eleştirmenleri Birliği Jüri Özel Ödülüne, 2023 yılında ise Üstün Akmen Seçici Kurul Özel ödülüne layık görülmüştür. Aynı zamanda yazarın kaleme aldığı Selmin Zeki Hanım: Hasta Adanın Kızı adlı tiyatro oyunu bulunmaktadır (www.modasahnesi.com, 2023).

Yazarın kaleme aldığı kitabın ilk basımı 2017 yılında İstanbul’da İletişim Yayınları tarafından gerçekleşmiştir. Toplamda 160 sayfadan oluşan kitap, araştırma-inceleme özelliğini taşımaktadır. İçerik olarak ise giriş ve sonuç yerine kısımlarıyla birlikte dokuz bölüme ayrılmıştır. Yazar, kendisinin de boşanma deneyimi yaşamış bir kadının çocuğu olarak kadınların bu deneyimi nasıl algıladıklarını ve yorumladıklarını, yaşam akışlarının içerisinde nasıl konumlandıklarını göstermeyi amaçlamıştır. Buna bağlı olarak yazar kitap içerisinde 2014-2015 yılları arasında Türkiye’nin Karadeniz, Ege, Marmara ve İç Anadolu bölgelerinden yedi farklı ilde yaşayan yirmi sekiz kadınla yaptığı görüşmelerin değerlendirmesini sunmuştur. Kitap yedi farklı temadan oluşmaktadır. İlk temada kadınların babalarıyla veya babalıkla olan ilişkilerinin evlilik yaşamları içerisindeki ve kendilerini bir kadın olarak nasıl algıladıklarının üzerindeki etkisi aktarılırken ikinci temada evliliğin gerçekleşmesinde rol alan içsel sebepler, evlilik kararlarının alınış biçimlerine odaklanılmıştır. Üçüncü temada ise evlilik

içerisinde “yuvayı dışı kuş yapar” atasözündeki “dışı kuş” olmanın kadınların yaşamındaki etkileri görülmektedir. Ev içerisindeki kadınlık ve erkeklik deneyimlerini nasıl dönüştürdüğünü aktaran dördüncü temadan sonra aile içi şiddet yaşantılarının anlatıldığı beşinci tema gelmektedir. Altıncı ve yedinci temalarda ise kadınların boşanmaya nasıl karar verdikleri, kararlarının başkaları tarafından nasıl karşılandığı ve genel itibarıyla boşanma eylemini nasıl yorumladıklarına değinilmiştir.

Kitabın giriş bölümünde “Patriyarkanın Resmi Konuğu: Yuva” ve “Yuvayı Yıkan Dışı Kuş Olmak” başlıkları altında öncelik olarak aile içerisinde babanın hâkimiyeti durumundan bahsedilmiştir. Aynı zamanda kadının toplumsal kalıp ve yargılardan oluşan bir sistem aracılığıyla erkekler tarafından sömürülmesi konusu üzerinde durulmuştur. İlerleyen kısımlarda ise boşanma eyleminin kadınlar üzerindeki etkilerini anlamak için ev içerisindeki iş bölümüne bakılması gerektiği tartışılmıştır.

İlk bölüm “Babalığın Dokunulmazlığı” ana başlığı altında “Baba Sevgisi” ve “Kanayan Beden” adlı iki alt başlıktan oluşmaktadır. Bölüm içerisinde toplum tarafından babalığın kavramsallaştırılması sonucunda erkeğin yaşam kaynağı olarak konumlandırılması, kadının ise sadece doğum yapan bir varlığa dönüştürülmesi konusu ele alınmıştır. Babanın, Tanrı’nın dünyadaki otorite simgesi olarak görülüp dokunulmaz olarak algılanması ve toplum içindeki bu algının kadınların evlilik kararı alma ve evlilik süreçlerindeki etkileri öne çıkarılmaktadır. Genel olarak kadınlarla yapılan görüşmelerden alıntı yapılan bu bölümde görüşmeler doğrultusunda kadınların çocukluklarından itibaren yaşamlarında babalarının karar mekanizması olarak rol aldığı, annelerin ise daha silik kaldığı aktarılmıştır. “Baba sevgisi” başlığı altında ise kadınların çocukluklarında baba sevgisi görmediği takdirde bu sevgiyi başka bir otorite figüründen yani başka bir eril kaynaktan sağlamaya çalıştıkları, yaşadıkları cinsellik deneyimlerinde bile aslında sevişmek yerine sadece bir eril kişi tarafından sevmek istedikleri aktarılmıştır. Kadınların kız çocuğu olarak erkek çocuklarına göre geri planda bırakıldıkları geçmiş yaşantılarından dolayı karşılıklarına çıkacağı erkeklerin baba sevgisini doldurması gerektiğinden söz edilmiştir. Kadınlar anne sevgisini “somut başarılar elde etmek için destekleyici bir faktör” olarak tanımlarken baba sevgisini bir birey olunabilmesi için onay alınması gereken varlık olarak tarif etmişlerdir. Yani anne sevgisi; okul, iş vb. yerlerde başarı elde etmek için gerekli bir itici güç, baba sevgisi ise kadının kendi hayatında söz sahibi ve ayrı bir “ben” olabilmesi için izin alması gereken bir kurum olarak değerlendirilmiştir. Son olarak da “kanayan beden” başlığı altında kız çocuklarının menstrüasyon dönemlerini gizlemesi gerektiği öğretisi doğrultusunda kendi bedenlerinden nasıl soğuduklarından bahsedilmiştir. Bu dönemin “hasta” ve “kirli” olarak adlandırılması nedeniyle utanç verici bir durum olarak algılanmasına neden olduğu, kadınların biyolojik özelliği olmasına rağmen regl olmaları neticesinde nasıl ikincil konuma düştüğü anlatılmıştır. Aynı zamanda kadınların çocukluk dönemlerinde toplumda eşit konumda olabilmeleri için giyimlerinde ve davranışlarında erkek figürlerine benzemeye çalıştığı, kadın figürlerini yok saydıkları örneklerle aktarılmıştır.

İkinci bölüm “Yuvaya Giriş” ana başlığı altında “Zoraki Evlilik”, “Bir Kaçış Planı Olarak Evlilik ve İhtiyaçtan Evlilik” ve “Aşk Evliliği” olmak üzere üç alt başlıktan oluşmaktadır. Bu ve diğer bölümlerde belirtilen görüşmelerden alıntılar doğrultusunda evlilik kavramı üzerinde durulmuştur. Bölüm içerisinde evliliğin çeşitleri olduğu, aşk evliliğinin toplumun modern kesimiyle, anlaşmalı evliliklerin ise toplumun geleneksel kesimiyle bağdaştırılmasının yanlış olduğu ve aşkın insani bir özellik olduğundan bahsedilmiştir. Yapılan görüşmelerin çoğunluğunda evlilik kararının kadının kendisinden çok ailesine ait olduğunu belirleyen yazar anlatılardaki evlilik kararı verme süreçlerine odaklanarak kadınların yaşamlarındaki farklı güç mekanizmalarını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. “Zoraki Evlilik” başlığı kapsamında kadınların çoğunun çocuk yaşta evlendirildiği ve evlenme kararlarının ailesi, çoğunluk olarak da babaları tarafından verildiği, kadınların ise bu duruma ses çıkaramadığı belirtilmiştir. Bu durumun ise toplumsal ve kültürel bağlamda kabul edilmesi neticesinde kanunen çözümünün yetersiz kalacağı fikri öne sürülmüştür. Kadınların bir eve girmek yerine bir evden gönderildiği belirtilen “Bir Kaçış Planı Olarak Evlilik ve İhtiyaçtan Evlilik” başlığı altında da kadınların

genel anlamda yaşadıkları aile evindeki baskıdan kurtulmak ve daha özgür bir yaşama geçiş yapmak istedikleri ileri sürülmüştür. Bu noktada kadınların toplumsal düzene kafa tutamadıkları için (ayrı eve çıkmak vb.) evlenme düşüncesi içerisinde olduğu anlatılarla ortaya koyulmuştur. Bölüm içerisinde toplumun geleneksel sınırlarına karşı olan ve flört edebilme özgürlüğüne sahip kadınların bile bu sınırlardan uzak kalamadığı, kamusal patriyarkaya karşı kendilerini korumak için evlenmek durumunda kaldıkları görülmektedir. “Aşk evliliği” başlığı altında ise kadınların zoraki evliliklerdeki kadar olmasa da aşk evliliklerinde de eşleri tarafından bastırıldığı anlatılmıştır. Bu noktada kadınların evliliklerinde kendilerini eşleri tarafından “tercih edilen kişi” olarak düşündüğü, erkeklerin de bu durumu kullanarak kadınları yönlendirebilecekleri aşk nesnelere olarak gördüğü tartışılmıştır.

“Dişi Kuş Ahlakı” adlı üçüncü bölümde ise “dişi kuş” imgesiyle birlikte kadın içine hapsedilmiş bir toplumsal bir önlem olarak açıklanmaktadır. “Yuvayı yapan dişi kuştur” atasözüyle ilişkili olarak dişi kuş ahlakı toplum tarafından enerjisi hiç bitmeyen, eşi ve çocukları için elinden gelen her şeyi yapan ve sevginin kaynağı olan bir kadın imgesi oluşturulduğu öne sürülmektedir. Anlatılarla birlikte ise tam tersine kurallara tabi ve dişi kuş ahlakının getirdiği görevlere bağlı olan bir kadın profili önümüze çıkmaktadır. Yazar bölüm içerisinde kadınların, yuvalarında kadın olmanın getirdikleriyle birlikte duygu kurallarına ve dişi kuş ahlakının normlarına sıkı sıkıya uyması gereken taraf olarak düşünüldüğünü, toplum içerisinde yaygın olarak görülen ev kadını ve anne imgesiyle dişi kuş ahlakının bağdaştırıldığını ileri sürmüştür. Anlatılardan da iyi bir anne ve ev hanımı rolüyle dişi kuş ahlakına bağlı olmanın kadınların en hassas noktası olduğu çıkarımı yapılmaktadır. Eşlerini kontrol isteyen erkeklerin ise kadınların annelikleri, mutfaktaki becerileri ve benzeri rollerine yönelik küçümseyici davranışlarda bulunduğu böylece kadınların kendini yetersiz hissetmelerine neden olduğu belirtilmiştir. Toplum tarafından evlilik içerisinde kadınlara tanımlanan görevin eşlerini ve ailesini memnun etmek olarak belirirken bu noktada kadınlardan dişil yaşama sanatını öğrenmesi de istenilmektedir. İyi bir anne veya ev kadını olma anlamını taşıyan dişil yaşama sanatı gereğince bir kadının kendisine yönelik beklentilerinden daha çok ailesinin ve toplumun beklentileri önemlidir. Bu bağlamda kadın içsel bir çatışma yaşamasına rağmen her şartta yuvasını toparlamak ve olduğu gibi tutmak zorundadır.

“Soldaki Sıfır: İşsiz Aile Reisi” adlı dördüncü bölümde yazar tarafından erkek ve kadın yan yana duran iki sıfır olarak tanımlanmış ve bu iki sıfır arasında çalışan konumunda olmayı temsil eden bir rakam yerleştirilmiştir. Soldaki sıfırın öncül olarak erkeği temsil ettiği ve sağdaki sıfır olan kadına değer kattığı belirtilerek erkeğin çalışmaması ve işsiz bir aile reisi olması durumunda dezavantajlı bir pozisyona düştüğü tartışılmıştır. Bölüm içerisinde toplumsal açıdan kadınlığın atfedilen, erkekliğin ise kazanılan bir durum olduğu düşüncesi ele alınmıştır. Erkekliği kazanma durumunun ise özellikle iş yerinde erkekliğin ispat edilerek gerçekleştiği, çalışmak istemeyen bir erkeğin toplumsal cinsiyet bağlamında da beceriksiz olarak algılandığı konusu üzerinde durulmuştur. Bu durumun aynı zamanda erkekler açısından demaskülinizasyon sürecinin oluşmasına neden olduğu tartışılmıştır. Evlilik içerisinde erkeğin çalışmaması sonucunda kadının iş hayatına yöneldiği buna rağmen kadının toplum tarafından olumsuz yargılara maruz kaldığı belirtilmiştir. Yazar bir anlatıda ev içinde hamur işi ürün hazırlayıp satarak para kazanan bir kadının evine gelen giden kişi sayısının fazla olması nedeniyle fuhuş yapıyor damgası yediğini belirterek çalışmanın toplum içerisinde “namuslu bir kadın” algısına uymadığı düşüncesini eleştirmiştir. Bu noktada erkeğin çalışmamasıyla birlikte ev hanımlığı rolünü geride bırakıp iş hayatına atılan kadınların rollerinde değişimler olduğu ve bazı kadınların “pederane kadınlık” performansı sergilediği aktarılmıştır. Kadınların kendi kazançlarıyla birlikte öz saygılarının yeni bir dayanağa yaslandığı belirtilmiş, ekonomik sermayenin sadece erkek tarafından sağlanması durumunda tanımlı rollere tabi kalmacağı konusu eleştirel ve yorumlayıcı bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

“Her Ailede Olur mu?” adlı beşinci bölüm “Kabul Gören Şiddet” ve “Mutlu Eş Rolü” adlı iki alt bölümden oluşmaktadır. Bu bölümde genel anlamda aile içi şiddet olayının toplum tarafından nasıl normalleştirildiği ve kadınların şiddet görmesi noktasında toplumca yaygınlaşmış gerekçelerin neler olduğu tartışılmıştır. Özellikle Türk aile yapısının bozulmaması adına kadına yönelik şiddetin göz ardı edilmesi ve aile içi şiddete karşı tolerans geliştirilmesi, hala “ kocadır, döver de sever de” anlayışının mevcut olması konuları eleştirilmiştir. Bu bağlamda aile içerisinde kadına yönelik şiddetin meşrulaştırılmasına yönelik devletin yaptırımlarının yetersiz kaldığı fikri öne sürülmüştür. Anlatılardan yola çıkılarak bazı durumlarda kolluk ekiplerine başvuran kadınların güvencesinin görevlilerin insaniyetine bağlı olduğu belirtilmiştir. Erkek eşlerin kendince haklı sebeplerle (namus algısı, güç hiyerarşisi gibi) eşlerine şiddet uygulaması durumlarında bile kadınların bunu saklayarak nasıl mutlu eş rolü oynadığı da anlatılarla birlikte örneklendirilmiştir.

“Yuvarın Arka Kapısı” adlı altıncı bölüm “Babayla Yüzleşme ve Bir Başarı Öyküsü Olarak Boşanma” ve “Eşi Boşanmaya İkna Etmek ve Çocukların Desteğini Almak” adlı iki alt başlıktan oluşmaktadır. Bu bölümde ise genel anlamda kadınların eşlerinden boşanmak için verdiği çaba ve boşanma deneyiminin nasıl anlamlandırıldığı ortaya koyulmuştur. İlerleyen kısımlarda birçok evliliğin gerçekleşmesindeki karar mekanizmasının baba olması nedeniyle kadınların, boşanma deneyimini babaya ve topluma karşı bir zafer öyküsü olarak tanımladığı görülmektedir. Kadınların isteğiyle birlikte boşanmasının olumsuz karşılandığı toplumlarda, aile ve çevre tarafından kadınlara yönelik boşandığını söylememesi gerektiği konusunda baskıların olmasına rağmen bazı kadınlar boşanma eylemini özgeçmişlerine yazılacak kadar büyük bir başarı olarak değerlendirmiştir. Buna rağmen hukuki merciler tarafından bile boşanmak isteyen kadınların genç yaşta “dul” damgası yememesi veya aile yapısını bozmaması için engellenmesi eleştirilmiştir. Boşanma eylemini gerçekleştirmek isteyen kadınların, eşlerini boşanmaya ikna etmek için onların isteği doğrultusunda hareket etmesi ve evliliklerinde şiddet görmesine rağmen mutluymuş gibi rol yaparak boşandıktan sonra bile güvenliğini sağlamak için topluma karşı bu rolü sürdürmesi konusu ele alınmıştır. Son olarak ise çocukların boşanma kararı alma ve uygulama sürecindeki etkileri değerlendirilerek boşanmanın çocuk gelişimini kötü etkiler düşüncesi anlatılar ve çalışmalar kapsamında tartışılmıştır.

“Başka Bir Yol” adlı yedinci ve son bölümde ise genel anlamda kadınların boşanma deneyimlerinden sonraki yaşamı ve boşanmanın etkileri üzerinde durulmuştur. Anlatılara bakıldığı zaman kadınların çoğunluğu boşanma eylemini bir kaçış ve kurtuluş olarak değerlendirmiştir. Ancak bu durum tek bir kişiden kurtuluş olarak algılanırken toplumsal baskılara kucak açış olarak ele alınmıştır. Erkeğin egemen olduğu evden ayrılan kadının ataerkil toplumun yargılarına maruz kalmasıyla birlikte boşandıktan sonra bile kendilerine toplumca “namus bekçisi” hakkı verildiği için eski eşleri tarafından kadınların üzerinde hala baskı kurulmaya devam edildiği görülmüştür. Buna rağmen anlatılarda kadınlar bilhassa aile ve toplum yargılarına kafa tutarak özellikle de finansal özgürlüklerini kazanmasıyla birlikte boşanma deneyimlerini özgüvenlerini artıran bir durum olarak aktarmaktadırlar. Toplum içerisinde boşanan kadınlara yönelik “cinsellik abidesi” gibi cinsiyetçi tutum ve önyargılar oluşsa da kadınların bu yargıları yıkıp kendi ayakları üzerinde duran konumda olmaları boşanma cesareti gösteremeyen başka kadınlar tarafından takdir edilesi bulunmuştur. Anlatılar doğrultusunda kadınların boşanma deneyimiyle birlikte yeni bir hayat inşa etme çabaları değerlendirilmiştir. Sonuç olarak; gerçek yaşam deneyimlerinin paylaşıldığı kitapta kadınların boşanmanın beraberinde getirdiği sorunlarla aslında yeni tanışmadığı, evlilik içerisinde bu durumlara antrenmanlı hale geldikleri çıkarımı yapılmış ve genel anlamda boşanma deneyiminin tüm zorluklara rağmen kadınlar tarafından nasıl anlamlandırıldığına dair farkındalık geliştirmenin önemine değinilmiştir.

2.Değerlendirme

Kitap, yazılış amacı doğrultusunda paylaştığı deneyimlerle birlikte kadınların boşanma deneyimlerini nasıl algıladıklarını gözler önüne sermektedir. Bu noktada yazarın sunduğu teorik bilgileri gerçek hayat deneyimleri ve anlatılarla örneklendirmesi kitabın kapsamını destekleyici bir unsur olmuştur. Yazarın sade, anlaşılır dili ve kullandığı kaynaklardan elde ettiği bilgileri yorumlayarak açıklaması kitabın akıcı bir şekilde okunmasına katkıda bulunmaktadır. İçerik başlıklarına uygun olarak değerlendirilen konularla birlikte yazar gerçekleştirilen evlilik ve boşanma deneyimlerinde “kadın olmak” gerekçesiyle ailesel ve toplumsal baskının ne kadar fazla olduğunu anlamamızı sağlamaktadır. Başlığıyla da uyumlu olarak yeni bir hayat kurmaya çalışan kadınların her türlü zor koşullara rağmen gösterdiği çabayı ortaya seren kitap, kadın olmanın gurur vericiliğini kadınların kendi ifadelerinden yola çıkarak görmemize yardımcı olmaktadır. Kitap aynı zamanda toplumsal cinsiyet bağlamında evlilik içerisinde kadınlara yüklenen rollerin ve “dişi kuş” mottosunun boşandıktan sonra bile devam ettiğini bu noktada toplumsal yargıların değiştirilmesinin ne kadar zor olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda kitap, feminist epistemolojiye yer vermekle birlikte kadının güçlendirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi konusu üzerine çalışan her meslek disiplinine, toplumca kadına yüklenen rollerle birlikte oluşan problemlerin kaynaklarının görülmesi noktasında katkı sağlayacak ve bu problemler üzerinde araştırma zemini oluşturacak niteliktedir. Kitap, sosyal hizmet mesleği bağlamında ele alındığında ise sosyal hizmetin amaçlarından olan toplumun hak, adalet ve eşitlik noktasında geliştirilmesi ve kadın-erkek eşitliğinin sağlanması kapsamında; aile içerisinde başlanılarak toplumdaki cinsiyetçi tutum ve davranışlarının değiştirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Aynı zamanda kadının yararına yönelik hazırlanan mevzuatta eksiklikler olduğu, dolayısıyla kadının güçlendirilmesi ve kadın-erkek eşitliğinin sağlanması için sosyal politikaların geliştirilmesi gerektiğinin önemini vurgulamaktadır. Temel olarak kitap, kadınların güçlenmesi noktasında sadece kadının değil, toplumda kadına yönelik cinsiyetçi algının değiştirilmesi gerektiğinin altını çizerek birey, aile ve toplumla çalışan her meslek elemanına çok iş düştüğünü göstermektedir. Kitap, mesleki anlamda katkılarıyla sınırlı olmamakla birlikte gündelik yaşamımızda kadına yönelik algıyı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gerçek yaşam öykülerinden görmek isteyen her bireye farkındalık kazandıracaktır.

Kaynakça

Mürüvet Esra Yıldırım (2023). Kasım 23, 2023 tarihinde <https://www.modasahnesi.com/muruvet/> adresinden alındı.

Yıldırım, M.E. (2017). *Yeni bir hayat kurmak kadınlar anlatıyor: babalık, evlilik ve boşanma*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Makale Bilgi Formu

Yazarın Katkıları: Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Telif Beyanı: Yazar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunmaktadır.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.

Yoksulluk Kıskaçında Kadın

Women in the Grip of Poverty

Aylin Öztekin

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Kadın ve Aile Araştırmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Samsun, Türkiye, aylintutunculer@gmail.com

Geliş Tarihi/Received: 26.01.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 15.05.2024
Yayınlanma Tarihi/ Available Online: 28.06.2024

Kitap Bilgileri/Book Information

Yazar/Author: Fatma Zehra Fidan

Yayınevi/Publisher: Opsiyon Yayınevi

Basım Yılı/ Year of Publication: 2016

Sayfa Sayısı/Number of Pages: 176

Yoksulluk Kıskaçında Kadın kitabı, yazarın 2007-2008 yılında yapmış olduğu çalışmalar sonucunda 2016 yılının mart ayında Opsiyon Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. 176 sayfalık kitabın editörlüğünü Hatice Eğilmez Kaya yapmış olup kitap İstanbul'da basılmıştır. Eserin ISBN numarası 978-605-9937-39-9'dur. Kitabın boyutları hakkında iç kapakta herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Kitap internet üzerinden 14 liraya temin edilmiştir. Kitabın yazarı olan Fatma Zehra Fidan, 1965 Anamur doğumlu olup ilk ve orta öğrenimini Anamur'da tamamlamıştır. Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümünü bitirmesinin ardından "Latife Tekin'in Yapıtları Üzerine Feminist Bir Okuma: Yoksulluk, Toplumsal Dışlanma ve Dil" adlı eseriyle Muğla Üniversitesi'nde yüksek lisans tezini tamamlamıştır. "Kadının Modernlikle Karşılaşması: Dindarlığın Modern Kentsel Yaşamdaki Dönüşümleri" adlı eseriyle Dokuz Eylül Üniversitesi'nde Din Sosyolojisi bilim dalında doktora eğitimini tamamlamıştır. Bunun dışında Fidan, *Beni Affeder Misin Sevgili*, *Fatima*, *Aşk Var Mıydı Sahi*, *Hayallerim*, *Babam ve Ben* adlı romanlar ve *Yetim* adlı hikayeyi yazmıştır. Yazarın Opsiyon Yayınevi tarafından basılmış diğer eserleri *Modernlik ve Dindarlık Arasında Kadın*, *Kadın Bedeni ve İstismarı*'dır.

Fidan, çalışmasının önsözünde kitabın yazılış amacı ile ilgili olarak sosyal bilimler açısından ülkemizdeki kadın çalışmalarına katkıda bulunmak istediğini, bu amaç doğrultusunda eserini iki yılda oluşturduğunu, kadınların yaşam serüvenlerinde kitabın ufak da olsa kadınlara güç vermesini arzu ettiğini eklemiştir. Bu amaç doğrultusunda odak grup görüşmesi yöntemi ile farklı kadın gruplarıyla görüşmeler yapıldığını ve elde edilen verilerin çalışmada kullanıldığını ifade etmiştir. Yazar önsözde yer alan araştırma sürecine dair açıklamalarında kadın örneklem gruplarının özelliklerine ve kriterlerine yönelik detaylara yer vermezken ev kadınları grubu haricinde diğer kadın gruplarının üyeleriyle grup çalışmalarından önce bireysel görüşme yapıldığını belirtmiştir. Ancak yazar bireysel ön görüşmenin hangi amaçla yapıldığını ve neden ev hanımlarının bireysel ön görüşmeye dahil edilmediğini açıklamamıştır. Ayrıca iki kadın grup ile eylem yönelimli çalışma yapıldığını ve ardından aynı iki grup ile kamera kaydı eşliğinde odak görüşmesi yapıldığını ifade etmiştir. Burada yazar yöntemini açıklarken hangi kriterlere göre grupları oluşturduğunu ifade etmemiş olup odak grup görüşmesinin ne kadar bir süreci kapsadığına da yer vermemiştir. Yazar iki gruba yapmış olduğu eylem yönelimli çalışmasının üç ve altı hafta süren okuma programları olduğunu açıklamış, bu programların bitiminin ardından kadın gruplarıyla odak görüşmesi yaptığını ifade etmiştir. Fidan, okuma sürecinde eğitim seviyesi yüksek ve çalışan kadın grubuyla 6 hafta, eğitim seviyesi yüksek olmayan ve farklı eğitim

seviyelerini içeren ikinci grupla 3 hafta süren güçlendirme çalışması yaptığını açıklamıştır. Programın neden 3 ve 6 haftalık bir süreyi kapsadığını, hangi gruplarla hangi sürelerde okuma yaptığını ise belirtmemiştir. Kitabın önsözünde yer alan bu bilgiler yazarın yürütmüş olduğu çalışmanın yöntemine dair genel bilgileri içermekte olup ilerleyen kısımlarda çalışmanın yöntemine dair daha detaylı bir bilgi verileceğine dair beklenti oluşturmaktadır. Kitabın “Kadınların Yoksulluk Deneyimi ve Güçlenme” başlıklı 4. Bölümünde yer alan giriş kısmında yürütmüş olduğu çalışmanın yöntemine dair yeniden bir açıklama getirirken yöntemin detayına ise yine yer verilmemiştir. 4. Bölümde yöntemine dair yapılan açıklamada; okuma yoluyla güçlendirme programı yapılan iki kadın grubuna yönelik yoksulluk deneyimi ile ilgili sorular sorulduğu, okuma grubu yapılmayan grupla, yoksulluğu anlama, yoksullukla mücadele ve yoksulluk halindeki kadının güçlenmesi konularını konuşurken toplamda üç farklı kadın grubuyla bu konuları tartıştıklarını ifade etmiştir. Ancak kitabın önsözünde okuma yapılmayan kadın grubuna değinilmemişken 4. Bölümde bu gruptan bahsedilmesi kafa karışıklığına neden olmaktadır. Buna ek olarak üç farklı kadın grubu olduğuna değinilirken önsöz kısmında yapılan açıklamada çalışmanın iki farklı kadın grubunu kapsadığından bahsedilmektedir. Fidan devamında ise ev kadınları, eğitim durumu yüksek kadınlar, medeni hali evli olan kadınlar ve işçi kadınlar olarak beş kadın grubu ile görüşme yaptığını ifade etmektedir. Grup üyelerinin özelliklerini belirtirken toplam 5 farklı grupla görüşme yapıldığına dair açıklamada bulunulması çalışmanın 5 ayrı grupla yürütüldüğü izlenimini edindirmektedir. Bu durum okuyucuda yazarın yöntemine dair kafa karışıklığı oluşturmaktadır.

Yazarın kitap boyunca kullanmış olduğu dil yalın ve anlaşılır olup yer yer akademik bir çalışmadan ziyade kişisel yargılar doğrultusunda çalışmanın yürütüldüğü düşüncesi edinilmektedir. Fidan’ın “Böyle bir çalışmanın kadınları bilinçlendirme yolunda güzel ve anlamlı bir faaliyet olacağına baştan inanmış olmamız, çalışmanın getirdiği zorlukları aşmamızda önemli bir direnç oluşturdu” cümlesi çalışmaya duyulan ilginin çalışmanın olumlu bir süreçle tamamlanacağı beklentisinden ilham aldığını göstermektedir. Bu durum çalışmanın sonuç kısmında yazarın çalışmaya dair değerlendirmesini etkileyebilen bir unsur olarak çalışmanın tarafsızlığını etkileyebilen bir tutum olabilir. Ayrıca yazarın bazı yerlerde aktarmış olduğu bilgilerin netliğine dair soru işaretleri oluşturabilmektedir. “Zinet, intihara teşebbüs etmiş ancak çocuklarını düşündüğü için bundan vazgeçmiştir” bu cümlede Zinet’in intiharı düşünüp sonradan vazgeçtiği mi yoksa eyleme dökerek sonrasında yardım mı istediği tam olarak anlaşılabilir.

Fidan kitabında Latife Tekin’in “Sevgili Arsız Ölüm” isimli eserini okuma gruplarına güçlendirme çalışması kapsamında okutulduğunu, güçlendirme çalışması olarak niçin kitap okuma etkinliğini gerçekleştirdiğini ise; ilham aldığı İrzık’ın (2005), kadınların okuma davranışının erkeklerin okuma davranışlarından bağımsız olarak daha toplumsal bir alt yapısı olduğuna inandığını dile getirmiştir. Bu durumla ilgili olarak kadınların hayatın farklı alanlarında var olma çabalarının, geleneklere ve topluma karşı vermiş oldukları mücadelelerin kadının okuma eylemi ve yaşamı arasında girift bir bağ oluşmasına neden olduğuna dair düşüncesinden kaynaklandığını dile getirmiştir (Akt. Fidan, 2016; İrzık, 2005).

Kitap kadınların yazma sürecine geçişini kendilerini anlamlandırma noktasında önemli bir adım olarak değerlendirirken edebiyat tarihinde kendi kimliklerini gizleyerek atılan adımların erkek egemen bakış açısına uygun eserler olduğu için kabul gördüğünü aktarmıştır (Fidan, 2016). Kadının edebiyat dünyasında kendi dilini oluşturması için öncelikle kendini tanıma eylemini gerçekleştirmesi gerektiği vurgulanırken ancak kendi kadın dilimizi oluşturarak erkeklerden farklı bir cins olarak var olabileceğimizi ortaya koymaktadır. Fransız feminist Kristeva’ya atıfta bulunarak insanın dil aracılığıyla kendini anlamlandırabildiğini ve kadınların da kendi dillerini oluşturarak anlam, güç ve bireyselliklerine kavuşabileceğine gönderme yapmaktadır (Akt. Fidan, 2016; Durudoğan, 2007). Fidan bu noktadan hareketle yaşamını geleneksel kalıplar içerisinde sürdürürken o kalıpları kırma cesaretini göstererek kendi bireysel olma sürecini gerçekleştiren Latife Tekin’i araştırması için önemli kılmaktadır. Tekin’in eserlerinde yoksulluğu, geleneksel kalıpların kadını kısıtlayan öğelerini ve

kendine yabancılaşan kadın olgusunu işleme ve bu olguları kendisine has bir üslupla sunması açısından okuma grupları için önemli bir unsur olarak değerlendirmektedir.

Tekin'in "mırıldanma" olgusunu açıklayan yazar, yoksulların ve kadınların; yoksulluk ve kadınlık durumlarını kendilerine ait bir dille değerlendiremediklerini aktarmıştır. Kendilerinden olmayan, daha üstün bir topluluğun dili ile hareket ederek "mırıldanan" bu grupların kendi dillerine kavuşamamaları sebebiyle birey olamadıklarını ve güçlenemediklerini ifade etmiştir.

Tekin'in hayatının kadınların yaşamış olduğu sorunları yansıtması ve bu durumun eserlerinde kendine has üslubu ile dillendirilmesi, kadının mırıldanma dile geçiş sürecini yansıtması olarak değerlendirilmiştir. Tekin tarafından kadının yaşamış olduğu zorlukların kadının kendisini bulması açısından olumlu bir itki olarak vurgulanması kitap içerisinde dikkat çeken önemli bir noktadır. Kitabın ilerleyen bölümlerinde okuma gruplarında da zorluklar kadınları güçlendiren bir etken olarak ele alınmış olup "yokluk varlığa gebe" olarak ifade edilmiştir.

Fidan, kitabın 3. Bölümünde Latife Tekin'in Kadınları adlı bölüm başlığı ile Latife Tekin'in üslubuna, yoksulluk ve kadın olma durumlarıyla ilgili fikirlerine değinmiştir. Burada Latife Tekin'in Sevgili Arsız Ölüm kitabının dışında Berci Kristin Çöp Masalları, Aşk İşaretleri, Buzdan Kılıçlar, Gece Dersleri ve Ormanda Ölüm Yokmuş isimli eserlerin dil, üslup ve konularına değinilerek karakter analizi yapılmıştır. Ayrıca bu bölümde farklı eserlerde yazarın kullanmış olduğu dil analiz edilerek yoksul kadın olma durumu detaylı bir şekilde incelenmiştir. Burada yazar 32 sayfa boyunca Tekin'in eserlerindeki karakterleri analiz etmesi, başka eserlerindeki karakterlerin birbirleriyle karşılaştırması ve anlatımın değişim sürecinin işleme, kitabın anlatmak istediği kadın yazarların dillendirme sürecine örnek teşkil etmektedir. Yazarın kadın gruplarına okutmuş olduğu Sevgili Arsız Ölüm isimli eserde köyden kente göç olgusu ve bu süreçte evin idaresinden sorumlu Atiye karakterinin modernliğin içinde gelenekseli sürdürmesi, ailesinin bütünlüğünü bu gelenekselin kendisine yüklemiş olduğu çerçevede koruma çabası işlenmektedir. Kızı Dirmit'in bu gelenekselliğin dışında şiir yazmak istemesi, kendi dilini bulma isteği, aile içerisinde Dirmit'in akıl sağlığının yerinde olmaması, başına bir şey gelmiş olması ve bunun sonucunda içe kapanma olarak değerlendirilmektedir. Atiye'nin bir gece yarısı Dirmit'in bacak arasından kız olup olmadığını kontrol etmeye çalışması aile içerisinde kadının birey olma çabasının ancak kız olmama durumunda yapılabilecek bir eylem olması ile ilişkilidir. Dirmit yazdıkça defterleri yırtılmakta, odalara kilitlenmekte ve yazmaktan vazgeçmesi istenmektedir. Oysa askerden dönen abisi Halit askerdeyken yazmış olduğu hatıraları, şiirleri kendisini ziyarete gelen herkese gurur ile okutmakta aile içerisinde bu durum takdirle karşılanmaktadır. Kadının ev işlerine dönük yaşaması gerekliliği, yazma eyleminin eril bir uğraş olarak değerlendirilmesi, Dirmit'in aile içerisinde dışlanmasına ve hor görülmesine neden olmaktadır.

Fidan kadın gruplarıyla yaptığı çalışmada kadınların yoksullukla ilgili kişisel tecrübelerini, bu durumla nasıl baş ettiklerini ve baş etme yollarını araştırdığını dile getirmiştir. Kadınların yoksullukla ilgili mücadelelerinin önündeki en büyük engelin düşünce yapılarından kaynaklı olduğunu, kendilerini buldukları durumdan çıkışın olmadığı bir nevi öğrenilmiş çaresizlik içinde hareket ederek koşullarını koruduklarını ortaya koymuştur (Akt. Fidan, 2019; Özyeğin, 2005). Yapılan çalışmalarda para kazanan kadının güçlü olduğu algısından ziyade kazandığı parayı kullanma yetkisinin kendisinde olup olmadığı durumunun önemli olduğu bildirilmiştir (Akt. Fidan, 2019; Özyeğin, 2003). Bu doğrultuda peyzaj mimarı olarak çalışan kadın gruplarından Yeşim'in söylemleri Fidan tarafından aktarılmıştır. Ailesiyle beraberken harcamaları kısıtlanmayan Yeşim'in evlilik içerisinde eşinin harcadığı paralara müdahale etmesi, maaşına el koyması, mutfak masraflarını kısıtlaması Yeşim'in yaşamış olduğu yoksulluğun eşi tarafından varlık durumundayken oluşturulmasına örnektir. Diğer yandan yoksulluk durumuna dair kadınların izlenimlerinin kişisel deneyimleriyle bağlantılı olduğunu vurgulayan yazar, çalışması sonucunda birçok yoksulluk tanımının ortaya çıktığını ifade etmiştir. Maddi ve manevi anlamda yoksulluk olarak sınıflandırılan yoksulluk tanımında sağlıklı olma durumunda maddi olanakların

sağlanabileceğini, manevi yoksulluğun daha önemli olduğunu düşünen kadınlar olmuştur. Maddi olarak ihtiyaçlarını karşılayan ve herhangi bir zorluk durumu yaşamayan kadınların yoksulluk tanımı daha çok eşler arasındaki ilişki üzerinde yoğunlaştığı tespit edilirken eşler arasındaki diyalogların güzel olması durumunda maddi yoksulluğun aşılabileceği ifade edilmiştir. Bir başka yoksulluk tanımında ise kendi alışkanlıklarından mahrum kalmanın yoksulluk durumu olduğu belirtilirken eşini 23 yaşında kaybeden bir kadının yoksulluk tanımı ise sahipsizlik olarak nitelendirmesi dikkat çekici olmuştur. Yazar tüm bu yoksulluk deneyimlerinden yola çıkarak tek bir yoksulluk açıklaması yapılamayacağını ancak yoksulluğun insanın fiziksel ve ruhsal ihtiyaçlarının karşılanamaması, huzur ve güven duygusunun eksikliğini içerdiği konusunda çerçeve çizmiştir.

Kadınların maddi yoksullukla ilgili stratejilerini incelerken mutfak masraflarının uygun koşullar içinde sağlanmasının ev içi ekonomi için oldukça önemli olduğunu dile getirmiştir. Daha uygun pazara gidilmesi, alışverişin pazardaki ürünlerin ucuzladığı zamana denk getirilmesi, evde kendi salçalarını, tarhanalarını yapmaları gibi stratejilerin kadınların önemli bir harcama noktası olan mutfak masraflarının nasıl daha uygun hale getirdiğine örnektir. Ayrıca Fidan, kadınların ev içi görevlerini aksatmadan para kazanma yollarını incelediğinde; kozmetik ürün pazarlamaları, dikiş nakış üretip satmaları durumlarını tespit etmiştir. Tüm bunların dışında yaşlı bakım hizmeti, evlere temizliğe gitme gibi hizmetlerle kadınların ev içi ekonomiye destek oldukları gözlenmiştir. Fidan burada çok önemli bir noktaya dikkat çekmektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda kadınların kazançlarını daha çok ev içine ve çocuklarına aktardıklarını, erkeklerin ise kazançlarını kendi ihtiyaçlarından sonra eve içine aktardıklarını bildirmektedir. Fidan araştırmasında kadınların kendi paralarını kazanma ve kazanmama durumlarından her ikisinde de para yönetimini erkeğe teslim ettiklerini ifade ederek bu durumda kadınların eşlerinden para alabilmek için çeşitli stratejiler geliştirdiklerini eklemiştir. Yaptığı grup çalışmalarından hareketle kadınların stratejilerini şöyle gözlemlemiştir; cinsel açıdan eşlerine yaklaşarak eşlerinden karşılık olarak para alma, komşudan para aldığını söyleyerek eşten para koparma, eşlerinin cebinden habersiz para alma gibi. Çalışarak kendi parasını kazan Sevda eşinden para istemek zamanla problem teşkil etmiştir. “... Arkadaşıma yemek ısmarlamam gerekti, baktım cebimde para yok. ... Eşim istediğini şekilde istediği yere gidiyor, arkadaşlarına yemek ısmarlıyor. Orda ben kendimde o cesareti buldum... Tamam çalışıyorum ama maaşımın bir kısmı bende kalmalı ama nasıl bir tepkiyle karşılaştım... tuz parçalanır ayna parçalanır ya işte öyle bi şeyler parçalandı...”. Sevda bu durumu yalnızca kendisi ile alakalı bir problem olarak görmeyerek toplumsal, kültürel bir açıdan kaynaklandığını ifade etmiştir. “...Ben neyle yüzleştim? Ben sadece erkekle yüzleşmedim töre, kültür, toplumu sorgulamaya başladım... Annesiyle diyaloglarını, yetiştirilme tarzını düşündüm... ve aslında eşimi suçlamadım yani... Ben erkekten ziyade gelenek görenekle toslaştım...”. Fidan bu durumu hatalı davrandığı halde karşı taraf hata yapmış gibi davranan erkeğin davranışının toplumsal sistem içinde hoş görülen bir dayanak bulduğu şeklinde ifade etmiştir.

Kadının güçlenmesi ve evde yer edinebilme için aile desteğinin çok önemli olduğunu vurgulayan Fidan, aksi durumlarda kadının birden fazla mağduriyet yaşayabildiğini eklemiştir. İşçi grubundan Sermin babasının evinin üstüne ev yapabilmelerini, ailesinin her konuda arkasında durmasının kocasıyla aralarındaki iletişimi olumlu etkilediğini bildirmiştir. Köyden erzak gelmesi, harçlık vermeleri, çocukların bakımını üstlenmeleri aile desteğine örnek teşkil etmektedir. İşçi grubundan Yeşim ise evliliği boyunca ailesinden hiç yardım göremediğini, evlilik süresince eşinden çok çektiğini, ailesinin arkasında durmaması sebebi ile eşinin şiddetini daha çok arttırdığını ifade etmektedir. Araştırmacı, evlilik içerisindeki problemlerinde ailesinden destek göremeyen kadınların ailelerine karşı öfke hissettiklerini tespit ederken ailelerinden destek gören kadınların ise ailelerine minnet duyduklarını eklemiştir.

Fidan, grup içerisindeki tüm kadınların para kazanmanın kadını güçlendirdiği fikrini desteklediklerini, kadının dışarıda çalışmasının aile içindeki düzeni bozacağını savunan Fatma'nın dahi “Söz sahibi tabi yapar” diyerek bu görüşe katıldığını bildirmektedir. Gülşen'in “Evin içinde bir kişi oluyorsunuz”

sözünden birey olmanın, fark edilmenin para kazanma aracılığıyla sağlamış olduğu güç ile ilişkisi görülmektedir.

Fidan yaptığı çalışma sonrasında kadının nasıl bir kadın olması gerektiği daha doğumdan itibaren toplum tarafından kadına öğretildiğini, kadının hayatta kalabilmek için “mı” gibi yaparak rol yaptığını ve kendisinden uzaklaştığını, kendi dilini bulamadığını ifade etmektedir. Yoksulluk durumunun kadınları çok yönlü olarak oldukça etkileyebildiğini, bu etkilerle baş etme mekanizmalarının verilerde gösterilemeyen taraflarının olduğu vurgulanmıştır. Çalışmanın sonunda katılımcıların kişisel yaşamları hakkında daha sağlıklı düşünme yollarını öğrendiklerini ve bunun için teşekkürlerini sunduklarını bildirmiştir. Kadınların çalışmaya katıldıkları süreç boyunca hayatları için yeni kararlar aldıkları, bazılarının bu kararları evliliklerinde uygulamak istedikleri anlaşılmaktadır. Katılımcılardan bazıları programdan sonra eğitimlerine devam etme kararı aldıklarını, buna yönelik sınava girdiklerini bildirmiştir. Program sonucu kadınların değişime ve yeniliklere açık, bunun için kişisel deneyimlerini paylaşmaktan korkmayan bireyler olduklarını, hayatta yaşadıkları sıkıntıları yalnızca kendilerinin yaşamadığını göstermenin hayata daha güçlü bakabilmelerini sağladığını ifade etmiştir. Yazar, çalışma boyunca araştırmacının kendi kişisel yaşam deneyimlerinden bahsetmesinin, Latife Tekin’in eserinin katılımcıların yaşam deneyimleri ile örtüşmesinin katılımcılarla araştırmacı arasında kuvvetli bir bağ oluşturduğuna dair kanaatini bildirmiştir. Çalışmasının sonunda kadınların tüm zorluklarla baş edebilecek güçte olduklarını, ancak çalışmasına katılan kadınların yoksulluklarını giderecek bir etkinlikte bulunamamış olmalarından dolayı üzüntü duyduğunu ve kadın yoksulluğunu gidermeye yönelik eylemsel yönelimli çalışmaların çoğaltılması gerektiğine dair kanaatini ve inancını bildirerek çalışmasını sonlandırmıştır.

Kaynakça

- Durudoğan, H. (2007). *Halide Edip. Türk modernleşmesi ve feminizm*. İletişim.
- Fidan, F. Z. (2016). *Yoksulluk kısılacında kadın*. Opsiyon Yayınları.
- İrzık, S. (2005). Öznenin vefatından sonra kadın olarak okumak. Sibel İrzık & Jale Parla (Der.), *Kadınlar dile düşünce: edebiyat ve toplumsal cinsiyet* (ss. 35-57). İletişim.
- Özyeğin, G. (2005). *Başkalarının kırı*. İletişim.

Makale Bilgi Formu

Yazarın Katkıları: Makale tek yazarlıdır. Yazar makalenin son halini okuyup onaylamıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Telif Beyanı: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunmaktadır.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.